

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİN BAZI DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK Lİ SANS TEZİ

Elifcan KIRBAÇ

Malatya-2017

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİN BAZI DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elifcan KIRBAÇ

Danışman: Prof. Dr. Mustafa KUTLU

Malatya-2017

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı

Elifcan KIRBAÇ tarafından hazırlanan Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Bursa İli Örneği) başlıklı bu çalışma, 16.02.2017 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Mustafa KUTLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa SÜRÜCÜ

İmza:

O N A Y

/ /2017

Doç. Dr. Niyazi ÖZER
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Mustafa KUTLU'nun danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Elifcan KIRBAÇ

ÖN SÖZ

Öncelikle tüm yaşantım boyunca sonsuz sevgisi, ilgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan sevgili babama,

Çalışmamın her aşamasında yardımını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Mustafa KUTLU'ya teşekkür ederim. Hem lisans, hem de yüksek lisans süreci boyunca bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a, Prof Dr. Alim KAYA'ya, Doç. Dr. Özcan SEZER'e, Doç. Dr. Taşkın YILDIRIM'a ve Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÇIRAK'a, Yrd. Doç. Dr. Abdullah ATLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Gerek mesleki anlamda, gerekse kişisel gelişimimde büyük katkısı olan ve yüksek lisans sürecine başlamamda büyük rol oynayan değerli hocam Doç. Dr. Baki Duy'a ve tez aşamasında değerli fikirleriyle hep yanımda olan Yrd. Doç Dr. Emine DURMUŞ'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen Gülay ÇINAR'a ve Ozan ÖZDEMİR'e, çok teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca bana hep inanan, güvenen, sevgilerini hep yanımda hissettiğim annem ve kardeşime; desteklerinden ötürü eşim Metin KIRBAÇ ve sevgili kızım Nur KIRBAÇ'a sonsuz şükran duygularımı ifade etmek isterim.

Elifcan KIRBAÇ

ÖZET

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

KIRBAÇ, Elifcan

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa KUTLU

Ocak-2017, XII + 96 sayfa

Bu araştırmanın amacı, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, ayrıca öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin, istismar ve ihmal düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yordamadığını ortaya koymaktır.

Araştırmanın çalışma evrenini, Bursa’da 11 farklı okuldaki 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden 856 (428 kız, 428 erkek) öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak Çocuk İstismarı ve İhmalini Tanılama Anketi, Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS 21.0 paket programı kullanılmış; t-Testi, tek yönlü ANOVA, Post-Hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi, Dunnet-C Testi ve çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla fiziksel istismara, ekonomik istismara ve ihmale uğradığı; 8. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerinden daha fazla duygusal istismara maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Orta SED’deki (sosyoekonomik düzey) öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden daha fazla fiziksel ve duygusal istismara uğradığı; orta SED’deki öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden ve düşük SED’deki öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden daha fazla ekonomik istismara uğradığı; düşük SED’deki öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden daha fazla ihmale uğradığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İstismarı ve İhmali, Yalnızlık, Boyun Eğici Davranış

ABSTRACT

INVESTIGATION OF CHILD ABUSE AND NEGLECT IN TERMS OF SOME VARIABLES

KIRBAÇ, Elifcan

MSc, İnönü University Institute of Educational Sciences Department of Psychological
Counseling and Guidance

Thesis advisor: Prof. Dr. Mustafa KUTLU

January-2017, XII + 96 sayfa

The aim of this research is to determine whether the levels of abuse and neglect of students during the pubescence period differ in terms of gender, class and socio-economic level. It is also to determine whether loneliness and submissive behavior levels of students are a decisive influence on the levels of abuse and neglect.

The study's population consisted of 856 students (428 girls, 428 boys) attending 6th, 7th and 8th classes in 11 different schools in Bursa. In the research, Child Abuse and Neglect Diagnosis Questionnaire, School Based Loneliness Questionnaire for Children and Neck Behavior Questionnaire were used. For the analysis of the data, SPSS 21.0 package program was used; T-test, one-way ANOVA, Post-Hoc multiple comparison tests Scheffe Test, Dunnet-C Test and multiple regression analysis.

As a result of the research, male students are more likely to suffer physical abuse, economic exploitation and neglect than girls; 8th grade students were exposed to more emotional abuse than their 6th grade students. Students in the middle SED (socioeconomic level) are experiencing more physical and emotional abuse than students in the high SED; The students in the middle SED are more economically exploited than those in the high SED and those in the lower SED are more likely to

suffer economic exploitation than the students in the high SED; The result is that the students in the low SED are more neglected than the students in the high SED. In the study, it was concluded that students' loneliness and submissive behavior levels were a significant predictor on the levels of abuse and neglect.

Based on the results obtained from the research, various suggestions were made.

Key Words: Child Abuse and Neglect, Loneliness, Aggressive Behavior

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.5. Varsayımlar	8
1.6. Tanımlar	8
BÖLÜM II: KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
2.1. Kuramsal Bilgiler	10
2.1.1. Çocuk ve Aile.....	10
2.1.2. Çocuk İstismarı Kavramı.....	11
2.1.3. Çocuk İstismarının Türleri	12
2.1.4. Çocuk İstismarını Açıklamaya Yönelik Kuramlar	23
2.1.5. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Nedenleri	28
2.1.6. Türk Hukuk Sisteminde Çocuk İstismarı ve İhmali.....	32
2.1.7. Evrensel Çocuk Hakları Sözleşmesinde Çocuk İstismar ve İhmaline Yönelik Maddeler.....	35
2.1.8. Boyun Eğici Davranış	36
2.1.9. Yalnızlık	39
2.2. İlgili Araştırmalar	41
2.2.1. Çocuk İstismar ve İhmali ile İlgili Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar	41
2.2.2. Çocuk İstismar ve İhmali ile İlgili Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar	48
BÖLÜM III: YÖNTEM	52

3.1. Araştırmanın Modeli	52
3.2. Evren-Örneklem	52
3.3. Veri Toplama Araçları	53
3.3.1. Çocuk İstismarı Tanılama Anketi-Tarama Formu	54
3.3.2. Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği.....	55
3.3.3. Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği	56
3.4. Verilerin Analizi.....	57
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM.....	58
4.1. İstismar ve İhmal Düzeyinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	58
4.1.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular	58
4.1.2. Sınıf Değişkenine İlişkin Bulgular	59
4.1.3. Sosyo-ekonomik Düzey Değişkenine İlişkin Bulgular	61
4.2. İstismar ve İhmal Düzeyinin Bazı Psikolojik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	62
4.2.1. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Fiziksel İstismar Düzeyi Üzerindeki Etkisi	62
4.2.2. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Duygusal İstismar Düzeyi Üzerindeki Etkisi	63
4.2.3. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Ekonomik İstismar Düzeyi Üzerindeki Etkisi	64
4.2.4. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin İhmal Düzeyi Üzerindeki Etkisi.....	65
BÖLÜM V: SONUÇ VE ÖNERİLER	67
5.1. Sonuçlar.....	67
5.2. Öneriler.....	73
5.2.1. Uygulayıcılar İçin Öneriler	73
5.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler	75
KAYNAKÇA.....	76
EKLER	90
EK 1. Çocuk İstismarı ve İhmali Tanılama Anketi-Tarama Formu.....	90
EK 2. Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği.....	95
EK 3. Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği	96

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Örnekleme İlişkin Betimsel İstatistikler	53
Tablo 2. Fiziksel, Duygusal, Ekonomik İstismarın ve İhmalin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin t-Testi Sonuçları	59
Tablo 3. Fiziksel, Duygusal, Ekonomik İstismarın ve İhmalin Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları	60
Tablo 4. Fiziksel, Duygusal, Ekonomik İstismarın ve İhmalin Sosyo-Ekonomik Düzey (SED) Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları	61
Tablo 5. Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile Fiziksel İstismar Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.	62
Tablo 6. Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile Duygusal İstismar Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	63
Tablo 7. Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile Ekonomik İstismar Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	64
Tablo 8. Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile İhmal Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	65

KISALTMALAR LİSTESİ

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Acil Yardım Fonu)

SHÇEK: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu

COE: Council of Europe (Avrupa Konseyi)

ISPCAN: International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect (Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Topluluğu)

LSCBs: Local Safeguarding Children Boards (Yerel Koruyucu Çocuk Kurulları)

MEGEP: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

OCAR: Office of Children's Administration Research (Çocuk Yönetimi Araştırma Dairesi)

TMK: Türk Medeni Kanunu

TCK: Türk Ceza Kanunu

ÇİTA-T Formu: Çocuk İstismarı Tanılama Anketi-Tarama Formu

SED: Sosyo-ekonomik Düzey

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın varsayımları, araştırmanın sınırlılıkları ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, bireyi yalnızlaştırmama, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin işlevlerinin yerine getirildiği sosyal bir kurumdur. ‘Çocuk’ ise, gerek kavram olarak gerekse bir birey olarak toplumun ve yaşamın bir parçasıdır. (Pembecioğlu, 2006: 9). İnsan yaşamının üzerinde, doğumundan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleriyle de, kişiyi, ruhsal gelişimi, oluşumu ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendirir. Aile üyeleriyle olan ilişkileri, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur (Yavuzer, 2001: 126). İnsanın fizyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimi ailesinin etkisi altında gelişir. Ailenin çocuğa karşı tutum ve davranışları, doğum öncesinden ömrünün sonuna kadar çocuğu etkisi altında bırakır. Çocukluk dönemi, tüm yaşamın temel bir parçasıdır ve bu dönemin izleri, kişinin sonraki yaşantısında da devam eder. Aile içi ilişkilerde doyum sağlayabilen çocuklar, uyumlu bir kişilik geliştirerek toplumda olumlu ilişkiler kurabilmektedirler.

Ana-babanın yöntemleri, bir çocuğun bağımsız olma yeteneğini büyük ölçüde etkilemektedir. Ana-baba, ya otorite ya da izin vericilik uçlarında yer aldığında çocuklarıyla ilişkilerini güçlükler saracaktır. Orta ya da demokratik yaklaşım olumlu bir benlik kavramını ve bağımsızlığı kolaylaştırır (Gander ve Gardiner, 2005: 483). Çocuğun hemen hemen her davranışını yasaklayan, engelleyen, katı ve sert bir disiplin uygulayan aileler, dayak, ayıplama, suçlama ve korkutma yoluyla bunu sağlamaya çalışır ki, bu disiplin uygulaması çocukta ruh ve beden sağlığının bozulmasına, kişiliğinin yok olmasına neden olur. Suçlayan ve cezalandıran ana-babaların

çocuklarının, kolayca ağlayan çocuklar olduğu görülür. Baskı altında büyüyen çocuklarda genellikle aşağılık duygusu gelişebildiği gibi, çocuğun yeteneklerinin gelişmesi, başarısı ve olumlu davranışlar sergilemesini de engeller (Ertuğrul, 2009: 50). Çocukluk dönemi bu kadar hassas bir dönemken, çocuğun kişiliğini geliştirmesi ve olumlu davranışlar sergilemesi için çocuğa bu dönemde göstermesi gereken ilgi, sevgi ve güven duygusunu vermeyip, çocuğa kötü muamelede bulunmak, ileriki yıllar için yıkıcı sonuçların oluşmasına neden olabilmektedir. Tüm bu yıkıcı sonuçlar sadece bireyi etkilememekte, bireylerden meydana gelen topluma da zarar verebilmektedir. Toplumun geleceği olan çocuklar, maalesef dünyanın her yerinde kötü muameleye maruz kalabilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 2002’de yayınlanan Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’nda, onur kırıcı sonuçlar doğurarak çocuğun sağlığına ve gelişimine potansiyel zarar veren, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismarın bütün biçimleri çocuk istismarı ve ihmali olarak tanımlanmaktadır (<http://www.who.int>). Bu tanıma göre çocuğa kötü davranma 4 farklı şekilde görülmektedir:

- Fiziksel İstismar
- Cinsel İstismar
- Duygusal İstismar
- Ekonomik İstismar
- İhmal

Ülkemizde, dayanın geleneksel disiplin yöntemi olarak yüzyıllardan beri kabul gören bir sistem olması, fiziksel istismar olgularının çok fazla görülmesine; cinselliği konuşmayan kapalı bir toplum olunması, cinsel istismarların, enestinin her geçen gün artmasına neden olmaktadır. Çocukların birey olarak kabul edilmemesi ve onlara söz sahibi olma şansı tanınmaması da duygusal istismarın ve ihmalin ortaya çıkmasını hızlandırmaktadır (Polat, 2007: 7). Çocuk, istismarın ve ihmalin hangisini ya da hangilerini yaşarsa yaşasın ilerde bunun birçok olumsuz etkilerini görebilecektir.

Çocuk istismarı ve ihmali, tüm dünya ülkeleri ve kültürleri için ortak bir sorundur. Her yıl 1,6 milyon çocuğun fiziksel, cinsel, duygusal istismarın ya da ihmalin kurbanı olduğu; 1000’den fazla çocuğun bu nedenlerle öldüğü tahmin edilmektedir (Alpaslan, 2014: 194). 2003 yılında ABD’de yaklaşık 906.000 çocuğun istismar ve ihmal mağduru olduğu, bu mağdurların %20’si fiziksel istismara, %10’u cinsel

istismara, %5'i duygusal istismara maruz kalırken, % 60'tan fazlası ihmale uğradığı; çocuk istismarı ve ihmali nedeniyle günde ortalama dört çocuk hayatını kaybettiği belirlenmiştir. İngiltere'de 4 yaş altı her 1000 çocuktan birinin fiziksel istismara uğradığı, haftada 4 çocuk, çocuk istismarı ve ihmali nedeniyle öldüğü belirlenmiştir (İnsan Hakları Derneği, 2008: 20).

Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığına ilişkin bilgilerin elde edilmesi oldukça zordur. Bireylerin ya da ailelerin bildirmesi dışında veriler yalnızca adli kurumlara, hastanelere veya medyaya yansıdığı ölçüde elde edilebilmektedir. Bu yüzden de elde edilen verilerin çoğunlukla gerçekleri tam olarak yansıttığı söylenememektedir. Çocuk istismarı ve ihmalinin sıklığı tartışılırken bilinmelidir ki ifade edilen rakamlar buzdağının üzerinde kalan kısmı yansıtır. Türkiye'de çocuk istismarı ve ihmalinin boyutlarını yansıtabilecek yeterli sayıda geniş ölçekli araştırma bulunmamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kurulan Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayları Araştırma Komisyonu tarafından Türkiye'de orta öğrenime devam eden 13–18 yaş grubu 26.009 öğrencinin karşılaştığı şiddetin incelendiği araştırmada, öğrencilerin son üç ay içinde fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel şiddetle karşılaşma durumları değerlendirilmiştir. Bu araştırmada öğrencilerin % 22'si fiziksel, % 53'ü sözel, % 36'sı duygusal ve % 15,8'i cinsel şiddetle karşılaştığını ifade etmiştir (TBMM, 2010). Ülkemizde çocuk istismarı konusunda yapılan başka bir araştırmada, fiziksel istismar %24, duygusal istismar %78, cinsel istismara %9 oranında görülmüştür. 2004 verilerine göre Adli Tıp Kurumu'na cinsel istismar şikâyeti ile 1455 çocuk geldiği halde gerçekte bu rakamın 5.000 olduğu tahmin edilmektedir (İnsan Hakları Derneği, 2008: 20). Ülkemizde yapılan pek çok çalışmanın gözden geçirildiğinde çalışmaların sonuçlarından da görülmektedir ki ülkemizdeki çocuk istismarı ve ihmali için kesin bir sıklık bildirmek mümkün değildir. Çok sayıda çocuk, duygusal istismara uğrasa da sorunu belirleyebilmenin güçlüğü nedeniyle duygusal ve psikolojik istismarın sıklığı hakkında bilgi edinmek olası değildir. Benzer şekilde ihmal sıklığı hakkında da yeterli bilgi edinilememektedir.

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) ve SHÇEK (Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu) tarafından yapılan araştırmada (2010), 7-14 yaş grubundaki katılımcılar, yaş, cinsiyet ve bölge farkı olmaksızın istismarın sırasıyla ev, okul ve sokakta gerçekleştiğini; istismar eden kişilerin de sırasıyla baba, öğretmen, anne, arkadaş ve komşu olduğunu söylemişlerdir. Araştırmada istismarın

etkileri de irdelenmiş, çocuklar tarafından en sık bahsedilen etkilerin duygusal etkiler olduğu belirlenmiş, maruz kalınan istismar karşısında üzüntü duyma, kötü hissetme tüm yaş dilimindeki kız ve erkek çocuklarında görülmüştür. Araştırma sonucunda, istismarın çocukları duygusal, bedensel açıdan olumsuz etkilediği, ayrıca günlük yaşamları üzerinde çeşitli etkilere yol açtığı, sinirlenme, nefret etme, yüzünü görmek istememe ve öğ alma duygusuna neden olduğu belirlenmiştir. Yalnız kalma isteği, yaşanılanları kalpte hissetme, kalpte acı ve sızı duyma da çocuklarda görülen duygusal etkilerdendir. Ayrıca kötü muamele, çocuklarda korku; utanma; moral bozukluğu; küçük düşme; bir daha böyle davranışla karşılaşmama isteği; zoruna gitme; hatta ölme isteğine yol açmaktadır. Hildyard ve Wolfe (2002), çocuk istismarı ve ihmalinin çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarında, istismar ve ihmalin, çocukların bilişsel, davranışsal ve sosyo-duygusal gelişimleri üzerinde ciddi, zararlı, kısa ve uzun vadeli zararlar verdiğini; yaşamın erken dönemlerindeki ihmalin, çocuğun özellikle sonraki gelişimi için zararlı olduğunu belirtmişlerdir. Veltman ve Browne (2001), kötü muamele yaşantısı olan çocuklarda dil gelişiminin, bilişsel gelişiminin ve zekâ seviyesinin, dolayısıyla da okul başarısının da diğer çocuklara oranla daha düşük olduğunu belirtmiştir.

Konuyla ilgili yapılan araştırmaların sonuçları değerlendirildiğinde, bu araştırmaların ortak noktalarının, çocuk istismarı ve ihmalinin sadece çocukluk döneminde değil, yaşam boyu kalıcı izlerin oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, çocuk istismarı ve ihmalinin, sonraki yıllarda intihar eğilimi, kişilik bozuklukları, depresyon, madde kullanımı gibi riskli sonuçlara neden olduğu; istismar ve ihmale uğrayan çocukların boyun eğici davranış, saldırganlık, zorbalık, suçluluk-utanç düzeylerinin daha yüksek olduğu, bu çocuklarda tırnak yeme, parmak emme, alt ıslatma gibi problemlerin daha sık görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, ayrıca öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin, istismar ve ihmal düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yordamadığını ortaya koymaktır. Çalışmanın genel amacı çerçevesinde aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri sosyo-ekonomik düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyleri birlikte;
  - a. Fiziksel istismar düzeylerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?
  - b. Duygusal istismar düzeylerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?
  - c. Ekonomik istismar düzeylerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?
  - d. İhmal düzeylerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Çocukların kendileriyle barışık, çevreleriyle uyumlu, üretken, psikolojik ve bedensel açıdan sağlıklı bireyler olmaları, onların sağlıklı bir ortamda büyümelerine bağlıdır. Ebeveyn-çocuk arasındaki olumsuz yaşantılar, yalnızca çocukluk dönemini değil, bireyin diğer yaşam evrelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Aile içinde çocuğu olumsuz etkileyen yaşantılardan biri de çocuk istismarı ve ihmalidir.

Çocuklarla ilgili istismar ve ihmal gibi sorunlar uzun yıllar boyunca her toplumda farklı şekillerde görülebilmektedir. Ancak, bu görülme sıklığına rağmen henüz istismar konusunda yeterli bir çözüm bulunamamıştır. İstismara karşı çözüm yolları bulabilmek için öncelikle istismarın ne olduğu ve belirtileri bilinmeli ve incelenmelidir. İstismar ve ihmale uğrayan çocuklar zamanında tanınmadığı ve onlara yardımcı olunmadığı takdirde, bu çocuklar ciddi sorunlar yaşayabilecektir.

2012 yılında, konuyla ilgili gazete haberlerine yansıyan vakaların incelendiği çalışmada, yalnızca 3 aylık zaman dilimi içerisinde 119 çocuk istismarı ve ihmali vakasına rastlanmıştır. Bu vakaların %55'inin fiziksel istismar, %30'unun cinsel istismar, %3'ünün duygusal istismar ve %11'inin ihmal olduğu görülmüştür (Terzi ve Özbay, 2014). Yılmaz Irmak (2008), 12-17 yaş arası öğrencilerle yaptığı araştırmada,

öğrenciler, yaşamları boyunca en az bir kez olmak üzere en sıklıkla duygusal istismar (%60), aile içi şiddete tanıklık (%55), fiziksel istismar (%48), ihmal (%17) ve son olarak cinsel istismar (%8) davranışlarına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. 2001 ve 2003 yılında 2514'ü kadın ve 2897'si erkek olmak üzere toplam 5411 kişiyle yapılan çalışmada; 2001 yılında araştırmaya katılanların %76,69'u 'Çocukluğunuzda şiddete maruz kaldınız mı?' sorusuna 'evet' yanıtı vermiştir; bu oran 2003 yılında %60'tır (Polat, 2007: 347). Benzer araştırmalar incelendiğinde, ülkemizde çocuk istismarı ve ihmalinin azımsanmayacak ölçüde var olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan birçok araştırma, istismar eden bireylerin çoğunun, küçükken istismara maruz kaldığını gösterirken, bu konuya gereken önem verilmediği takdirde, bu durumun her geçen gün çığ gibi büyüyerek karşımıza daha da büyük sorun ve sonuçlarla çıkacağı düşünülmektedir. Araştırmalar, çocuk istismarı ve ihmalinin sadece çocukluk döneminde değil, yaşam boyu kalıcı izlerin oluşmasına neden olduğunu göstermiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde, çocuk istismarı ve ihmalinin başta ölümle sonuçlanan vakalar olmak üzere, intihar, kendine zarar verme eğilimi, saldırganlık, öfke, suçluluk, utanç duygularının yoğun olarak yaşanması, yeme ve uyku bozuklukları, düşük akademik başarı gibi birçok olumsuz sonuca neden olduğu görülebilmektedir.

Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet konusunda kapsamlı, derinlemesine yapılmış araştırma verileri yeterli değildir. Çocuk Hakları Komitesi Türkiye ile ilgili raporunda, çocuk istismarı ve aile içi şiddetin kapsamının ve niteliğinin anlaşılmasını sağlamak, gerekli tedbirleri ve politikaları benimsemek ve davranışların değiştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla aile içi şiddet, kötü muamele ve cinsel istismar da dâhil olmak üzere istismar alanında araştırmalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır. (UNICEF ve SHÇEK, 2010: 11). Çocuk istismarı ve ihmali konusunda araştırmaların yaygınlaşması ve öneminin vurgulanmasıyla, bu sorunun üzerine gidilebileceği, böylece çocukların istismardan ve olumsuz sonuçlarından kurtulacağı düşünülmektedir. Toplumun yapı taşı olan aile ve çocukların geleceğine ışık tutan öğretmenlerin de konu hakkında farkındalıklarının artırılmasıyla daha sağlıklı bir toplumun temellerinin atılabileceği öngörülmektedir.

Her ne kadar ülkemizde çocuk istismarı ve ihmaline dikkat çekmeye yönelik olarak kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri tarafından girişim ve faaliyetler başlatılmış olsa da, maalesef istismarı önlemeye, çocukların korunmasına yönelik alınan tedbirlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Çocuk istismarı ve ihmalinin erken fark

edilmesi ve çocukların korunmasında ihmalinin erken fark edilmesi ve çocukların korunmasında okul psikolojik danışmanlarına ve öğretmenlere önemli roller düşmektedir. Yapılan bu araştırma, gerek çocuklarla yakın etkileşim halinde olan öğretmenlerin konuya ilişkin farkındalıklarının arttırılması, gerek durumun tespit edilip erken dönemde müdahale edilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu araştırmada çocuk istismarı ve ihmali bazı psikolojik ve demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Ev ortamı dışında çocuğun en çok birlikte zaman geçirdikleri bireyler olan öğretmenlerin, özellikle boyun eğici davranış ve yalnızlık düzeyi yüksek olan öğrencilere ilişkin farkındalıklarının arttırılması amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları doğrultusunda istismar ve ihmalle ilişkili olduğu belirlenen gruptaki öğrencilere öğretmenlerce daha çok dikkat edilmesinin sağlanması öngörülmektedir.

Bu araştırmada çocuk istismarı ve ihmalinin bazı psikolojik ve demografik değişkenler açısından incelenmesinin, konu ile ilgili yapılmış olan diğer çalışmaları tamamlayıcı nitelikte olup, çocuk istismarı ve ihmalinin anlaşılmasına daha iyi katkı sağlayacağı ve bu konuda yararlanılabilecek bir bilgi kaynağı olması düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2010 - 2011 eğitim-öğretim yılında Bursa il merkezi ve Bursa-Gemlik ilçe merkezinde bulunan devlet okullarında okuyan 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırma, istismar ve ihmalin sadece fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmali boyutlarıyla sınırlıdır. Cinsel istismar boyutunun da araştırmada yer alınması istenmiş; ancak ölçekte yer alan soruların çocukların ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyeceği gerekçesiyle Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ilgili birimlerince buna izin verilmemiştir.
3. Araştırmada incelenen çocuk istismarı ve ihmali düzeyi, "Çocuk İstismarı ve İhmali Tanılama Anketi", yalnızlık düzeyi "Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği" ve boyun eğici davranış düzeyi "Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği" nin ölçtüğü boyutlarla sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Bu araştırmanın varsayımları şöyledir:

1. Araştırmaya katılan öğrenciler kullanılan ölçeklere içtenlikle ve doğru biçimde cevap vermişlerdir.
2. Örneklem grupları sayısal anlamda evreni temsil edebilecek niteliktedir.
3. Ailede istismarın olduğunu kabul etmek için sadece anne veya babanın istismara ilişkin davranışının olması yeterlidir.

1.6. Tanımlar

Çocuk İstismarı ve İhmali: Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'na (2002) göre onur kırıcı sonuçlarla çocuğun sağlığına ve gelişimine potansiyel zarar veren, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismarın bütün formları çocuk istismarı ve ihmali olarak adlandırılır. Bu geniş tanım içinde beş ayrı tip vardır: Fiziksel İstismar, Cinsel İstismar, Duygusal İstismar, Ekonomik İstismar ve İhmal (<http://www.who.int>).

Fiziksel İstismar: Bir erişkinin itaati sağlama, cezalandırma ya da öfke boşaltma amacı ile elle ve/veya aletle çocuğun vücudunun herhangi bir yerine iz bırakacak şekilde şiddet uygulayarak çocuğa bir zarar vermesidir. Bu dövülme, yanma, ısırılma vb. yollarla olabilir. Sadece dayak değil, çocuğu yaralayan, vücudunda iz bırakan, kaza dışındaki her türlü eylem “Fiziksel İstismardır” (Çoban, 2015:797).

Cinsel İstismar: Çocuğun, yaş veya gelişimsel olarak kendinden büyük biri tarafından cinsel doyumunun sağlanması amacıyla, ne anlama geldiğini kavrayamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı, onay vermeyeceği, yasalara ve toplumun kültürel değerlerine aykırı cinsel eylemlere karışmasıdır (Kellogg, 2005: 507).

Duygusal İstismar: Duygusal istismar, çocuk ve ergenin kendisini (bedenini ve kişiliğini) olumlu biçimde algılamasını, değerlendirmesini geliştirmesini engelleyici her türlü olumsuz uyarıyı kullanma, duygusal bakımdan kötü muamele yapmak olarak tanımlanmıştır (Kulaksızoğlu,2001: 85) .

Ekonomik İstismar: Ekonomik istismar, çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişimine zarar vererek çalıştırılması ve ekonomik yönden suistimal edilmesidir (Pollet, 2011: 42).

İhmal: Çocuğun sığınma, güvenlik, gözetim ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanmaması olarak tanımlanır. İhmal, fiziksel, eğitimsel ve duygusal olabilir. Fiziksel ihmal; tıbbi bakımı reddetmek veya geciktirmek, terk, evden atma veya evden kaçan çocuğun eve dönmesine izin vermeme ve yetersiz gözetim gibi davranışları kapsar. Eğitimsel ihmal; çocuğun sürekli okuldan kaçmasına göz yumma, çocuğu okul çağında zorunlu eğitime göndermeme ve çocuğun özel eğitim ihtiyacına cevap vermeme gibi davranışlardan oluşur. Duygusal ihmal; çocuğun şefkat ihtiyaçlarına karşı bariz bir kayıtsızlık, ihtiyaç duyulan psikolojik özeni göstermeme, çocuğun karşısında cereyan eden eş istismarı ve çocuğun alkol veya uyuşturucu kullanmasına göz yumma gibi davranışları kapsar (Budak, 2005: 184).

Boyun Eğicilik: Başkalarını kırmamaya, incitmemeye özen gösteren, herkesi memnun etmeye çalışan, iyiliksever olma eğilimli olan, hayır diyemeyen, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte zorlanan, öfkelerini göstermekte zorluk çeken, sürekli onaylanma gereksinimi duyan, düşüncelerini ve haklarını savunamayan vb. davranışlarla gözlenebilen bir kişilik özellikleri kümesidir (Gilbert ve Allan, 1994: 295).

Yalnızlık: Kişinin, sosyal ilişkilerinin yeterli, sürekli ve tatmin edici seviyede olmamasından kaynaklanan bir tür psikososyal ve hissi tatminsizliktir (Seyyar, 2007: 1097). Başka bir tanıma göre yalnızlık, bireyin var olan sosyal ilişkileri ile arzuladığı sosyal ilişkileri arasındaki farklılık sonucu yaşanan hoş olmayan bir duygu durumudur. (Perlman ve Peplau, 1984: 15).

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili kuramsal görüşler, boyun eğicilikle ilgili kuramsal görüşler ve yalnızlıkla ilgili kuramsal görüşlere yer verilmiştir. Son olarak konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış ve ulaşılabilen araştırmalar sunulmuştur.

2.1. Kuramsal Bilgiler

2.1.1. Çocuk ve Aile

Varlığıyla sevgiyi ve güveni; geleceğiyle umudu; dinamizmiyle canlılığı ve enerjisiyle yaşamı sembolize eden çocuğun yetişmesi özel çaba gerektirir. Çocuk birçok toplumda geleceğin garantisi olduğu için sevilen ve istenen bir varlıktır. Bu nedenle doğduğu günden başlayarak kültürün sunduğu olanaklar kullanılarak yetiştirilmektedir. İlk yıllar çocuk eğitimi bakımından çok önemlidir (Bilen ve Topçuoğlu, 2008: 73). Anne babadan görülen tavır ve tutumlar, çocuğun zihinsel, psikolojik ve sosyal yapısında önemli rol oynar.

Aile, evlilik, kan ya da çocuk edinme bağlarıyla birbirine bağlı, karı koca, anne baba, kız ve oğul, kız ve erkek kardeş olarak her biri kendi toplumsal konumu içinde birbirlerini karşılıklı etkileyen, ortak bir kültür yaratan, bu kültürü paylaşan ve sürdüren bireyler grubu olarak tanımlanır (Bakırcıoğlu, 2006: 7). Aile, aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağlarıyla birbirlerine bağlı, çeşitli roller ile birbirlerini etkileyen bireylerin oluşturduğu, yasal, sosyal ve ekonomik bir kurum şeklinde ifade edilebilir (Özgüven, 2000: 25). Yapılan tanımlarda aile bireylerinin birbirlerini etkilediğinden yola çıkılacak olursa, aile yaşamındaki örüntülerin, ergenlik dönemi açısından çok önemli bir faktör olduğu anlaşılır.

Aile ortamı, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde yer aldığı, yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin ona sunulduğu sosyal bir ortamdır (Özmen, 2004: 27) Anne babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile, çocuğun ilk deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk

yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır (Yavuzer, 1999: 135). Çocuğun yetiştiği ortamda dış dünyayı, toplumu, kültürü genellikle anne-baba temsil eder. Çocuk büyürken anne-baba onun sosyalleşmesinin türünü ve derecesini önemli ölçüde etkiler. Zamanla anne-baba, toplumla, kültürle, sosyal yaşamla ilgili beklentileri temsil eden simgeler haline dönüşür (Cüceloğlu, 2002: 49). Çocuğun kendi kendini yöneten, yüksek benlik saygısına sahip, doyumlu bir birey olarak gelişmesi, büyük ölçüde ona sağlanan fırsatlara ve anne-babanın yaklaşımına bağlıdır (Yavuzer, 2008: 56). Bir çocuğun utangaçlığının arkasında genellikle yargılanmak, eleştirilmek ve cezalandırılmak korkusu vardır. Çocuk eleştirilme riskini göze almaktansa baştan pes eder. Aileleri tarafından yüksek düzeyde kabul gören ve desteklenen öğrenciler, kabul görmeyen, sürekli eleştirilen ve yeteri kadar desteklenmeyen öğrencilere oranla daha yüksek başarı motivasyonuna sahiptirler (Roye, 2009: 120,104). Çocukların, arkadaş gruplarına girseler de daima aileleri tarafından sevildiklerini ve kabul edildiklerini bilmeye ihtiyaçları vardır (Sullivan, 2002: 265). Çocuğun duygu ve davranışlarının, buna bağlı olarak yaşantısının şekillenmesinde ailenin tutumu çok önemlidir.

Anne-baba tarafından gösterilen sevgi, dengeli bakım ve beslenme, çocuğun temel güven duygusunu pekiştirir ve bu yıllarda anne ve baba ile ilişkilerinde sıcak ve hoş izlenimleri varsa, başkalarına karşı da benzer davranacaktır. Kısaca çocuk, aile içinde kendine yapılan sosyal davranışları yansıtır (Kulaksızoğlu, 2001: 83). Görüldüğü gibi anne-babanın davranışları, çocuğun kişiliğinin oluşmasında çok önemlidir. Anne-babanın sadece çocukla değil, birbirleriyle ve diğer aile bireyleriyle de olan ilişki ve iletişim biçimlerinin çocuğun eğitiminde ve yetişmesinde büyük etkileri vardır.

2.1.2. Çocuk İstismarı Kavramı

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2002'de yayınlanan Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda onur kırıcı sonuçlar doğurarak çocuğun sağlığına ve gelişimine potansiyel zarar veren, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismarın bütün biçimleri çocuk istismarı ve ihmali olarak şeklinde tanımlanmaktadır (<http://www.who.int>).

Aile ortamının çocuk için en güvenli ortam olduğu düşünülmeyle birlikte, pek çok anne babanın çocuklarını terbiye etme gerekçesiyle bilinçli ya da bilinçsiz olarak onlara eziyet ettikleri, zarar verdikleri ve fiziksel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek sağlıksız bireyler yetiştirdikleri görülmektedir (Lök, Başoğlu ve Öncel, 2016: 155). Çocuk istismarı ve ihmali, anne baba ya da bakıcı

gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü olarak tanımlanabilir. Bu eylem ya da eylemsizliklerin sonucu olarak, çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur (Taner ve Gökler, 2004: 82). Genel olarak 18 yaşın altında bulunan çocuklara karşı aktif olarak girişilen ve onların fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimlerini zedeleyen her türde eylemler çocuk istismarı ve ihmali olarak tanımlanır (Zeytinoğlu, 1991: 147). Çocuk istismarı, anne-baba ya da bakıcının çocuğu zarar verici deneyimlerle karşı karşıya bıraktığı aktif bir olgu olarak nitelendirilebilir. (Lynch, 1991: 37).

Çocuk istismarı, karmaşık nedenleri ve trajik sonuçları olan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı ciddi bir sorundur (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004: 140). Etnik köken, din, sakatlık, hastalık ve cinsel yönelim istismar davranışını meşrulaştırabilir (UNICEF ve *Council of Europe* [COE], 2005). Çocuk istismarı; dürtü faktörleri, mağdurun yaşı, istismarın derecesi ve çocuk ile istismarı gerçekleştiren kişi arasındaki ilişki gibi dinamikleri olan karmaşık bir konudur (WHO ve International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect [ISPCAN], 2006: 7). Bu anlamda kültürel farklar ve zaman içindeki değerlendirmelerle birlikte çocuk istismarı ve ihmali tanımlarken çeşitli güçlüklerle karşılaşmak olasıdır.

2.1.3. Çocuk İstismarının Türleri

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre çocuğa kötü davranma 4 farklı şekilde görülmektedir (<http://www.who.int>):

- Fiziksel İstismar
- Cinsel İstismar
- Duygusal İstismar
- Ekonomik İstismar
- İhmal

2.1.3.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, çocuğa şiddet uygulanmasıdır. Bir kişinin vücuduna zarar veren herhangi bir eylemi içermektedir (Havelin, 2000: 6). Çocuk için zararlı sonuçlar doğmasına neden olan çocuğa karşı kasıtlı fiziksel güç kullanımınıdır (Butchart ve

Kahane, 2006: 10). Fiziksel istismar, ana babanın sırf kendi bencil duygularının etkisi altında kalarak çocuğu dövmesi, ona acı vermesi olarak tanımlanmıştır (Cüceloğlu, 1997: 374). Fiziksel istismar tanımında geçen ve fiziksel yaralanmalara neden olan durumlar ve uygulamalar arasında (Akdaş, 2005: 17):

- Kemik(ler)in kırılması,
- Kafa yaralanması,
- Yanıklar,
- Öldürücü veya tehlikeli silahların kullanımıyla oluşan yaralanmalar,
- İç organ yaralanmaları,
- Ağır duygusal hasara veya ciddi gelişimsel gecikmeye veya çocuğun işlevselliğinde ciddi biçimde bozulmaya neden olan davranışlar,
- Organ kaybı,
- Solunum durmasına sebebiyet veren eylemler,
- Açlık, büyüme-gelişme geriliği ile gıdasızlığa sebebiyet veren uygulamalar,
- Zararlı, yasadışı maddelere maruz kalma sonucu yaralanmalar görülebilir.

Fiziksel istismar, çocuğa kötü muamelenin en görünür şeklidir. Çoğu zaman aşırı ya da uygunsuz disiplin sonucunda fiziksel istismar meydana gelir. Fiziksel istismar göstergeleri; kabarmış bölgeler ve izler, çocuğun yüz, baş, sırt, göğüs, genital bölge, kalça ve uyluk morluklar içerir. Yaralar insan ısırık izleri, sigara yanıkları, kırık kemikler veya eksik saç gibi olumsuz işaretler olabilir. (<http://www.americanhumane.org>). Fiziksel istismar olgularının %10'unda yanıklar vardır (Yılmaz, İşiten, Ertan ve Öner, 2003: 298) Bebekler için en tehlikeli istismar türü ise sallayarak bebeğe zarar vermedir. Sarsılmış olan bir bebek ağır yaralı ya da öldürülmüş olabilir (Havelin, 2000: 6).

Fiziksel istismar uygulama şekline göre iki başlık altında incelenmektedir:

1. Aletsiz Saldırıları: Bunlar istismarın bir alet kullanılmaksızın yapıldığı olayları kapsamaktadır. Tokat, yumruk, itip-kakma, tekme, sarsma ve çimdikleme gibi uygulamalar ile çocukta lezyonların oluştuğu gözlenmektedir.

2. Aletli Saldırıları: Bu tür saldırılar ise istismarın bir alet kullanılarak, çocukta çeşitli lezyonların oluşturulduğu durumlardır. Kullanılan araçlar genellikle kemer, kayış, herhangi bir ev eşyası (telefon, tava, vb.), hortum, sigara, ütü veya sıcak su kullanımınıdır (Polat, 2007:114)

Anne, baba, bakıcı ya da çocuğun bakımından hukuken sorumlu kişinin çocuk üzerinde uyguladığı fiziksel istismar sonucunda ölüm, fiziksel sağlık bozukluğu veya kaybı, ciddi şekil bozukluğu, organ fonksiyon bozukluğu meydana gelir. Fiziksel istismara uğrayan çocukların davranışları aşağıdaki gibidir (<http://www.safechild.org>) :

- Başkaları ile fiziksel temastan uzak durur
- Diğer çocuklar ağlayınca endişelenir
- Yaralarını gizlemek için kasten uzun kollu elbiseler giyer
- Spor salonu ya da okulda gerekli fiziksel sınavları için soyunmaya reddeder
- Yaralanmalarının nasıl meydana geldiği hakkında tutarsız konuşur
- Ebeveynlerinden korkar
- Okula genellikle geç gelir veya devamsızlık yapar
- Okula erken gelir, sonra eve gitmek konusunda isteksiz görünür
- Başkalarıyla iyi geçinmekte zorlanır
- İçine kapanıktır
- Hareket veya temas halinde ağrı şikâyetlerinde bulunur
- Genellikle akranlarına zarar verir, saldırgan davranışlar sergiler.

Fiziksel istismar uygulayan aile ve ebeveynlerdeki göstergeler:

- Birçok kişisel sorunlar ve evlilik sorunları vardır
- Ekonomik stres altındadırlar
- Çocuklarına sert bir disiplin uygularlar
- Alkol veya uyuşturucu bağımlılığı öyküsü vardır
- Düşük toleransa sahiptirler
- Diğer insanlara şüpheli yaklaşırlar

- Sosyal izolasyon
- Çocuklarına kötü bakarlar
- Çocuktaki ağrılara uygun yanıt veremezler
- Çocuk yaralanmaları açıklamalarında kaçamak ve tutarsız yanıt verirler
- Yaralanmalar için çocukları suçlarlar
- Her yaralanma için çocuğu farklı hekim veya hastaneye götürürler.

Fiziksel istismar, çocuk istismarının en yaygın türü olarak görülmektedir. Fiziksel istismarın daha yaygın görülmesi, bu istismarın gözle görülür olmasından kaynaklanmaktadır (Terzi ve Özbay, 2014: 131). Çocuk istismarının en belirgin şekli olan fiziksel istismar, çocuk üzerinde sadece psikolojik olarak değil, fiziksel zarar da vermekte, bu zararlar bazen ciddi yaralanmalarla, hatta ölümlle sonuçlanabilmektedir.

2.1.3.2. Cinsel İstismar

Dünya Sağlık Örgütü'nün (2006) tanımına göre, cinsel istismar; çocuğun gelişimsel olarak hazır olmadığı, tamamen idrak edemediği ve rızası olmadan, yasaları ve toplumsal tabuları ihlal ederek çocuğun cinsel bir aktiviteye dâhil edilmesidir. Eylemi yapan kişinin cinsel uyarımı ve doyumunu amacını taşır.

Cinsel istismar, yetişkinlerin çocuk ya da ergeni cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanması olarak tanımlanmaktadır. Cinsel istismar; temas içermeyen cinsel istismarlar, cinsel dokunma, taciz, cinsel birleşme ve cinsel sömürü şekillerinde olabilir. Cinsel istismarın klinik özellikleri ve çocuk üzerindeki etkileri; çocuğun istismarcı ile olan ilişkisine, istismarın şekline, süresine, şiddet kullanımına, fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşı ve gelişim basamağına ve travma öncesi psikolojik gelişimine bağlı olarak değişmektedir. (Aktepe, 2009: 95).

Cinsel istismar; şiddet içeren cinsel tecavüz, çocukları pornografide kullanma, onları cinsel istismara boyun eğmeye zorlamaktan, cinsel objelerin çocuğa kullandırılmasına kadar geniş bir alanı kapsar (Oates, 1991; Bilen ve Topçuoğlu, 2008). Cinsel istismar; bedensel temas içeren ve bedensel temas içermeyen davranışlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bedensel temas içermeyen cinsel istismar kapsamına, sözel sarkıntılık, teşhircilik, röntgencilik, cinsel ilişkinin çocuklara izletilmesi gibi davranışlar girmektedir. Bedensel temas içeren cinsel istismar kapsamına ise; çocuğun vücudundaki

cinsel organlara dokunma, çocuğu vücuttaki cinsel organlara dokunmaya zorlama, vajinal, oral ve anal cinsel ilişkiler, ırza geçme, sarkıntılık, ensest ve fuhuş girmektedir. Çocuk için en güvenli ortamın olduğu düşünölen aileden yönelen cinsel travmanın ise aile dışından kaynaklanan cinsel travmaya göre daha ciddi sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Ayrıca aile, çocuğa karşı bir cinsel istismar eylemi gerçekleştirirse de başkalarının bunu yapmasına izin verebilir. (Gilgun ve Sharma, 2008; Gültekin, Ruban, Akduman ve Korkusuz, 2006).

Cinsel istismar olaylarında yer alan korunmaya muhtaç olmalarına rağmen korunmasız bırakıldıkları görölmüşür. Olayın yarasını duygularında ve kişiliğinde taşıyan çocuk, üstelik bir de ayıplanmaktadır. Aslında olayda birinci derecede sorumlu olan, çocuğa bakıp büyötmekle onu korumakla yükümlü olan ana-babalardır (Günçe, 1991: 134). Toplumca kabul edilmeyen ve duygusal açıdan en yoğun yaşanan cinsel istismar türünün, aile içinde ya da çocukla kan bağı olan kişiler arasında olduğu da bilinen bir gerçektir. Ancak bu tür vakaların belirlenmesi oldukça güçtür (Aral ve Gürsoy, 2001: 37). Genital bölgede travma ve muayenede normal olmayan bulgular, cinsel yolla bulaşan hastalıkların varlığı, gebelik, psikiyatrik rahatsızlıklar, duygusal bozukluklar yaş ve gelişimine uygun olmayan cinsel davranışlar, cinsel oyunlar, ergenlik dönemindeki isyan veya suçlu eylemler ya da ani bir aile kavgası, cinsel istismarı düşöndüren belirti ve bulgular arasında yer alır (Kempe R.S. ve Kempe, C.H., 1997; Şahin ve Taşar, 2012).

Cinsel istismar mağduru çocuklar, suçluluk ve utanç duygularıyla, aldıkları çeşitli tehditlerin etkisiyle sessiz kalmaya zorlanır. Çocuğun bu saldırının ardından uzun vadede derin psikolojik sorunlar yaşaması nerdeyse kaçınılmazdır (Bagley ve King, 2004: 14). Kurbanın yaşı ve gelişim durumu, olay öncesi psikolojik durumu, istismarın sıklığı, istismarın süresi, deneyimin ağrılı olması, vajinal veya anal penetrasyon, kurban ve istismarcı arasında yakın ilişki, kurbanın aile desteği, cinsel istismarın verdiği zararın derecesini etkiler (Şahin ve Taşar, 2012: 161). Maruz kalınan cinsel istismar çocuklarda uzun süreli duygusal ve davranışsal etkilere, korku, depresyon, kızgınlık, düşmanlık ve uygunsuz cinsel davranışlara yol açar (Ovayolu, Uçan ve Serindağ 2007: 13). Cinsel tacize uğrayan çocuklar sıklıkla birine açılmakta çekingen davranırlar. Bazen kendileri yerine bir başka çocuktan söz ederler. Çocukta davranış değişikliği tacizin diğer bir ifade biçimidir. Nörotik davranış değişiklikleri ya da davranış bozukluğu olabilir. 0-3 yaş arası çocuklarda yeme ve uyku bozuklukları, yabancılardan korkma ve yaşına

uygun olmayan cinsel oyunda bulunma görülebilir. 3 -6 yaş arası çocuklarda bebek gibi konuşma, içe çekilme, birine yapışma, enürezis, enkoprezis, yeme ve uyku bozuklukları, boyun eğme davranışı, sık ve devamlı cinsel oyun, mastürbasyon gözlenebilir (Ekşi, 1999: 533). Ayrıca; cinsellik ve seks konularına anormal ilgi gösterme veya tamamen ilgisiz kalma, aile fertlerinden veya arkadaşlarından uzak durma, vücutlarının kirli olduğu veya cinsel organları bölgesinde bir sorun olduğu gibi yorumlarda bulunma, normalin dışında yaramazlık yapma, yaptığı çizimlerde, oynadığı oyunlarda cinsel tacizi andıran resimler ve oyunların bulunması da cinsel tacize uğrayan çocuklarda görülebilir (Günay, 2008: 60). Görüldüğü gibi cinsel istismara uğrayan çocukta birçok problem görülür ve çok ciddi sorunlara neden olur ve bu problemler çocuğun yaşamının ilerleyen döneminde de artarak devam edebileceği için cinsel istismar yalnızca çocukları değil, toplumu da etkileyen önemli bir sorun haline gelir.

Son yıllarda çocuklara yönelik olan cinsel istismar konusu gerek çocuklarla çalışan ruh sağlığı uzmanları arasında, gerekse alan dışında olan herkesin oldukça ilgisini çekmiştir. Medyada da bu sorunun oldukça olumsuz bir şekilde aksettirilmesi, bu konuda herkesin bir fikir geliştirilmesine yol açmıştır (Bulut, 2007: 139). Bununla birlikte toplumda cinsel istismarla ilgili bazı yanlış bilgiler ve inanışlar da yer almaktadır. Cinsel istismarın ne kadar sık görüldüğü ile ilgili net bir bilginin olunmaması, toplumun bu tür davranışları kabullenmeyip görmezden gelmesi, istismara uğrayan çocuklara inanılmayıp, anlatılanların göz ardı edilmesi bu yanlış bilgi ve inanışları da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi oldukça önemlidir.

2.1.3.3. Duygusal İstismar

Ebeveynlerin çocuğun kapasitesine uygun duygusal tepkiler geliştirmesini engelleyen ve yaşam boyu duygusal zorluklara neden olan davranışlarıdır (Hamarman ve Bernet, 2000: 928). Duygusal istismar en yaygın olarak yapılan istismar biçimidir.

Duygusal istismar, çocuğun duygusal gelişimi üzerinde ciddi ve kalıcı olumsuz etkilere neden olur. Yaşına ya da gelişimine uygun olmadan, gelişim kapasitesinin ötesinde çocuğa dayatılan beklentiler; çocuğun keşfetmesini, öğrenmesini ya da sosyal etkileşim kurmasını sınırlama, engelleme de duygusal istismar kapsamına girer. Duygusal istismar, tek başına görülebileceği gibi, diğer istismar türleriyle de görülebilir (Local Safeguarding Children Boards [LSCBs], 2006: 4).

Fiziksel ve cinsel istismar tıp ve hukuk sistemleri tarafından tanınmasına rağmen, çocuklarda duygusal istismarın ele alınmasında zorluklar yaşanmaktadır. Bununla birlikte fiziksel ve cinsel istismarda oluşan yaralanmaların etkisi zamanla iyileşirken, eşlik eden duygusal istismarın etkileri devam etmektedir. Duygusal istismar sayılan davranışlar aşağıdaki gibidir (Hamarman ve Bernet, 2000: 929):

- Reddetme
- Aşağılama
- Ayırma, yalnız bırakma, yalıtım
- Korkutma, yıldırma, tehdit etme
- Suça yöneltme
- Duygusal gereksinimleri karşılamama, önemsememe
- Baskı altında bırakma

Bunlar dışında, sık eleştirme, çocuk ve ergenlerden yaşının üstünde sorumlulukları bekleme, kardeşler arasında ayırım yapma, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma da duygusal ezim yaratan başlıca yetişkin ve ana-baba davranışları arasında sayılabilir (Kulaksızoğlu, 2001: 196).

Reddetme: Yetişkin bireyin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaması, onu ayrı bir birey olarak kabul etmemesi, o yokmuş gibi davranması, çocuğun olumlu yönlerini ortaya çıkarmak, motive etmek için herhangi bir şey yapmaması, yardım taleplerini reddetmesi, çocuğa hiçbir işe yaramıyor duygusu vermek, evdeki her hatadan onu sorumlu tutarak onu bir tür günah keçisi rolüne soyundurmak, fiziksel temastan kaçınmak ve ona dokunarak yakınlığını belli etmemek olarak tanımlanabilir (Polat, 2007: 234). Diğer reddetme davranışlarının arasında durmadan kusur bulmak, hırpalamak, gerektiği kadar özen ve dikkat göstermemek, oyuncak almamak, harçlık vermemek, üstünlük sağlamak için çaba göstermemek, başkaları ile kıyaslamada çocuğu hep aşağıda görmek, doktor, öğretmen ve diğer yetişkinlerin yardımı ile onu içinde bulunduğu bu kötü durumdan çıkarmak, hiç değilse durumu iyileştirmek için çalışmamak sayılabilir (www.sosyalhizmetuzmani.org).

Aşağılama: Ebeveynin çocuğun küçük düşmesine neden olacak, onurunu zedeleyecek davranışlarda bulunması, çocukta yetersizlik duygusu uyandıracak takma isimlerle çağırma ve bu tip davranışların sistematik olarak uygulanmasıdır (Polat, 2007: 235). “Aptal, geri zekalı, beceriksiz, tembel, pis, pasaklı, uyumsuz, kafasız...” gibi kelimeler, çocuk ile ebeveyn arasında olması gereken sıcak ve samimi ilişkiye zarar verdiği gibi ve çocukları incitir ve kendilerine verdikleri değer duygusunu da azaltır (Yılmaz, 2002: 52).

Yalnız Bırakma: Ebeveynin çocuğu toplumsal ilişkilerden ve kendinden uzak tutması, çocuğun bu tip ilişkilere girmesini sağlayacak fırsatlar sağlamamak veya kasıtlı olarak bu tip fırsatları engellemek, çocuğun yalnız olduğuna inandırılmasıdır (Polat, 2007: 235). İzole etme sadece mekansal koşullarla sınırlı değildir. Çocuğa karşı aşırı baskılı ve otoriter tutumlar, çocuğu sosyal açıdan izole eder. Çocuğun eve arkadaşlarını getirmesine izin verilmemesi, çocuğun arkadaşlarıyla birlikte olmasının ve okul içi aktivitelere katılımının engellenmesi gibi durumlar da bu kapsam içinde ele alınabilir (Göde, Savi, F. ve Savi, S. 2000: 6). Çocuğun aileye katılımı, akranlarıyla iletişim kurması ve sosyal deneyim edinmesi engellenmesi, çocuğun dünyada yalnız olduğunu düşünmesine neden olur (Hamarman ve Bernet, 2000: 929).

Yıldırma: Ebeveynin sözel veya fiziksel saldırılar ile çocuğu korkutması, tehdit etmesi, gözdağı vererek korku dolu bir ortamda yaşamasına neden olmasıdır (Polat, 2007: 235). Kabul edilmez davranışı yapmaması veya beklenen davranışı yapması için, çocuk, gerçekten hoşlanmayacağı, korktuğu bir şeyle tehdit edilir (Navaro, 2005: 83).

Suçta Yönelme: Antisosyal davranışlara yöneltilmesi, buna özendirilmesi, çocuğa toplumsal açıdan kötü örnek olunması, kötü örnekler gösterilerek o yola yöneltilmesidir (Polat, 2007: 235).

Duygusal Gereksinimleri Karşılama: Duygular, çocuğun temel gereksinimleri ve bu gereksinimlerin etkisini dışarı yansıtmasıdır. Haz ya da elem olarak yaşanan duyguların yansımaları çocukta sevinç, mutluluk, üzüntü, korku, öfke, kıskançlık, saldırganlık ve ağlamadır. Çocuğun duygularının önemsenmemesi, duygusal anlarında çocuğa yaklaşmamak ya da onun duygusal yeterliklerine yardımcı olacak bir olanak olarak kullanmamaktır (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi [MEGEP], 2007: 16). Annesi tarafından ihtiyaçları karşılanmayan çocuk ve ergen

reddedildiğini, annesinin desteğinden mahrum kaldığını ve duygusal engellenme ile karşılaştığını hissedebilir (Şimşek ve Cenkseven Önder, 2011: 1132).

Baskı Altında Bırakma: Ebeveynin, akademik alanlarda, fiziksel/motor becerileri kazanmada veya sosyal etkileşiminde çabuk gelişmesi ve başarıya çabuk ulaşması için çocuğunu sürekli bir baskıyla zorlamasıdır. Aşırı baskıcı davranışlarda çocuğun yaşına uygun davranışları da yetersiz sayılır ve eleştirilir. Çocuk genelde başkalarıyla karşılaştırılır (Hamarman ve Bernet, 2000: 929).

Duygusal istismar, açık veya kapalı direniş biçiminde davranışlara, kin, öfke, nefret gibi duygulara neden olurken, bu istismar türüyle sık sık karşılaşan kişinin kendine güveni azalır, aşağılık duyguları gelişir, heyecanını yitirir, kaygı ve duygusal acılar ortaya çıkar. Depresyon, çaresizlik duyguları, yalnızlık, mutsuzluk, güvensizlik, uzaklaşma, kaçma isteği olağan karşılanması gereken sonuçlar arasında yer alır (Kartal ve Bilgin, 2009: 232). Toplumda çok sık görülen duygusal istismarın çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimine olumsuz etkileri olabilir. Bu etkiler de diğer istismar türlerinde olduğu gibi, çocuk üzerinde kalıcı iz bırakabilir.

2.1.3.4. Ekonomik İstismar

Çocuğun gelişimini engelleyici, haklarını ihlal edici işlerde düşük ücretli iş gücü olarak çalışması ya da çalıştırılması ekonomik istismar olarak tanımlanmaktadır (Bahar, G. Savaş ve Bahar, A., 2009: 59) .

2014 ve 2015 yıllarında yapılan araştırmalara göre, erkek çocuklarda işgücüne katılma oranı 2014 yılında %29,4 iken 2015 yılında %28,6'ya düşmüştür. Kız çocuklarında ise bu oran 2014 yılında %12,1 iken 0,9 puanlık bir artışla 2015 yılında %13'e yükselmiştir (TÜİK, 2016). 2006 yılında Türkiye genelinde 6–17 yaş grubunda bulunan çocukların % 5,9'u ekonomik bir işte çalışmakta, bir başka ifadeyle istihdam edilmektedir. Türkiye genelinde 6–17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 47,7'si kentsel, % 52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır. İstihdam edilen çocukların % 66'sını erkek, % 34'ünü kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların % 31,5'i bir okula devam ederken, % 68,5'i öğrenimine devam etmemektedir (TÜİK, 2007, 2016).

Türkiye'de çocukların çalışmasının başlıca sebebi yoksulluktur. Hızlı nüfus artışı, göç, gelir dağılımının adaletsiz ve dengesiz oluşu, yetersiz asgari ücret, enflasyon ve geniş kesimlerin satın alma gücünün düşüklüğü, bütçeden sağlık ve eğitim harcamalarına ayrılan payın düşüklüğü, sosyal güvenlik kapsamındaki nüfusun azlığı

gibi olumsuz sosyo-ekonomik göstergeler ailelerin yaşam koşullarını ağırlaştırıp geçim sıkıntısına neden olurken, çocukların aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla erken yaşta çalışma yaşamına atılması sonucunu doğurmakta, özellikle yoksul ailelerde aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla eğitimini yarıda bırakıp çalışmaya başlayan çocukların sayıları hızla artmaktadır. Yoksulluğun yanı sıra çocukların okula ilgi duymaması, okul masraflarının yüksekliği, ailelerinin izin vermemesi, ev işlerinde ailelerine yardımcı olma zorunlulukları, çeşitli nedenlerle eğitim kurumlarına karşı duyulan güvensizlik, “okulda başarısızlık” olarak algılanan bazı durumlar, tamamlanmayan eğitimin insana bir şeyler kazandırmayacağı düşüncesi gibi birçok faktör de çocukların erken yaşlarda çalışmalarına neden olmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 36).

Çocuk işçiliğinin yaygın oluşunda, ailelerin çocuklarının meslek edinip okuyamazsa iş ortamlarını hazırlamak amacıyla onları çalışma ortamlarına sevk etmelerinin de büyük payı vardır. Bu amaçla çocuklar, mobilyacılık, berberlik, terzilik tamircilik, lokantacılık, simit satma gibi meslek dallarına çırak olarak çalışması için verilmektedir. Fakat ailelerin çocukları çalıştıkları yerde ziyaret etmemeleri ve hukuki düzenlemelerin yetersiz oluşu, işverenin çocuğu emeğini sömürmesi, çocuğun istismar edilmesini kolaylaştırmaktadır. Çocuklarının ağır işler de ve erken geç mesailer de çalıştırılmaları, çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Üstelik fiziksel duygusal ve cinsel olarak istismar edilmeye açık ve korunmasız bir ortam da çalıştırılabilmektedir (Dönmez, 2009: 26).

Çocukların çalıştırılmasının çocuk üzerindeki etkileri dikkate alındığında, bu durumun son derece zararlı olduğu, çocuğun bedensel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişimini tehdit ettiği görülmektedir (İkizoğlu, Önal Dölek ve Gökçearslan Çifçi, 2007: 25). Çocuklar para kazandığı için kendisini yetişkin gibi hissetmektedir. Çoğu zaman ailenin denetiminden uzaklaşan çocuk, eğitimini yarıda bırakmakta, akran gruplardan soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da girememekte, iş ortamında da uyum sağlayamayarak ayrılmakta, sokaktaki sınırsız ve sorumsuz özgürlüğü seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopmakta ve bir süre sonra sokakta yaşamayı tercih eder hale gelmektedir (<http://www.shcek.gov.tr>). Bazı durumlarda anne-babalar çocuğun gelişimi ve bakımı için gerekli olanakları sunmasalar bile, çocuğun her ne sebeple olursa olsun çalıştırılması, çocuk üzerinde kalıcı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

2.1.3.5. İhmal

İhmal, çocuğun gelişimi için gerekli temel ihtiyaçlarının karşılanmaması ve bu ihtiyaçların dikkate alınmamasıdır. Bu ihtiyaçlar sağlık, eğitim, duygusal gelişim, beslenme, barınma, güvenli yaşam şartlarıdır (WHO, 2006). Bu ihtiyaçların karşılanmasının ebeveynin sahip olduğu kaynaklarla orantılı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu ihtiyaçların karşılanmaması konusunda ebeveynin yetersizliğinin veya dikkate almayışının, çocuğun sağlığına, fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimine zarar vermesi veya zarar verme ihtimalinin yüksek olması gereklidir. Böylesi durumlara, yeterli gözetimin sağlanmaması veya mümkün olduğu halde çocuğun zarar görmekten korunmaması da dahildir (Akdaş, 2005: 28).

İhmal tanımları fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve eğitim ihmalini içerir. Sağlık bakımının reddedilmesi ya da geciktirilmesi, terk etme, evden kovma, evde önlenebilir tehlikelere karşı göze çarpan dikkatsizlik, çocuğun yetersiz beslenmesi, giyimi ve temizliği, çocuğun güvenlik ve mutluluğu için umursamaz davranışlar fiziksel ihmaldir (Gaudin, 1993: 5). Şahin'e göre (2002), yetersiz beslenme, yetersiz temizlik, uygun olmayan giysiler, yetersiz ev koşulları ve kazalara karşı önlem alınmaması gibi belirtiler, fiziksel ihmal olduğunun göstergesidir. Duygusal ihmal, çocuğa duygusal destek ve bakımın tam verilmemesi, çocuğun gelişimi için uygun uyarıların oluşturulmamasıdır (Uysal, 1998: 19). Yetersiz sevgi, aile içi şiddet, alkol, uyuşturucu kullanımına özendirme, saldırganlık ya da suç sayılabilecek davranışlara izin verme, çocuğun psikolojik problemlerini önemsememe ve bu problemleri erteleme ve aşırı kısıtlama gibi davranışlar duygusal ihmal olarak belirlenmiştir. Çocuğu okula kaydetmemek, devamsızlık yapmasına izin vermek ve eğitsel ihtiyaçlarına cevap vermemek ise eğitim ihmalidir (Gaudin, 1993: 5).

İhmal, çocuk istismarının en yaygın görülen şeklidir. İhmal; hafif, orta ve ağır ihmal olarak sınıflandırılabilir. Hafif ihmal, Çocuk Koruma servisleri için rapor gerektirecek kadar olmasa da toplumsal müdahaleyi gerektirebilir. Orta düzeyde ihmal, çocuğu umursayarak orta düzeyde zarar vermektir ve toplumsal müdahaleler bu düzeyde yetersiz kalabilir. Ağır ihmal ise, gerçekleştiğinde, çocukta ağır ve uzun süreli hasar bırakan ihmal türüdür (Depanfilis, 2006: 10).

İhmale uğrayan çocuklar, bunun uzun vadeli sonuçlarıyla karşı karşıya kalırlar. Fiziksel ve zihinsel gelişimlerinde gecikme gözlenen bu çocuklarda, nörolojik

bozukluklarla birlikte, davranım problemleri, zayıf sosyal beceriler, düşük akademik başarı, kronik hastalıklar ve ihmalin ileri boyutlarında ölümler görülebilmektedir (Office of Children's Administration Research [OCAR], 2005: 1). Bununla birlikte, ihmale uğramış çocuklardaki en temel gösterge okul öncesi çocuklardaki konuşma geriliğidir. İhmal eden annelerin çocuklara yeterince sözel uyaran sağlamaması nedeniyle ortaya çıkan bu durumun bebeğin sözel iletişim becerileri kazanmasını önlediği görülmektedir. Bu tip çocuklar fark edilmezlerse hep tepki vermeyen ve iletişim kurmayan bir çocuk oldukları görülecektir. Yaş büyüdükçe çocuklarda dil geriliğinin okul başarısızlığına yol açtığı görülmektedir (Akçay, 2008: 31).

Yukarıda da belirtildiği gibi ihmal de diğer istismar türleri gibi çocuk üzerinde kalıcı olumsuz sonuçlara neden olur. İhmale uğrayan çocuklar da hem bedensel, hem zihinsel, hem de duygusal yönden yaşıtlarına göre daha az gelişirler. Tüm bu olumsuz sonuçlar göz önünde bulundurularak, çocuk istismarının diğer türlerinde olduğu gibi, ihmalin önlenmesi için de ailenin eğitilmesi ve risk grubundaki öğrencilerin yakından takip edilmesi ihmal oranının azalması açısından oldukça önemlidir.

2.1.4. Çocuk İstismarını Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Çocuk istismarını açıklamaya yönelik kuramlar, istismarın nedenlerini açıklamak üzerine kurulmuş ve her bir model, çocuk istismarının önlenmesi ve tedavi edilmesi için farklı yöntemler ortaya koymuştur. Bu modeller şu şekilde sıralanabilir:

- Psikiyatrik Model
- Sosyolojik Model
- Sosyal-Durumsal Model
- Sosyal Öğrenme Modeli

2.1.4.1. Psikiyatrik Model

Çocuk istismarı ve ihmalden sorumlu olan kişilerin genellikle ana-babalar olduğu saptandığından, psikiyatrik model, istismar nedenlerini ortaya koymak amacıyla ebeveyn özelliklerinin incelenmesine ağırlık vermiştir (Öztürk, 2007: 14). İstismarı açıklamaya yönelik ilk kuramlardan biri olan bu yaklaşımda, istismara neden olan biyolojik ve psikiyatrik nedenler ele alınmıştır. Varsayılan biyolojik risk faktörleri, nöropsikolojik, fizyopsikolojik ve diğer sağlık problemleridir. Bazı çalışmalarda ebeveynlerin nöropsikolojik durumunun çocuk istismarını etkilediği bulunmuşken, daha

sonra yapılan araştırmalar ebeveynlerin depresyon ve anksiyete durumlarının çocuk istismarı açısından yüksek risk faktörü olduğunu istatistiksel ortaya koymuştur. Ayrıca ebeveyn tarafından yaşanan yalnızlık, öfke, stres, hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular da diğer duygusal risk faktörleri arasındadır (Campbell, 2007: 48).

Bu yaklaşım, diğer modellere oranla, daha bireysel bir yaklaşımdır (Sullivan, 1998: 23). Walker, Bonner ve Kaufman (1988) (Bekçi, 2006'da belirtildiği üzere), psikodinamik teorisinde, ebeveynin bireysel psikopatolojisi ile istismar arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır. Çocuklarını istismar eden ebeveynler, düşük benlik saygısı ve yetersizlik duyguları, olgunlaşmamış olma, narsistik eğilimler, empati kuramama, öfkesini kontrol edememe, depresif, sağlık problemlerinin olması, çocuklarına karşı gerçekçi olmayan beklentilere sahip olma, ebeveynlik rolünü stresli bulma, eşler arasında anlaşmazlık, kendi çocukluğunda istismar hikayesinin olması gibi özelliklere sahiptirler. İstismarcı ebeveynler psikopatolojik açıdan incelendiğinde; istismarcı bireylerin çoğunluğunun zekâ düzeylerinin normal olduğu, güven duygusu eksikliği gibi ego zayıflıklarının olduğu, ebeveynlik görevini yerine getirememe duygusu, bağlanma gereksinimleri, aklına estiği gibi davranma ve ben-merkezcilik gibi karakter bozukluklarının grldği, saldırganlık, özel ve toplumsal hayatta başarısızlık, yaşamada düzensizlik gibi özelliklere sahip olduğu saptanmıştır (Yıldız Arabacı, 2007: 32). Psikiyatrik model, istismar ile ilişkisini saptamak için ebeveynleri biyolojik ve psikolojik açıdan incelemiştir.

2.1.4.2. Sosyolojik Model

Sosyolojik yaklaşım, ocuk istismarı ve ihmalini; yaşam biçimini belirleyen değerler yapısı, toplumsal ve kurumsal yapı ve bireyler arası ilişkiler biçimi üzerinden analiz etmektedir.

Aileyi incelemeye yönelik oluşturulan sosyolojik nitelikteki düşünce yapılarına bakıldığında, genel olarak, toplumsal değerler, kültür, örgütler ve aile kurumunun, hem aile içi ilişkilerin açıklanmasında, hem de istismara yol açan nedenler arasında kabul edilen, sosyolojik nitelikteki başlıca etkenler olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, ocuk istismar ve ihmalini açıklayabilmek için, toplum felsefesi, toplumsal değer yargıları, şiddete ilişkin kültürel tutumlar, aile yapısı ve ailenin sosyo-ekonomik konumu, hem aile içi şiddeti hem de ailede çocuğa yönelik şiddeti incelemeye yönelik

sosyolojik nitelikteki araştırmaların temel bakış açısını oluşturmaktadır (Ayan ve Kocacık, 2009: 956).

Sosyolojik modelde, psikiyatrik modelin aksine, toplumsal değerler, örgütler, kültür ve aile kurumu, istismara yol açan nedenler arasında incelenmiştir. Çocuk istismar ve ihmalini açıklayabilmek için, toplum felsefesinin değer yargılarının, şiddete ilişkin kültürel tutumların, aile yapısı ve organizasyonunun ve sosyo-ekonomik konumun incelenmesi gerekmektedir (Gökler, 2006: 63) Ebeveynde görölen şu durumlar çocuk istismarı riskini arttırmaktadır:

- Üvey olması,
- Yalnız olması,
- Genç olması,
- İşsiz olması,
- Eğitim düzeyinin düşük olması,
- Çok çocuklu olması,
- Sosyal yönden izole edilmiş olması,
- Çocukluğunda istismar öyküsü olması (Campbell, 2007: 48).

Tercan'a göre; kültürlerarası çalışmalarda, aile içinde yaşanan şiddetin kültürel şiddet düzeyinden önemli ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Gerek kitle iletişim araçlarında, gerekse insanlar arası ilişkilerde onaylanan şiddet oranı, çocuk yetiştirme yöntemlerine ve özellikle fiziksel cezanın kullanılma sıklık ve şiddetine yansıdığı görölmektedir. Sosyolojik modelin bir başka varsayımı ise, stres ve engellenmenin çocuk istismarına yol açtığıdır. Modelde stres kaynakları olarak işsizlik, kötü konut koşulları ve düşük gelir düzeyi gibi alt sosyo-ekonomik sınıfa özgü bazı özellikler incelenmiştir. Sosyolojik açıdan, özellikle modern toplumlarda istismara yol açan nedenler arasında ailenin toplumdan soyutlanması, sık sık iş ve ev değiştirmesi gibi faktörler de gösterilmektedir. Endüstrileşme ve kentleşme sürecinde, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmesi, anne babanın çocuk bakımı ve diğer konularda sosyal desteğini azaltmaktadır. Bu tür koşullar ise ailede stresin ve dolayısıyla da çocuk istismarı olasılığının artmasına katkıda bulunmaktadır (Akt. Siyez, 2003: 14). Sosyolojik modelde toplumsal değerler, sosyo-ekonomik düzey ve ailenin

yapısı istismara yol açan nedenler arasında incelenmiş ve bunların önemi üzerinde durulmuştur.

2.1.4.3. Sosyal-Durumsal Model

Sosyal-durumsal model, çocuğun yetiştirilme tarzı, anne-babanın çocuk üzerinde uyguladığı baskı, ceza ve disiplin üzerinde durmuştur.

Anne-babalar, çocuğu yetiştirme sürecinde farklı yollar izlemektedir. Çocuğa karşı yapılan davranışlar bir ebeveyninden diğerine farklılık gösterebilir. Bu yetiştirme biçimlerinden biri de aşırı otoriter ve baskıcı anne-baba tutumudur. Bu tutumun temel niteliği ebeveynin çocuğa karşı gösterdiği baskıdır. Otoriter ebeveyn, çocuğun davranışlarını değerlendirmeye, kontrol etmeye ve şekil vermeye çalışır, çocuğun tavırlarına standartlar koyar. Çocuklar, anne-babanın isteğinden farklı davrandıklarında dışlanacaklarını bildiklerinden ve cezalandırma korkusundan dolayı boyun eğerler. Böyle ailelerde yetişen çocukların duygu ve düşünceleri daha çok bastırılır ve bu ailelerde yetişen gençlerde, öfke ve kızgınlık duyguları açık biçimde ifade edilmez. Çocuğun istenmeyen davranışları dayakla engellenebilir Bu şekilde yetiştirilen çocuklar daha kolay boyun eğen, korkak, otoriteye karşı çekingen, kendinden istenileni fazlasıyla yerine getiren, kendilerinden güçsüzlere karşı saldırgan, otoritenin baskısı kalktığında isyankar davranan ve kural tanımayan bir kişilik geliştirebilir (Kulaksızoğlu, 2001: 122).

Sosyal durumsal modele göre tutarsız disiplin yöntemi de istismarın artmasına neden olabilecek bir etkidir (Dönmez, 2009: 34). Disiplin, çocuk eğitiminin bir parçasıdır ve aile içindeki denge ve düzenin oluşturulmasında büyük önem taşır. Her ne kadar kelime anlamıyla “katılık” ve “kuralcılık” gibi kavramları çağrıştırıyorsa da gerçek anlamda disiplin, çocuğun topluma uyumu üzerine yoğunlaşmakta, davranışı yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak disiplin çoğunlukla “cezalandırma” ile eşanlamda değerlendirilir (Yavuzer, 2008: 91). Ceza, bir davranışın tekrar edilmemesi için uygulanan üzüntü ve acı verici bir yöntemdir veya çocuktan alınan bir haktır. Ceza, çocuk istenmeyen davranışta bulunduğu zaman uygulanır veya uygulanacağı tehdidinde bulunulur; çocukta korku yaratır. Cezayla uygulanan disiplin şekillerinde, genellikle çocuk tarafından hissedilen, yaşanan duygular; kızgınlık, nefret, intikam, karşı koyma, suçluluk, güvensizlik, kendine acıma gibi olumsuz duygulardır (Navaro, 2005: 53).

Olumlu disiplin yöntemlerinde fiziksel ceza veya buna benzer çözümlerin yeri yoktur. Her türlü kötü muamele çocuk hakları istismarıdır (Söylemez, 2004: 130).

Çocuklara, anne-babaları tarafından uygulanan disiplin tekniklerinden biri de psikolojik saldırganlıktır. Araştırmacılar psikolojik saldırganlığı “duygusal olarak zarar veren veya bunu yapmakla tehdit eden zorlayıcı veya caydırıcı davranışlar” olarak tanımlamıştır. Bu saldırganlık biçimi son derece kışkırtıcıdır ve karşılığında savunma mekanizmalarını harekete geçirir, açık veya kapalı direniş biçiminde davranışlara, kin, öfke, nefret gibi duygulara neden olur. Psikolojik saldırganlık ile sık sık karşılaşan kişinin kendine güveni azalır, aşağılık duyguları ortaya çıkar ve kişi giderek yaşam coşkusunu yitirir. Bu durumda kaygı, depresyon, çaresizlik, duyguları, yalnızlık, mutsuzluk ve güvensizlik de olağan karşılanması gereken sonuçlar arasındadır. Psikolojik saldırganlık fiziksel saldırganlığın öncüsüdür ve onu besler. Psikolojik saldırganlık stresi azaltmak yerine, anne-babaların çocuğa daha şiddetli saldırganlık biçimleri kullanmasına yol açar (Kartal ve Bilgin, 2009). Toplumumuzda çocuğun ele alınış biçimi ve çocuk yetiştirme tutumlarımız konusundaki ileri sürülen fikirlerde ortak nokta, çocuğa karşı geleneksel tavır alışların baskılı ve kısıtlayıcı olduğudur (Kulaksızoğlu, 2001: 126).

Görüldüğü gibi sosyal-durumsal modelde çocuğun nasıl bir ortamda yetiştirildiği, anne-baba tarafından çocuğa uygulanan yanlış disiplin yöntemleri ve çocuğa uygulanan cezalar incelenmiş ve bunların önemi üzerinde durulmuştur.

2.1.4.4. Sosyal Öğrenme Modeli

Sosyal öğrenme kuramı, davranış edinmede çevresel koşulları öğrenmeye dayalı olarak değerlendirmektedir. Öğrenme olayı çeşitli yollardan gerçekleşmektedir. Bunlardan birisi gözlem ve gözlemin sonucu olarak öykünmedir. Çocuk yakın çevresindeki insanların davranışlarını gözlemekte, onları öykünmekte, zamanla öykünülen davranışlar çocukta alışkanlık haline gelmekte, kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olmaktadır (Eripek, 1982: 40).

Sweet ve Resick’e göre (1979), sosyal öğrenme kuramı, istismar ve ihmal davranışlarında anne-babaların, kendi anne-babalarını örnek aldıklarını ve çocuklarından gerçekçi olmayan beklentilerinin olduğunu savunmaktadır. Bu kurama göre, şiddet uygulayan anne-baba, çocukluğunda kendisine şiddet göstermiş olan yetişkinleri örnek almaktadır (Siyez, 2003’te belirtildiği üzere). Anne babanın kendileri

çocukken gördükleri ilişki biçimlerini öğrenerek daha sonra anne-baba olunca, kendi çocuklarına aynen uygulamaları, bir toplumun çocuk yetiştirmeyle ilgili sosyal değerlerinin ne kadar önemli olduğunu gösterir (Cüceloğlu, 1997: 377).

Aile içi şiddet uygulayanların büyük bölümünün kendisi doğrudan şiddet gören çocuklar arasından değil, ana babaları arasındaki şiddete tanık olanlardan çıktığı yönünde görüşlerin olmasına karşın, çocuklukta şiddet içeren davranışlara maruz kalan bireylerin yetişkinlikte ciddi davranış bozuklukları gösterdikleri de görülmektedir. Bu bireylerin aynı zamanda kendi çocuklarına daha çok öfke ve saldırganlık içeren davranışlar gösterdikleri ortaya çıkmaktadır (Özmen, 2004: 30). Aile içinde şiddete maruz kalan çocukların çoğu, büyüdüklerinde şiddet uygulayan eşlere ya da ana babalara dönüşmeseler de, şiddet uygulayan yetişkinlerin büyük bölümünde çocuklukta aile içi şiddete maruz kalma öyküsü saptanmıştır. Kuşaktan kuşağa aktarılan, her zaman basitçe şiddetin kendisi değil, bu durumu çevreleyen duygusal atmosferdir. İçselleştirilen öfke, korku ve çökkünlük duyguları, kişinin tutum ve davranışlarını yaşam boyu etkileyebilmektedir. Şiddet ve ihmal sonucu oluşan intrapsişik yapı, çoğu kez yine çeşitli biçimleriyle şiddeti doğuran bir saldırganlık kaynağı yaratmaktadır (Vahip, 2002: 314). Aile içinde erkek çocuk öğrendiği şiddeti ileride eşine veya çocuklarına uygulayabilmekte, kız çocuk ise baba evinde gördüğü ve içselleştirdiği şiddeti eşi ile yaşadığında olağan karşılamaktadır. Aile içi şiddet ortamında yaşayan kız çocuk için şiddet olgusu katlanılması gereken cinsiyet rolünün bir parçası olarak kabul edilmektedir (Ünal, 2005: 88). Sosyal öğrenme modeli, çocuğun küçük yaşta karşılaştığı iletişim biçimini öğrenerek, daha sonraki yaşantısında bunu örnek aldığı ve ilişkilerinde bu davranış kalıplarını kullandığını savunur.

2.1.5. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Nedenleri

Çocuk istismarı ve ihmalinin altında yatan nedenler üç temel başlık altında incelenir (Cüceloğlu, 1997: 376) :

- Anne-babaya yönelik nedenler
- Çocuğa yönelik nedenler
- Sosyal çevreye yönelik nedenler

2.1.5.1. Anne-Babaya Yönelik Nedenler

Çocuk istismarı %95 olasılıkla çocuğun anne-babaları tarafından yapılmaktadır. Kadınlar genellikle çocukların bakımından birinci derecede sorumlu olduğundan, istismardan erkeklere göre daha fazla sorumludur. Ancak baba da evdeyse, özellikle de işsizse bu istatistik tersine dönmektedir. Anne-babalarda ilaç veya alkol bağımlılığı ile psikotik sorunların varlığı istismar riskini arttırmaktadır. İstismarcı anne-babalar genellikle kendi kişisel memnuniyetini çocuğunkinden üstün tutan, çocukla ilgili gerçekçi olmayan beklentileri olan, katı, duygularını kontrol edemeyen kişilik yapısındadır. Çocuk, anne-babasının beklentilerini kaçınılmaz olarak karşılayamadığında anne-baba bunu hıyanet olarak algılar ve kızar, sık sık çocuğu cezalandırma yöntemine başvurmaya başlar (Kara ve diğerleri, 2004: 141).

Ebeveynin yeni doğan bir çocukla ilişki kurmada zorluk çekmesi; örneğin, zor bir hamilelik, doğum komplikasyonları veya bebekle ilgili hayal kırıklığı yaşayan, fiziksel cezaları bir disiplin yöntemi olarak algılayan veya bunun etkisine inanan, fiziksel veya ruhsal sorunlara veya ebeveynlik yeteneğini engelleyen bilişsel bozukluklara sahip olan, üzgün ya da kızgın olduğunda kendini kontrol edemeyen, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkileyen bazı suçlara karışan ve maddi sıkıntı içinde olan ebeveyn ve bakıcılarda bu risk faktörleri görülmektedir (WHO ve ISPCAN, 2006: 14).

Çocukların ihmal ve istismar edilmesini etkileyen anne-babaya yönelik diğer etmenlerse, düşük benlik saygısı, yetersizlik duygusu, depresyon, anksiyete, dürtü veya öfke kontrolü, stres, ebeveynin yaşının küçük olması, eğitim düzeyinin düşük olması, çocuğun davranışlarının olumsuz algılanması, çocuğun davranışlarına suçlayıcı ya da düşmanca yaklaşılması, engelli olması, çocuk gelişimi konusunda bilgisiz olması, ebeveynlik becerilerindeki eksiklikler ve ebeveynde bulunan kişilik bozukluğudur (Horton ve Cruise, 2001: 14). Çocuğa karşı ya da eşini tedirgin edici davranışları olan bir anne ya da babanın bu tutumunun kaynağı kendi nevroitik kişilik bozukluğu ise tedavi edilmesi yararlı olur. Baskıladığı yönlerini açığa çıkarmasını, kendi içindeki mantıksız çatışmaları göğüslemesini ve duygularını daha doğru biçimde değerlendirmesini sağlar (Wolff, 2002: 324).

Çocuğuna kötü davranan anne-babaların aralarındaki en önemli ortak nokta, hemen hemen hepsinin kendileri çocukken kötü davranışa maruz kalmasıdır. Çocukken

anne-babalarından kötü davranış gören bireyler, bir diğer kimseye sevgiyle bağlanma ve bu sevgi temelinde bir ilişki oluşturma yeteneğini geliştirememişlerdir. Ayrıca, sosyal öğrenme kuramcılarının da söylediği gibi, bu anne-babalar çocuklarına iyi davranma modelinden mahrumdurlar. Bildikleri yegâne davranış modeli kötü davranma modelidir. Engellenme ve stres hallerinde kullanabilecekleri yegâne model dayak atma, saldırma veya çocukları kendi başlarına bırakarak onları tamamıyla ihmal etme modelidir; çünkü kendi anne-babalarından bunu görmüşlerdir. Aile ortamı bunalım ve stresi arttırıyorsa, çocuğa kötü davranma olasılığı yükselir. Düşük gelir, fazla çocuk sayısı stres kaynaklarının başında gelir. Yaşamından memnun olmayan anne veya baba, gücünün kolaylıkla yettiği küçük çocuğu döverek bir ölçüde rahatlar. Anne-babanın böyle bilinçsiz duygusal boşalımının bedelini ise, gelişmekte olan çocuk yaşamı boyunca öder (Cüceloğlu, 1997: 377). Çocuğun gözlerini dünyaya anne-babasının yanında açması, yaşamının ilk yıllarını anne-babasıyla geçirmesi dolayısıyla çocukluk döneminden, yaşantısının ilerleyen yıllarına dek uzanan süreçte anne-babaya ait özellikler ve çocuğa yaklaşımı büyük önem taşımaktadır.

2.1.5.2. Çocuğa Yönelik Nedenler

Çocukla ilgili risk faktörlerinin, çocuğun uğradığı istismardan tamamen sorumlu olduğu söylenemez; ancak aşağıda yer alan çocuktaki risk faktörleri istismar olasılığını yükseltir (WHO ve ISPCAN, 2006: 14):

Bu özelliklerin başında, kendisiyle konuşulduğunda çocuğun çoğu kez cevap vermemesi ve kendisine söylenenlere pek dikkat etmemesi yer alır. Yavaş öğrenen ve kendisine öğretilen şeylere ilgi göstermeyen çocuk daha kötü muameleye maruz kalır (Cüceloğlu, 1997: 379). Kötü muameleye maruz kalan çocukların doğum ağırlığı normalden düşüktür. Yeme, uyuma düzenleri bozuk olan çocuklara kötü davranılma olasılığı artar. Bedensel sakatlığı olan çocuklara kötü davranma olasılığı yüksektir. Ainsworth (1980) (Cüceloğlu, 1997'de belirtildiği üzere), bu özelliklerin çoğunu kendinde bulunduran çocuğa anne-babasının bağlanmasının zor olduğunu belirtmiştir. Annenin çocuğa bağlanması için, doğumdan sonraki iki hafta içinde çocuğu kucağına alıp onunla etkileşim kurması gerekir. Normal ağırlığın altında doğan çocuğu hastanede özel bakım odalarında uzun süre tuttuklarından, annenin bağımlılık geliştirmesi zorlaşır. Ayrıca annesine bakmayan veya sakat olduğu için ilişki kuramayan çocuk, annesine bağımlılık geliştirme bakımından güçsüz durumdadır. Bağımlılık gelişmeyince, stres ve engel durumlarında annenin veya babanın çocuğa kötü davranması daha kolay olur.

Çocuğun yaşının küçük olması ve ebeveyn tarafından olumsuz algılanan zor mizaç ve kişilik belirtilerine sahip olması da çocuğun istismar ve ihmal edilmesi için risk faktörleri arasında yer alır (Horton ve Cruise, 2001: 14).

İstenmeyen bebekler, ebeveynin umduğunu veya beklentilerini karşılayamamış bebekler-örneğin; cinsiyet, görünüş veya özürler; gereksinimi fazla olan çocuklar -örneğin prematüre doğan, fiziksel engelli veya kronik hastalığı olanlar, kolay sakinleştirilemeyen, ısrarla ağlayan bebekler, yüzdeki anormallikler gibi bazı fiziksel özelliklere sahip olan çocuklar, mental hastalık belirtileri taşıyanlar ve hiperaktif çocukların ebeveynleri tarafından istismar ve ihmale maruz kalması olasıdır. Tehlikeli davranış sorunları gösteren veya bunlara maruz kalan bir çocuk-örneğin şiddet, suç, kendi kendine zarar verme davranışı, hayvanlara karşı istismar veya akranlarına karşı sürekli saldırganlık gösterme, risk faktörünü oluşturmaktadır (WHO ve ISPCAN, 2006: 14).

Tüm bu sebepler çocukla ilgili görünse bile bu, çocuğun uğradığı istismardan sorumlu olduğunu göstermez ancak yine de özellikleri belirtilen çocuklar risk grubunda yer aldığı için, bu çocukların takip edilmesi ve ailelerin eğitilmesi, çocuk istismarı ve ihmalinin olma ihtimalini azaltabilecektir.

2.1.5.3. Sosyal Çevreye Yönelik Nedenler

Çocuk istismarı her yaşta, her iki cinsiyette, tüm dinsel, ırksal ve etnik gruplarda ve her sosyo-ekonomik düzeyde görülmektedir (Horton ve Cruise, 2001: 13).

Sosyal çevrenin çocuk istismarı ile ilgili olan özellikleri şunlardır: Şiddete tolerans, toplumdaki cinsiyet ve sosyal eşitsizlikler, yetersiz konut, aileleri ve özel isteklerin karşılanmasını destekleyecek hizmet eksikliği, yüksek düzeydeki işsizlik, yoksulluk, çevredeki zararlı kurşun veya diğer toksinlerin oranı, geçici komşuluklar, alkole ve zararlı maddelere kolay ulaşım sağlayan çevre çocuk istismarı ve ihmali riskini artırır. Ayrıca olumsuz yaşam standartları, sosyo-ekonomik eşitsizliğe neden olan sosyal, ekonomik, sağlık ve ekonomik politikaları, şiddeti teşvik ya da yücelten sosyal ve kültürel normlar, popüler müzik ve oyunlar, erkekler ve kadınlar için katı toplumsal cinsiyet rolleri talep eden sosyal ve kültürel normlar, çocuğun ebeveyn-çocuk ilişkisindeki önemini azaltan sosyal ve kültürel normlar ve çocuk istismarı ve ihmaline yönelik yetersiz politikalar ve programlar da çocuk istismarı ve ihmaline neden olan sosyal nedenler arasında yer almaktadır (WHO ve ISPCAN, 2006: 16).

2.1.6. Türk Hukuk Sisteminde Çocuk İstismarı ve İhmali

Toplumun geleceği ve ümidi olan çocukların psikoloji, sağlık, eğitim-öğretim ve çalışma alanlarında olduğu kadar, her türlü zararlı etkilere ve davranışlara karşı da korunması gerekir. İlkel çağlarda, özellikle devletlerin ortaya çıkmasına kadar olan devrede çocukların korunması aileye ait bir görev olarak kabul edilmiştir. Devletlerin kurulması ve örgütlenmesinden sonra, bu görev sadece aileye ait bir sorun olmaktan çıkmış, toplumsal kurumlar ve devlet çocuğun korunması sorunu ile ilgilenmeye başlamıştır. (Tiryakioğlu, 1991: 63). Başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmak üzere, Türk Medeni Kanunu (TMK), Türk Ceza Kanunu (TCK) ve birçok yasa ve yönetmeliklerde çocukların kötü muamelelerinden korunmasına, çocuğun bakımı, sağlığı, güvenliği gibi konulara ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Çocuğa yönelik alınan önlemlerle çocuğun örselenmemesi, istismar ve ihmale maruz kalmaması, dolayısıyla çocuğun korunması amaçlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 41. maddesinde, “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”; 17. maddesinde “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.” hükmü yer almaktadır. 61. maddesinde ise “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.” ibaresi yer almaktadır (T.C. Anayasası, 1982)

Türk Medeni Kanunu'na göre ana baba, çocuğun beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi tüm giderlerini karşılamakla yükümlüdür (Kılıçoğlu, 2003: 129). TMK'nın 185. maddesine göre “Eşler, evlenmeyle kurulan evlilik birliğinin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler.” TMK'nın 327. maddesinde, “Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır.” TMK 346. maddeye göre “Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır.” TMK 347. maddeye göre, “Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi

tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir.”

Türk Ceza Kanunu’nda fiziksel istismara yönelik TCK 82/e maddesine göre “Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı kasten adam öldürme suçu, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.” TCK 86/b maddesine göre “Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” TCK 96/2-a maddesine göre “Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.” 232/1. maddeye göre “Aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” 232/2. maddede ise, “İdaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir.” ifadesi yer almaktadır.

Ailenin çok çocuklu ve ekonomik, kültürel yönden yetersiz olması, çocuğun aile içinde dikkatsizlik veya tedbirsizlik sonucu yaralanmasına veya ölmesine neden olmaktadır. Türk Ceza Kanunu, anne, baba veya çocuğu bakıp gözetmekle görevli kimsenin, ihmal veya dikkatsizlik sonucu çocuğun yaralanmasına veya ölmesine neden olmasını suç saymaktadır (Konanç, 1987: 3). TCK 233/1 maddesine göre “Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikâyet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” 233/3. maddede “Velâyet hakları kaldırılmış olsa da, itiyadî sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddî ve manevî özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlâk, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” ifadesi yer almaktadır.

Türk Hukuk Sisteminde çocukların cinsel istismarını önlemeye yönelik de birçok ayrıntılı hüküm bulunmaktadır. TCK 103/1. maddesinde “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası

verilir. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır.” ifadesi bulunmaktadır. TCK 103/3. maddede, “Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.” ifadesi bulunmaktadır. TCK 103/6. maddeye göre, “Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması hâlinde, on beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.” TCK 104/1. maddesine, “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” 104/2. madde gereğince “Suçun mağdur ile arasında evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, şikâyet aranmaksızın, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.” 226/1. maddeye göre, “Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri veren ya da bunların içeriğini gösteren, okuyan, okutan veya dinleten; satışa veya kiraya arz eden, bedelsiz olarak veren veya dağıtan; bu ürünlerin reklamını yapan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adlî para cezası ile cezalandırılır.” TCK 226/3. maddeye göre, “Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünlerin üretiminde çocukları, temsili çocuk görüntülerini veya çocuk gibi görünen kişileri kullanan kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu ürünleri ülkeye sokan, çoğaltan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, ihraç eden, bulunduran ya da başkalarının kullanımına sunan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.” 227/1. maddede “Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya barındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişi, dört yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırıldığı, bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketleri de tamamlanmış suç gibi cezalandırılır.” ifadesi yer almaktadır.

İş hukuku alanındaki koruyucu hükümlere ise özellikle yaş ve cinsiyet göz önünde bulundurularak yer verilmiştir. Çünkü çalışma hayatı bedensel ve ruhsal yönden gelişmekte olan çocuk ve genç işçilerin bu gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, çocuk ve genç işçiler çalışma hayatının gerektirdiği tecrübeye sahip olmadıkları gibi, çalışma hayatının arz ettiği tehlikelerin bilincinde de değildir. Bu iki eksiklik

onları diğer işçilere oranla daha çok risk ile karşı karşıya bırakır (Tiryakioğlu, 1991: 111). İş Kanunu, çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı ile ilgili 71. maddede şu ibare yer almaktadır: “On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez. Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir.” İş Kanunu 73. maddede sanayie ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılmasının yasak olduğu belirtilmiştir.

2.1.7. Evrensel Çocuk Hakları Sözleşmesinde Çocuk İstismar ve İhmaline Yönelik Maddeler

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen ve ülkemiz tarafından onaylanarak 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili maddeler şöyledir:

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 18.maddesine göre, “Taraflar devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.”

19. maddeye göre, “Sözleşmeye taraf devletler, çocuğun, bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.”

39. maddeye göre, “Taraflar devletler, her türlü ihmal, sömürü, suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele, ceza uygulaması ya da

silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.”

34. maddeye göre, “Taraf devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla taraf devletler, çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını; çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurulmasıyla sömürülmesini; çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzeme olarak kullanılarak sömürülmesini önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.”

Ekonomik istismar ile ilgili olarak, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesinde “Taraf devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.” ifadesi bulunmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuğun yetiştirilmesi ve korunması konusuna yaklaşımı, en önemli sonucudur. Sözleşme aile ve devletin çocuk üzerindeki sorumlulukları üzerine inşa edilmiştir. Ailenin çocukla ilgili sorumlulukları belirtilirken, devletin rolü hakların savunucusu ve koruyucusu olarak şekillenmektedir. Çocuğun korunması ve gelişiminin sağlanması için ailenin de korunması ve güçlendirilmesi esastır. Sözleşme, çocuğun gelişimini engelleyecek sosyal, kültürel ve ekonomik engellerin kaldırılmasını amaçlamakta ve çocuk yetiştirilmesi sorununa bütüncül bir bakış getirmektedir. Böylece çocukların korunmasına ilişkin evrensel standartlara ulaşılmaya çalışılmıştır (Dervişoğlu, 2012: 41).

2.1.8. Boyun Eğici Davranış

Birey içinde yaşadığı toplumda sosyal bir çevreye sahiptir ve bu sosyal çevreyle sürekli bir iletişim halindedir. Birey iletişim halinde bulunduğu sosyal çevreyi etkilediği gibi ondan da etkilenir. Kişilerarası ilişkilerinde genel olarak tutarlı bir tavır sergileyen bireyin başkalarıyla kurduğu ilişki içinde göstermiş olduğu davranış türlerinden biri boyun eğici davranış tarzıdır (Kızıldağ, 2009: 31).

Boyun eğicilik, kişinin değer yargılarını, kanılarını, düşüncelerini vb. otoritenin gösterdiği yönde değiştirmesidir (Budak, 2005: 154). Bu, söz konusu kişinin istenen

değişikliği benimsediği anlamına gelmez, sadece otoritenin beklentilerine uyduğu anlamına gelir. (Atıcı, 2011: 16). Boyun eğici davranış, başkalarını kırmamaya, incitmemeye özen gösteren, herkesi memnun etmeye çalışan, iyiliksever olmaya eğilimli, hayır diyemeyen, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte zorlanan, öfkesini göstermekte zorluk çeken, sürekli onaylanma gereksinimi duyan, düşüncelerini ve haklarını savunmayan ve benzeri davranışlarla gözlenebilen davranışlardır (Gilbert ve Allan, 1994: 297).

Boyun eğici davranışlar ve buna dayalı kişiler arası ilişkiler, bir ölçüde bireyi birey olmaktan çıkarır, nesneleştirir. Oysa saygının egemen olduğu kişiler arası ilişkilerde birey; özgür, yaratıcı ve üreticidir; düşünür, karşı çıkar, eleştirir, değişir, değiştirir ve seçenekler sunar. Oysa boyun eğici davranışların egemen olduğu kişiler arası ilişkilerde birey, kendisini daha az değerli ve önemli görür, özgür değildir, söz hakkı sınırlıdır, yaratıcı olması beklenmez (Dönmez ve Demirtaş, 2009: 455). Herhangi bir konuda hatalı olmasa bile, hatalı olduğu söyleniyorsa, tatsızlık çıkmasın diye sesini çıkarmaz; kendisi hakkında söylenen olumsuz şeyleri sessizce dinler. Farklı düşünse bile düşüncesini özgürce ifade edemez, “hayır” demekte oldukça zorlanır. Başkalarının kendisini aşağılaması, suçlaması veya hakkının yenilmesi karşısında kendisini savunamaz, sözünün kesilmesine itiraz edemez. İçinden gelmediği halde başkalarına yakınlık göstermeye çalışır. Küçük hataları yüzünden sıklıkla özür diler. Olumsuz duygularını karşısındakine ifade edemez. Liderlik davranışı gösteremez, kolayca girişimde bulunamaz, kendine güveni düşüktür, ciddi sorumluluklar almaktan, değişikliklerden ve insanlarla göz göze gelmekten kaçınır (Gilbert, Pehl ve Allan, 1994: 25).

Boyun eğici davranışlar, diğer bir deyişle itaat (submissive acts) Batı kültüründen çok Doğu kültüründe kişiler arası ilişkilerde daha egemendir. Ağırlıklı olarak Doğu kültürünün egemen olduğu Türkiye’de saygı ile itaat kavramının karıştırıldığı, anne babaların çocuklarından, yönetenlerin yönetilenlerden, öğretmenlerin öğrencilerinden, büyüklerin küçüklerden saygı adına boyun eğici davranışlar istedikleri gözlenmektedir (Yıldırım, 2003: 226). Çocukların boyun eğici davranışlar kazanmalarında anne babaların birinci derecede sorumlu oldukları söylenebilir. Son yıllarda yapılan araştırmalar psikolojik sorunların veya davranış problemlerinin nedeni olarak, bireyin kişisel duyguları ve davranışlarından çok, anne babasının çocukla olan ilişkilerinin niteliği üzerinde durmaya başlamışlardır (Yıldırım, 2004: 221). Bireylerin

boyun eğici davranış göstermelerinin boyun eğici bir yapıya sahip olmalarının kaynağını birçok araştırmacı, bu bireylerin otoriter, disiplinli-sıkı denetimli baskıcı, aşırı kısıtlayıcı anne-baba tutumları ile yetiştirilmiş olmalarında görmektedirler (Tekin ve Filiz, 2008: 29). Anne-baba çocuk ilişkilerini, içinde yaşanan toplumun etkisi belirler. Türk aile ve eğitim sistemine bakıldığında, genelde otoriter, kısıtlayıcı, aşırı koruyucu ve kontrol edici bir yapının öne çıktığı, çocukların saygılı, baş eğici, pasif, uysal kişilik yapısıyla biçimlendiği; kurallara uygun davranışlar ödüllendirilirken, aktif, sorgulayıcı, atılgan davranışların cezalandırıldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, toplumumuzda çoğunlukla pasif ve söz dinleyen çocuklar anne-babayla olumlu ilişkilere girmekte, kendi görüşlerini ifade edebilen aktif ve girişken çocuklar ise çatışma kaynağı olmaktadır (Yavuzer, 2008: 47).

Boyun eğici davranışla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, ilköğretim II. kademe öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, benlik saygısı düştükçe (alınan toplam puan arttıkça) boyun eğici davranışın görülme sıklığının arttığı sonucuna ulaşıldığı görülmüştür (Atıcı, 2011: 66). Kızıldağ'ın yaptığı araştırma bulgularında (2009), boyun eğici davranış ile akademik başarı arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Tekin ve Filiz (2008) 'in araştırma sonuçlarına göre, umutsuzluk düzeyi arttıkça boyun eğici davranış düzeyinin de arttığı görülmüştür. Üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmada bulgular, boyun eğici davranışlar ve benlik saygısı arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir (Özkan ve Özen, 2008: 53). Kabasakal'ın yaptığı bir çalışmada (2007), anne ve baba arasında fiziksel ve sözel şiddet olmaması ile öğrencilerin boyun eğici davranışları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Başka bir çalışmada da anne babası arasında fiziksel şiddet olan öğrencilerin boyun eğici davranışlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kaya, M. Güneş, Kaya, B. ve Pehlivan, 2004). Tuzcuoğlu ve Korkmaz (2001), boyun eğici davranışlar ile depresyon arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, depresyon düzeyinin artmasının boyun eğici davranışlarda artışa yol açtığını belirtmiştir.

Boyun eğici davranışların yaygınlık kazanması bireyin kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemesinin yanında, toplumsal yaşamın temel sorunlarını sağlıklı biçimde çözmeye yönelik tutum ve beceri geliştirmesini engelleyecek, toplum lideri olma gücünü ortadan kaldıracak, şiddeti onaylayan ve üreten bir kimlik geliştirme olasılığını artıracaktır (Kaya ve diğerleri, 2004: 9).

2.1.9. Yalnızlık

Yalnızlık farklı yazarlar tarafından değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bazıları onu nesnel koşulları olan bir durum, bazıları tamamen öznel bir durum, bazıları ise varoluşsal bir durum olarak görmektedirler. Hepsinin ortak olan yanı ise yalnızlık duygusunun insana acı verdiği'dir (Eskin, 2001: 5).

Birey yaşamının her döneminde sosyal çevresiyle iletişim içindedir ve başkalarıyla kurmuş olduğu bu iletişim ve etkileşimi de devam ettirmek ister. Yaşamda karşılaşılan bazı problemler yüzünden bireyler yalnızlık duygusuna kapılabilirler, başka deyişle; kendilerini yalnız hissedebilirler. Yalnızlık bireyin yaşamında karşılaştığı hoş olmayan bir deneyimdir (Kızıldağ, 2009: 22). Sullivan (1953)'a göre yalnızlık, bireyin kişilerarası yakınlık ihtiyacının giderilmesinde yetersiz olmasıyla ortaya çıkan, çoğunlukla istenmeyen, tatsız bir deneyimdir. Young (1982), yalnızlığın algılanan sosyal desteğin olmaması veya sosyal ilişkilerden tatmin olunmaması ile ilişkili olduğunu belirtmiştir (. Sarason I.ve Sarason B., 1985'te belirtildiği üzere),

Yalnızlık, nedenine ve belirtilerine göre değişik isimlerle tanımlanır. Derin yalnızlık, depresyonun eşlik ettiği bir durumken sosyal ya da ilişkisel yalnızlık bireyi kendini bir topluma, gruba ait hissedememesi ve yaşadığı toplumda kendini yabancı hissetmesi olarak tarif edilir. Yine, duygusal yalnızlık, normal ortamlarda ruhsal beklentilerine karşılık bulamayan ve yakın, özel ilişkilerden yoksun olanlar için kullanılırken, gizli yalnızlık dışarı yansıtılmayan ama içsel üzüntülerle yorumlanabilen bir yalnızlık türü olarak bilinir (Yaşar, 2007: 238).

Yalnızlık, bireyin var olan sosyal ilişkileri ile arzuladığı sosyal ilişkileri arasındaki farklılık sonucu yaşanan hoş olmayan bir duygu durumudur. Araştırmacıların tanımlarında üç nokta dikkati çekmektedir. İlk olarak, birey gerçek sosyal ilişkileri ile istek ve ihtiyaçları doğrultusundaki ilişkiler arasındaki farkı sorgulamaktadır. İkincisi, yalnızlık öznel bir deneyimdir, nesnel olan sosyal izolasyondan farklıdır. İnsanlar kalabalıkta da yalnız olabilirler. Dolayısıyla yalnızlık içsel bir yaşantıdır. Üçüncü ortak nokta ise yalnızlığın, kişisel gelişimi teşvik etmesine rağmen, hoş olmayan, rahatsız edici bir durum olmasıdır (Perlman ve Peplau, 1984: 15).

İnsanlar yaratılış itibarıyla sosyal varlıklardır. Kişiler arası pozitif ve özel ilişkiler kurmaya ve sürdürmeye çalışırlar. Yalnızlık, kişinin duygu durumunu, sosyal becerilerini ve sosyalleşmesini etkileyebilir (Karaoğlu, Avşaroğlu ve Deniz, 2009: 19).

Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, benlik puanları ile yalnızlık puanları arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir (İçer, 2016: 52). Benzer şekilde, 1386 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, öğrencilerin benlik algısı ile yalnızlık arasında da negatif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (Kılıç ve Karakuş, 2016). Yüksek şiddet eğilimi olan ve olmayan ergenlerin yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelendiği bir araştırmanın bulgularına göre; yüksek şiddet eğilimi olan gruplarda yalnızlık düzeyinin daha yüksek olduğu; ayrıca, aile, öğretmen ve arkadaş desteği düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür (Haskan Avcı ve Yıldırım, 2014:163). Kızıldağ (2009) 'ın yaptığı araştırma bulgularında, yalnızlık düzeyi arttıkça akademik başarının düştüğü, yalnızlık düzeyi düştükçe akademik başarının yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Çeçen (2008), yaptığı çalışmada, cinsiyet ana etkisine göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin farklılaşmadığını, algılanmış ebeveyn tutumlarına göre ise yalnızlık ve algılanmış sosyal destek düzeylerinin farklılaştığı; ebeveynlerini demokratik algılayan ebeveynlerin çocuklarının kendilerini daha az yalnız hissettikleri ve arkadaşlarından ve ailelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarını algıladıkları sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelendiği bir çalışmada (Yılmaz, E. Yılmaz, E. ve Karaca, 2008), öğrencilerin sosyal destek düzeylerinin yükseldikçe, yalnızlık düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Koçak (2008)'ın yaptığı çalışmada, yalnızlık ölçeğinden elde edilen puanlar ile benlik saygısı ölçeği ve öfke kontrolü alt ölçek puanları arasında negatif ilişkiler olduğu gözlenirken, yalnızlık ve sürekli öfke, yalnızlık ve öfke içe, yalnızlık ve öfke dışı alt ölçeklerinden elde edilen puanlar arasında ise pozitif ilişkiler olduğu gözlenmiştir. 8. sınıf öğrencileriyle yapılan bir çalışmada (Demirtaş, 2007), öğrencilerin yalnızlık düzeyi arttıkça stresle başa çıkma düzeyleri azalmakta, aileden algılanan sosyal destek düzeyleri ile genel sosyal destek düzeyleri arttıkça stresle başa çıkma düzeyleri de artmaktadır. Başka bir çalışmada (Durak Batıgün, 2005); umutsuzluk, yaşamı sürdürme nedenleri ve yalnızlığın, intihar olasılığını yordayan değişkenler olduğu görülmüştür.

Görüldüğü gibi yalnızlıkla ilgili farklı tanım ve yorumlar olmasına rağmen, ortak kanı yalnızlığın hoş olmayan bir duygu olduğu ve birey üzerinde olumsuz psikolojik sonuçlara yol açtığıdır.

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Çocuk İstismar ve İhmali ile İlgili Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar

Çocuk istismarının insanlık tarihinin başlangıcıyla beraber var olmasına karşın dünyada problem olarak algılanması ve buna yönelik çalışmaların başlaması, ancak 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkiye’de ise bu konuyla ilgili çalışmaların başlangıcı çok daha yenidir (Polat, 2007: 342). Bu bölümde çocuk istismar ve ihmalinin sıklığını ve boyutlarını belirlemek amacıyla yapılan araştırmalar incelenmiştir.

Güloğlu, Kararımak ve Emiral (2016) tarafından yapılan bir çalışmada, çocukluk çağında ihmal ve istismara maruz kalan bireylerin kendilerini, başkalarını ve durumu affetmekte zorlandıkları, aynı şekilde daha düşük düzeyde tinselliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde yaşadıkları örseleyici davranışların öfke durumları üzerine etkisinin değerlendirilmesi amaçlandığı bir araştırmada, örseleyici davranışlara maruziyet arttıkça öğrencilerin sürekli öfke düzeylerinin arttığı ve öfkelerini daha fazla dışarı yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır (Kulakçı Altınbaş, Korkmaz Aslan, Kuzlu Ayyıldız, Ayoğlu ve Veren, 2016).

335 kız üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, duygusal ve fiziksel yönden ihmal edilen öğrencilerin benlik saygılarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir (Onat, Dinç, Günaydın, Uğurlu, 2016).

Arslan ve Balkıs tarafından yapılan çalışma sonuçları (2016), anne-babadan algılanan duygusal istismarın düzeyi arttıkça bireyin daha fazla problem davranışa yöneldiğini ortaya koymuştur.

Başka bir çalışmada, çocukluk dönemi duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerindeki rolünde sosyal bağlılık ve aidiyetin aracı rolü incelemiştir. Araştırma sonuçları, çocukluk dönemi duygusal istismarın psikolojik sağlamlık, sosyal bağlılık ve aidiyetle negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir (Arslan, 2015).

2015 yılında yapılan bir araştırmada (Yüce vd.), cinsel istismara maruz kalmış çocuk ve ergenlerin %78’inde istismar ile ilişkili psikiyatrik bozukluk (%46’sında majör depresif bozukluk ve %32’sinde travma sonrası stres bozukluğu) tespit edilmiştir. Cinsel istismara uğramış 157 çocuk ve ergenle yapılan başka bir araştırmada (Gökçe

İmren, Ayaz, Yusufoglu ve Rodopman Arman, 2013), cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerin %88'inde ruhsal bozukluk belirlenmiştir. Olguların %14'ünde istismar sonrası intihar girişimi saptanmıştır. Yılmaz (2009), yaptığı araştırmada, cinsel istismara uğrayan çocukların aile bireylerinin söylemek istediklerini birbirlerine tam ve net olarak iletip iletmedikleri, iletişim kurmakta zorlandıkları, annenin küçük yaşta olması, eğitimsiz olması ve ailedeki çocuk sayısının fazla olması gibi aile özelliklerinin çocukların cinsel istismara uğrama olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili gazete haberlerine yansıyan vakaların incelendiği çalışmada, 2012 yılında yalnızca 3 aylık zaman dilimi içerisinde 119 çocuk istismarı ve ihmali vakasına rastlanmıştır. Bu vakaların %55'inin fiziksel istismar, %30'unun cinsel istismar, %3'ünün duygusal istismar ve %11'inin ihmal olduğu görülmüştür. Araştırmaya göre, çocuk istismarı ve ihmali vakalarının %51'inde mağdurların kadın, %30'unda erkek olduğu, %7'sinde vakada her iki cinsiyette de mağdurun olduğu; %20'sinde istismarcıların kadın, %50'sinde erkek olduğu, %7'sinde her iki cinsiyette de istismarcının olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmada vakaların %57'si ailede, %10'u okulda ve %33'ü çevrede gerçekleştiği ortaya konmuştur (Terzi ve Özbay, 2014).

Ünal (2014), şema alanlarının, şema baş etme biçimleri ve psikopatolojik semptomlar ile ilişkili faktörleri belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, şema alanlarının çocuk istismarı/ihmali ile yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada, psikopatolojik semptomlar ve çocuk istismarı/ihmalinin, yakından alakalı olduğu görülmüştür. Sonuçlar, özellikle Ayrılma/Reddedilme ve Zedelenmiş Özerklik/Öteki Yönelimlilik şema alanlarının depresyonla, Zedelenmiş Özerklik/Öteki Yönelimlilik şema alanının anksiyete ile Zedelenmiş Sınırlar/Abartılı Standartlar şema alanlarının algılanan stres ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, erken dönem uyumsuz şemaların çocuklukta yaşanan istismar ve ihmali ile psikopatoloji arasındaki ilişki de önemli bir rol oynadığını göstermiştir.

Çocuklara uygulanan istismar düzeylerinin ve etkileyen etkenlerin belirlenmesinin amaçlandığı bir çalışmada, çocukların %65'inin fiziksel istismar, %63'ünün duygusal istismar, %36.0'nun fiziksel ihmal, %7.0'nun duygusal ihmale maruz kaldığı belirlenmiştir. Aynı çalışmada sosyo-ekonomik düzeyi düşük, kocasından şiddet gören ve çocukluğunda anne-babasından şiddet gören ve benlik saygısı düşük

olan kadınların çocuklarına daha fazla şiddet uyguladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Altıparmak, Yıldırım, Yardımcı ve Ergin, 2013).

9, 10,11 ve 12. sınıfa devam eden 14-18 yaş aralığındaki 210 kız, 240 erkek olmak üzere 450 ergen üzerinde yapılan araştırmada ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade biçimleri ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiş, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantısı geçiren ergenlerin geçirmeyenlere göre sürekli öfke, öfke içe ve öfke dışı alt boyutlarında yüksek puanlara sahip oldukları, yine bu üç istismar yaşantısı geçiren ergenlerin benlik saygısı ve yaşam doyumu puanlarının da anlamlı bir biçimde düşük olduğu görülmüştür (Çeçen Eroğul ve Bilge Türk, 2013).

Yapılan bir araştırmanın sonucunda ergenlerde görülen davranış problemleriyle duygusal istismar arasında yakın bir ilişki olduğu görülmüştür. Duygusal istismar düzeyi yüksek olan öğrencilerin, davranış problemleri düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Şimşek ve Cenkseven Önder, 2011).

Evinç (2011), çalışmasında, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların annelerinin, istismar içeren sözel ve fiziksel cezayı disiplin stili olarak kabul etmeye daha eğilimli olduklarını, bu çocukların daha fazla sözel ve fiziksel istismara uğradıklarını belirlemiştir. Çalışmada, annenin sözel istismarı disiplin stili olarak kabul etmesi çocuğun davranış sorunlarındaki artışı, çocuğun davranış sorunlarındaki artışın annenin fiziksel istismara başvurma olasılığını, sıklığını, ve bu istismar türünün şiddetini yordadığı bulunmuştur. Aynı çalışma, annenin fiziksel cezayı disiplin stili olarak kabul etmesinin çocuğun depresyon puanı üzerindeki artışı yordadığını ortaya koymuştur.

Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı örselenme yaşantılarının kendilik algısı ve boyun eğici davranışlar üzerine etkisinin incelendiği çalışmada, çocukluk çağı örselenme yaşantılarının boyun eğici davranışların yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışma, üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı örselenme yaşantıları ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça kendilik algılarının olumsuzlaştığını ortaya koymuştur (Berber Çelik, 2010).

Üniversite öğrencilerinin boyun eğici davranışlarını algılanan anne baba tutumu açısından incelendiği bir araştırmada (Koç, Bayraktar ve Çolak, 2010), ilgili otoriter

tutumuna sahip ailelerde büyüyenlerin diğerlerine göre daha yüksek boyun eğici davranış puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Çocukların fiziksel istismar yaşantısının ardından sergilediği dayanıklılığı incelemeyi amaçlayan bir araştırmada (Yılmaz Irmak, 2008), okula devam eden 12–17 yaş arasındaki ergenlerle çalışılmıştır. Araştırmaya katılan ergenler, yaşamları boyunca en az bir kez olmak üzere, duygusal istismar (%60), aile içi şiddete tanıklık (%55), fiziksel istismar (%48), ihmal (%17) ve son olarak cinsel istismar (%8) davranışlarına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada, benlik saygısı, bağlanma ve denetim odağının fiziksel istismardan etkilenen koruyucu bir değişken olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. İstismara uğramayan grupta düşük ve yüksek destek algılayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmazken istismara uğrayan grupta yüksek destek algılayanların risk alma davranış ortalamalarının, düşük destek algılayanların ortalamalarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen 305 lise öğrencisiyle yapılan bir araştırmada (Saribeyoğlu, 2007), fiziksel, cinsel ve duygusal istismar ile zorbalık arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İlköğretim istismar ve ihmali çeşitli değişkenler yönünden inceleyen bir araştırma ilköğretim 2. kademeye devam eden 655 öğrenci üzerinde araştırma yapılmış ve şu bulgulara rastlanmıştır: Araştırmaya göre, duygusal istismar ile fiziksel istismar arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Duygusal istismar, fiziksel istismar, ihmal ve ekonomik istismara maruz kalan öğrencilerin depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca saldırganlık, benlik saygısı düzeyleri ile istismar ve ihmal düzeyleri arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Araştırmaya göre, ailedeki çocuk sayısı, babanın öğrenim durumu, annenin iş durumu fiziksel istismar açısından risk faktörleri içerisinde yer almaktadır. Annenin sağ/ölü oluşu, ailedeki çocuk sayısı, ailenin gelir düzeyinin duygusal istismar açısından; başarı durumu, ailedeki çocuk sayısı, anne-babanın öğrenim durumu, babanın iş durumu, ailenin gelir düzeyi, daha önce yaşadığı yer ve okulun bulunduğu yer değişkenlerinin ihmal açısından risk oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yıldız Arabacı, 2007).

2001 ve 2003 yılında 2514'ü kadın ve 2897'si erkek olmak üzere toplam 5411 kişiyle çalışma yapılmıştır. 2001 yılında araştırmaya katılanların %76,69'u 'Çocukluğunuzda şiddete maruz kaldınız mı?' sorusuna 'evet' yanıtı vermiştir; bu oran

2003 yılında %60'tır. Bu oran kadınlarda %69 erkeklerde %82'dir. 11-15 yaş grubunda bu soruya olumlu cevap verenlerin oranı %72'dir. (2003'de %54) (okula giden çocuklarda bu oran %44,47'ye gerilemektedir.) Aynı soruya şehir merkezinde %74,35 (2003'de %57), gecekonduda %84 (2003'de %72) ve kırsalda %84 (2003'de % 71) oranında olumlu yanıt verilmiştir. Şiddete aile içinde kim tarafından maruz kaldıklarına yönelik soruya, katılımcıların %16'sı anneleri, %20'si babaları tarafından şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. 'Şiddete maruz kalmanızın sebebi neydi?' sorusuna, katılımcıların %36'sı 'Terbiye' cevabını vermiştir (Bu oran 2003 yılında %30,30). 'Sebepsiz' cevabının oranı %19,37 (Bu oran 2003'de %20,09), 'İşlediğin suçun cezası olarak' diyenlerin oranı %20,86 (Bu oran 2003 yılında %19,54'tür.), 'Hiçbiri' diyenler %19,37'dir (Bu oran 2003 yılında %25,69'dur) (Polat, 2007: 347).

Çocukluk çağı travmalarının depresif belirtileri üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmada (Bostancı, Albayrak, Bakoğlu ve Çoban, 2006), üniversite öğrencilerinde çocukluk çağındaki örselenme yaşantılarının, depresif belirti düzeylerini etkilediği, çocukluk çağındaki örselenme yaşantıları arttıkça depresif belirti düzeylerinin de arttığı görülmüştür.

579 üniversite öğrencisiyle yapılan bir araştırmada (Durmuşoğlu ve Doğru, 2006), ergenlikte bireyin girmiş olduğu yakın ilişkiler içerisinde kendisini algılama şekli (ilişkisel benlik saygısı, ilişkisel depresyon, ilişkisel saplantılı düşünme) ile çocukluk döneminde maruz kaldığı istismarlar arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Çocukluk örselenme yaşantılarından fiziksel ve duygusal istismar ile ergenlerin ilişkisel benlik saygısı puanları arasında anlamlı düzeyde negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ergenlerin ilişkisel depresyon puanları ile çocukluk örselenme yaşantılarının her üç alt boyutu (fiziksel, duygusal ve cinsel istismar) arasında anlamlı düzeyde pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Deniz (2006), ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, 325'i kız, 241'i erkek olmak üzere 566 üniversite öğrencisiyle yaptığı araştırmada, çocukluk döneminde fiziksel istismara, duygusal istismara ve cinsel istismara uğrama ile saplantılı bağlanma geliştirme arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulmuştur. Bağlanma stillerinden korkulu bağlanma ile utanç duygusu arasında ve çocuklukta istismarla saplantılı bağlanma arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüş, bu bulgular çocukluk döneminde anne-baba-çocuk ilişkisinin önemini ortaya koymuştur.

İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkiyi inceleyen Bekçi (2006), 250 öğrenciyle yaptığı araştırmada, fiziksel ve duygusal istismarla engellenme ve saldırganlık arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu araştırmada, “fiziksel istismar” boyutu, cinsiyete, kardeş sayısına ve gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir. Erkek öğrencilerin fiziksel istismar düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Beş ve daha fazla kardeşe sahip olanlar ve üç kardeşe sahip olanların tek çocuktan daha fazla fiziksel istismar yaşadıkları saptanmıştır. Düşük ve ortanın altı gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları orta, ortanın üstü ve yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre ve orta gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları da yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre daha fazla fiziksel istismar yaşadıkları tespit edilmiştir. Araştırmada, “Suça yöneltme ve cinsel istismar” boyutu ele alındığında ise kardeş sayısı ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaştığı görülmüştür. Üçkardeş olanların tek çocuk olanlara göre ve düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları orta, ortanın üstü ve yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre daha fazla suça yöneltme ve cinsel istismar yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada “İhmalkârlık ve duygusal tehdit” boyutu da kardeş sayısı ve ailenin gelir düzeyine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Beş ve daha fazla kardeş olanlar tek çocuk ve iki kardeş olanlara göre ve düşük ve ortanın altı gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları orta, ortanın üstü ve yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre daha fazla ihmalkârlık ve duygusal tehdit yaşadıkları bulunmuştur.

Alikaşifoğlu vd. (2006), İstanbul’da 9-11. sınıfa devam eden rastgele seçilmiş 1955 kız öğrenciyle yaptıkları bir araştırmada, öğrencilerin %13,4’ünün cinsel istismar yaşantısının olduğu, %11,3’ünün vücutlarının mahrem yerlerine kendileri istenmeden dokunulduğu, %4’ünün cinsel ilişkiye zorlandığı ve cinsel istismar suçunu işleyenlerin %93’ünün erkek olduğu belirlenmiştir.

Ailede ve okuldaki fiziksel istismar yaşantısının ileriki yıllarda problem çözme becerilerine etkisinin konu olarak ele alındığı bir araştırmada, ailesinde fiziksel olarak istismar edilen üniversite öğrencilerinin, herhangi bir şekilde fiziksel istismar yaşantısı geçirmeyenlere oranla problem çözme becerisi konusunda kendilerini yetersiz olarak algıladıkları görülmüştür (Gündüz ve Gökçakan, 2004).

Siyez (2003) yaptığı araştırmada, duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik algıları ile depresyon ve kaygı düzeyleri karşılaştırılmış, bu amaçla

yaşları 15 ile 17 arasında değişen 358 öğrenci üzerinde araştırma yapılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara; algılanan duygusal istismar düzeyi yüksek olan öğrencilerin, benlik algısı düzeyleri düşük, depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Gökler (2002), çocuk istismarı ve ihmalinin beyin üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalar gözden geçirmiş, kritik bir gelişim döneminde, istismar ve ihmal gibi, genetik olmayan bir risk etmeniyle karşılaşmanın, nöro-gelişimsel sorunların ortaya çıkmasına neden olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

İstanbul'da 839 lise öğrencisiyle yapılan başka bir araştırmada, katılımcıların % 14'ü fiziksel, %16'sı duygusal %11'i cinsel istismara, %17'si ise İhmale maruz kaldığını belirtilmiştir (Zoroğlu vd., 2001).

Antisosyal Kişilik Bozukluğu'nun şiddet içeren ve içermeyen suç davranışına yatkınlığını inceleyen bir araştırmada (Süer, 1998), şiddet içeren suç davranışı gösteren grubun eğitim ve ekonomik düzeyinin düşük olduğu, aile bağlarının zayıf, ana-baba-çocuk ilişkisinin yetersiz olduğu, babalarında suç öyküsünün, bulunduğu, aile içinde şiddete tanıklık ettikleri ve şiddetle karşılaştıkları, çocukluklarında istismara (özellikle de fiziksel istismara) uğradıkları ve ihmal edildikleri, ilk suç işleme yaşlarının oldukça düşük olduğu (16 yaş), askerlikte ciddi disiplin sorunları yaşadıkları belirlenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü tarafından (Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San, 1991), Türkiye'nin 16 ilinde 1981-1982, 1985 ve 1989 yıllarında 4-12 yaşları arasındaki 50.473 çocuk üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre; kızların % 62,4'ünün, erkeklerin ise % 62,9'unun fiziksel ceza aldıkları bulunmuştur. Ev hanımı annelerin (% 65,9), çalışan annelerden (% 45,8) daha fazla çocuklarına fiziksel ceza verdikleri belirlenmiştir. Araştırmaya göre: araştırma grubundaki çocuklar arasında en yüksek oranda görülen problem, davranış bozukluğu (% 33,7) olup, en düşük oranda görülen problem ise, tiklerdir (% 2,5). Cinsiyet farklılığında korkular ve parmak emme, tırnak yeme gibi alışkanlık bozukluklarının, erkek çocuklarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Erkek çocuklarında ise, davranış bozuklukları, tuvalet problemleri, tik konuşma-bozuklukları ve uyku bozukluklarının kız çocuklarına göre daha fazla görüldüğü bulunmuştur. Problemlerin yaşlara göre dağılımı incelendiğinde ise, korkular (% 26,0) ve alışkanlık bozuklukları (% 12,6) 5 yaş grubunda; uyku bozuklukları (% 13,4) tikler (% 4,2) ve davranış bozuklukları (% 38,0) 12 yaş grubunda; konuşma

bozuklukları (% 7,5) ve tuvalet problemleri (% 16,6) de 4 yaş grubunda diğer yaş gruplarına oranla fazla gözlenmiştir. Fiziksel ceza verilen çocuklarda korkular (%34,0), uyku bozuklukları (% 12,4), konuşma bozuklukları (% 6,1) tikler (% 2,5), davranış bozuklukları(% 38,3)fiziksel ceza verilmeyen gruba göre daha yüksek oranda görülmüştür.

2.2.2. Çocuk İstismar ve İhmali ile İlgili Yurt Dışında Yapılmış Çalışmalar

Dünya Sağlık Örgütü, her yıl 53.000 çocuğun öldürüldüğünü, çocukların %25-%50'si fiziksel istismara, 18 yaşın altındaki kız ve erkek çocuklarının %14'ünün cinsel istismara uğradığını belirtmiştir ([http:// www.who.int](http://www.who.int)).

Orta yaşlı bireylerde sigara kullanımının üzerinde çocuk istismarı ve ihmalinin etkilerinin üç potansiyel aracısını araştıran araştırmada, mevcut durum psikopatolojisi, başa çıkamama deneyimleri ve geçmiş yaşam travmalarının istismar ve ihmal ile sigara içme alışkanlığı arasında olan ilişkisi sorgulanmıştır. Sonuç olarak sadece bireyin mevcut durum psikopatolojisinin hem çocuk istismarı ve ihmal ile hem de sigara içme alışkanlığı ile ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Hem kadınlar hem erkeklerde çocuk istismarı ve ihmali mevcut durum psikopatolojisiyi, geçmiş yaşam travmalarını anlamlı bir şekilde yordamıştır (Ghirmay, 2015).

Çocuk ihmalinin yordayıcıları olarak annelerin ebeveynlikleri, stres düzeyleri, medeni halleri, eğitim düzeyleri ve finansal statülerini araştıran bir araştırmada, stres değişkeninin alt boyutları olan olumsuz çocuk algısı, ebeveynlik rolü tarafından bastırılmışlık, ebeveyn öz yeterlik algısının ve finansal statünün çocuk ihmali davranışlarının en güçlü yordayıcıları olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlik, medeni hal ve eğitim düzeyi değişkenlerinin çocuk ihmalinin anlamlı birer yordayıcısı olmadığı belirlenmiştir (Chitiyo, 2014).

Madde bağımlılığı tedavisi kapsamında bir programa katılan ailelerin çocuklarını ihmal etmeleri üzerine yapılan nitel bir araştırmada, anne ve babadan oluşan 70 kişilik katılımcı grupla görüşülmüştür. Ebeveynlerin travma hikayeleri, travma semptomları ve ebeveyn tutumları yarı yapılandırılmış klinik görüşme tekniği ile toplanmıştır. Yoğun travma semptomları gösteren ebeveynlerin çocukları ihmale uğrama riskleri oldukça fazlayken, 4 ya da daha fazla çocukluğunda ihmale uğrama hikayesi olan ebeveynlerin çocuklarının ihmale uğrama riskleri daha düşük olduğu ortaya konulmuştur (Hughes, 2014).

Benitez vd. (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, majör depresif bozukluk, posttravmatik stres, madde kullanımı ve sınırda kişilik bozukluklarında çocuklukta maruz kalınan kötü deneyimler ve travmatik olaylara maruz kalma yaşantıları saptanmıştır.

Dunkley, Masheb ve Grilo (2010), yaptıkları araştırmada, çocukluk çağında yaşanan kötü muamele (duygusal istismar, cinsel istismar), belirgin vücut memnuniyetsizliği ve depresif semptomlarla ilişkili bulunmuştur.

Brodsky ve Stanley (2008), fiziksel istismar, cinsel istismar ve ihmalin ergenlik ve yetişkinlik için risk faktörü olduğunu belirtmiştir.

Başka bir araştırmada (Frederico, Jackson ve Black, 2008), çocuk istismarı ve ihmaline maruz kalmış bireyler üzerinde çalışılmış ve katılımcılarının çoğunluğunun istismar ve ihmalin birden fazla türüne maruz kaldıkları ve duygusal, davranışsal ve gelişimsel problemleri olduğu belirlenmiştir.

Travma sonrası stres bozukluğuyla yeme bozuklukları arasındaki ilişkileri inceleyen Brewerton (2007), çocukluk çağında cinsel istismara maruz kalmanın, çocukluk ve ergenlikte yeme bozuklukları ile ilişkili olduğunu belirlemiştir.

Nijerya'da çocuk istismarına ve ihmale maruz kalan ilköğretim öğrencilerinin ders başarılarını ve çocuk istismarı ile ihmali arasındaki ilişkiyi tanımlamaya çalışan bir araştırmada, 4.sınıf ile 6.sınıf arasındaki çocukların %11.46'sının istismara ve ihmale maruz kaldığı ortaya konulmuştur. 10-14 yaş arası ihmale uğrayan öğrencilerde %95.76, istismara uğrayan öğrencilerde %80.15, hem ihmal hem istismara uğrayan öğrencilerde ise %74.96 olduğu görülmüş olup ders başarısının ise istismara ve ihmale uğramayan çocuklarda uğrayanlara oranla oldukça yüksek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çocuk istismarının yaşa, cinsiyete, ırka, dine veya sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşmadığı ortaya konulmuştur. (Okeke, 2006).

Burack vd. (2006) tarafından yapılan araştırmada, kötü muameleye maruz kalan ve kalmayan her bir grupta 26 ilköğretim ve 23 lise öğrencisiyle görüşülmüş ve kişiler arası ilişkileri karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre, istismara uğrayan öğrencilerin daha benmerkezci olduğu, sosyal gelişimlerinde gecikme ve öz-değer düzeylerinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Flaherty vd. (2006), çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili yapılan bir çalışma, çocuk istismarı ve ihmaliyle sağlık sorunları arasında güçlü ilişki olduğunu göstermiş, erken

yaşta olumsuz bir deneyime maruz kalan çocukların nerdeyse genelinin sağlık durumunun kötü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hussey, Chang ve Kotch (2006) tarafından yapılan bir başka çalışmada, çocuğa karşı kötü muamelenin her türünün, çeşitli sağlık riskleriyle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Chapple, Tyler ve Bersani'nin (2005) çocuk ihmalinin kendini kontrol etme ve akran reddine etkisini araştırdıkları çalışmada, ihmal edilen çocukların akranları tarafından reddedildiklerini, özellikle fiziksel ihmalin, bireyin daha sonraki yaşamında şiddet olasılığını arttırdığını bulmuşlardır.

Fiziksel istismarla riskli davranışlar (alkol kullanımı, sigara kullanımı, uyuşturucu kullanımı, cinsel aktivite, antisosyal davranış ve intihar girişimi) arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma (Perkins ve Jones, 2004), fiziksel istismara uğramış olan ergenlerin, riskli davranışları daha çok gösterdiklerini ortaya koymuştur. Araştırmada, akran grubu, okul iklimi, dindarlık, diğer yetişkinlerin desteği ve aile desteğinin riskli davranışlar için koruyucu faktör olduğunu belirtilmiştir.

Çocuk istismarı ve ihmalden kaynaklı ölümleri azaltmak için Pennsylvania Kamu Sağlığı Enstitüsü tarafından uygulamaya konulan çocuk sağlığı reformunun etkinliğini araştıran bir çalışmada, reform öncesi ve sonrasındaki 6 yıl karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucu, çocuk istismarı ve ihmalden kaynaklı çocuk ölümleri sayısının reform öncesi ve sonrası arasında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı, çocuk istismarı ve ihmalden kaynaklı oran reform sonrası azalırken çocuk istismarı ve ihmalden kaynaklı ölümlerin oranı artmış, çocuk istismarında bulunan annelerin sayısı reform öncesine göre azalmış olduğu tespit edilmiştir (Neider, 2003).

Hildyard ve Wolfe (2002), çocuk istismarı ve ihmalinin çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarında, istismar ve ihmalin, çocukların bilişsel, davranışsal ve sosyo-duygusal gelişimleri üzerinde ciddi, zararlı, kısa ve uzun vadeli zararlar verdiğini; yaşamın erken dönemlerindeki ihmalin, çocuğun özellikle sonraki gelişimi için zararlı olduğunu belirtmişlerdir. Fiziksel istismara uğramış çocuklarda daha ciddi bilişsel ve akademik problemler, sosyal geri çekilme, sınırlı akran etkileşimleri ve içselleştirme sorunları olduğunu belirtmişlerdir.

Finzi, Ram, Even, Shnit ve Weizman (2001) tarafından yapılan çalışmada; fiziksel olarak istismar ve ihmal edilen çocuklarla istismar ve ihmale uğramayan 6-12

yaş arası çocuklar bağlanma stilleri ve saldırganlık düzeyleri açısından karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucu şöyledir: Fiziksel olarak istismar çocukların önemli ölçüde kaçınan bağlanma tarzı ile bağlandığı ve saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu; ihmal edilen çocukların önemli ölçüde kaygılı bağlanma tarzı ile bağlandığı görülmüştür. Fiziksel olarak istismar edilen çocukların antisosyal davranış gösterdiği ve diğerlerine karşı sürekli şüphe risk altında olduğu görülürken; bu çocuklarda sosyal reddedilme ve yetersizlik duygularının var olduğu tespit edilmiştir.

Veltman ve Browne (2001), kötü muamele yaşantısı olan çocuklarda dil gelişiminin, bilişsel gelişiminin ve zekâ seviyesinin, dolayısıyla da okul başarısının da diğer çocuklara oranla daha düşük olduğunu belirtmiştir.

Aile içi travmaya maruz kalmanın psikolojik, biyolojik ve bilişsel sonuçlarını inceleyen bir araştırmada, birden fazla travmatik deneyimlere maruz kalma öyküsü olan çocukların genellikle gelişim problemleri, somatik problemler, öğrenme güçlüğü, dürtüsel saldırganlık ve değişen davranış sorunları gösterdikleri tespit edilmiştir (Streeck-Fischer ve van der Kolk, 2000).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel analiz teknikleri açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ilişkisel ve nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda belirlenen ölçekler öğrencilere uygulanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Bursa ili merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan okullarda öğrenim gören 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme seçilirken, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden tabakalı amaçsal örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntem, ilgilenilen belli alt grupların özelliklerini göstermek, betimlemek ve bunlar arasında karşılaştırmalara olanak tanımak amacıyla tercih edilir. Tabakalı örneklemeden örneklem için birim seçmede seçkisizliğin dikkate alınmaması nedeniyle farklılaşan tabakalı amaçlı örnekleme, alan yazında kota örnekleme olarak da bilinir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014: 91). Bu evrenden örneklem olarak 1008 öğrenci, sosyo-ekonomik düzey göz önüne alınarak, diğer bir ifadeyle alt, orta ve üst sosyo-ekonomik seviyeye sahip öğrencilere ulaşılmasını sağlayacağı düşünülen 11 okuldan seçilmiştir.

Bu araştırmada Bursa il merkezinde bulunan Kükürtlü T.S.O. İlköğretim Okulu, Merinos İlköğretim Okulu, Panayır İlköğretim Okulu ve Gemlik ilçesinde bulunan Borusan İlköğretim Okulu, Gazi T.S.O. İlköğretim Okulu, Namık Kemal İlköğretim Okulu, Umurbey-Abdullah Fehmi İlköğretim Okulu ve Atatürk İlköğretim Okulu, Çınar İlköğretim Okulu, Şükrü Şenol İlköğretim Okulu, Kumla-Ali Kütahya İlköğretim Okulu örneklem grubuna alınmıştır.

Araştırmanın örneklemini, Bursa il merkezi ve merkez ilçelerinde bulunan 11 okulun 6., 7. ve 8. sınıfına devam eden 1008 öğrenci oluşturmuştur; fakat ölçme

araçlarını eksik ve hatalı dolduran öğrencilerin verileri çıkarıldığında 934 veri kalmıştır. İstatistiksel değerlendirmelere alınmayan öğrenciler de araştırma kapsamından çıkarıldığında, örneklem grubu 856 öğrenciye düşmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin sayıları, cinsiyete, öğrenim gördükleri sınıf düzeyine ve sosyo-ekonomik düzeye göre dağılımları Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Örnekleme İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	428	50.0
	Erkek	428	50.0
Sınıf	6.Sınıf	296	34.6
	7.Sınıf	305	35.6
	8.Sınıf	255	29.8
Sosyo-ekonomik Düzey	Alt Tabaka	268	31.3
	Orta Tabaka	304	35.5
	Üst Tabaka	284	33.2

Araştırmanın örnekleminde normallik varsayımları test edildikten sonra normalliği bozan veriler çıkarılmış ve Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırma 856 kişilik örneklem grubundan oluşmuştur. Araştırmadaki öğrencilerin 428’i kız (% 50) ve 428’i erkek (% 50)’tir. Öğrencilerin 296’sı 6. Sınıf (%34.6), 305’i 7. Sınıf (%35.6) ve 255’i 8. Sınıf (%29.8) öğrencisidir. Öğrencilerin 268’i alt sosyo-ekonomik düzey (%31.3), 304’ü orta sosyo-ekonomik düzey (%35.5) ve 284’ü üst sosyo-ekonomik düzeyde (%33.2)’dir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmanın bağımlı değişkenleri olan çocuk istismarı ve ihmalinin belirlenmesinde ‘Çocuk İstismarı ve İhmalini Tanılama Anketi Tarama Formu’ kullanılmış; ancak cinsel istismar araştırma kapsamına alınamadığı için ilgili sorular formdan çıkartılmıştır. Araştırmanın bağımsız

değişkenleri olan boyun eğici davranış düzeyinin belirlenmesinde ‘Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği’, yalnızlık düzeyinin belirlenmesinde ‘Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği’ kullanılmıştır. Bu veri toplama araçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır:

3.3.1. Çocuk İstismarı Tanılama Anketi-Tarama Formu

Çocuk İstismarı Tanılama Anketi-Tarama Formu (ÇİTA-T Formu); ilköğretim okullarında, 7-15 yaş grubu öğrencilerde, rehber öğretmenler tarafından, öğrencilerden istismar ve ihmalinin taranmasında kullanılmak üzere Akdaş (2005) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin kullanımı için özel eğitime gerek yoktur. Her madde için ‘hiç’, ‘zaman zaman’ ve ‘sık sık’ sıklıklarından birini seçip işaretlemesi gerekmektedir. Ölçekte bazı maddeler için ‘hiç’, bazı maddeler için ise, ‘sık sık’ yanıtlarına ‘0’ puan verilir. Diğer şıklara da ‘1’ ve ‘2’ puan verilir. ÇİTA-T-Form 3’te toplam 41 soru bulunmaktadır.

Çocuk İstismarı Tanılama Anketi-Tarama Formu (ÇİTA-T), beş alt-testten oluşmaktadır. Bu alt-testler; duygusal, cinsel, fiziksel, ekonomik istismar ve ihmal alanlarını taramaya yöneliktir. Her boyuta denk gelen maddeler şu şekildedir: 1- Duygusal İstismar (6 madde): 1, 2, 3, 4, 5 ve 6. madde. 2- Cinsel İstismar (10 madde): 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16. madde. 3- Fiziksel İstismar (9 madde): 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 ve 25. madde. 4- İhmal (11 madde): 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. madde. 5- Ekonomik İstismar ve Sömürü (5 madde): 37, 38, 39, 40 ve 41. madde. ÇİTA-T-Form 3’te toplam 41 soru bulunmaktadır. Ölçeğin tüm boyutları araştırma kapsamına alınmak istenmiş; ancak cinsel istismar boyutunun incelenmesine Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nce izin verilmemiştir. Bu yüzden ölçeğin cinsel istismar boyutu araştırmadan çıkartılmak zorunda kalmıştır.

ÇİTA-T; 7-9 yaş grubu için uygulanmak üzere ÇİTA-T- Form 1, 10-11 yaş grubu için ÇİTA-T- Form 2 ve 12-15 yaş grubu için ÇİTA-T- Form 3 olmak üzere üç versiyon halinde düzenlenmiştir. Araştırmanın örneklem grubu 6., 7. ve 8. sınıflar olduğu için, araştırmada ÇİTA-T- Form 3 kullanılmıştır.

ÇİTA-T-Form 3’ün Cronbach’s $\alpha = .78$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin alt testlerinin güvenirlik katsayıları incelendiğinde; duygusal istismar alt ölçeği % 82, cinsel istismar alt ölçeği % 55, fiziksel istismar alt ölçeği % 85, ihmal alt ölçeği % 73, ekonomik istismar alt ölçeği % 75’tir.

ÇİTA-T itemleri oluşturulurken alan yazındaki görgül araştırmalarda kullanılmış olan operasyonel tanımlar kullanılmıştır. Tanımlardaki her bir kriteri ölçecek en az bir madde geliştirilmiştir. Bu bağlamda, ÇİTA-T'nin her bir alt testinin kapsam geçerliği yüksektir. ÇİTA-T- Form 3'ün beş alt-testi geçerlik analizi için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği her bir alt ölçek için şöyledir: Duygusal istismar alt ölçeği % 71, cinsel istismar alt ölçeği % 72, fiziksel istismar alt ölçeği % 77, ihmal alt ölçeği % 72, ekonomik istismar alt ölçeği % 74'tür.

ÇİTA-T; faktör yapısı yoluyla yapı geçerliliği; yarım-test yolu ve iç-tutarlılık katsayısı yoluyla güvenilirliği incelenmiş ve 6.,7. ve 8. sınıf öğrencileri düzeyinde geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu saptanmıştır.

3.3.2. Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği

Öğrencilerin boyun eğici davranış düzeyleri, 'Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği' ile belirlenmiştir.

Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği, bireyin kendi kendine yanıtlayabildiği, uygulanması kolay bir ölçektir. Her maddede sözü edilen davranışların kişiyi ne kadar iyi tanımladığı sorulmaktadır. Yanıtların 'Hiç tanımlamıyor', 'Biraz tanımlıyor', 'Oldukça tanımlıyor', 'İyi tanımlıyor' ve 'Çok iyi tanımlıyor' seçeneklerine göre verilmesi istenmektedir. Maddeler 1-5 arasında, 5'li Likert tipi puanlama esasına göre değerlendirilir. Ölçekten en düşük 16, en yüksek 80 puan alınabilir. Yüksek puanlar, daha fazla boyun eğici davranışa işaret eder.

Gilbert ve Allan (1991) tarafından geliştirilen Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması Şahin ve Şahin (1992) tarafından yapılmıştır. Çalışmada 263 kız, 277 erkek toplam 540 lise ve üniversite öğrencisinden elde edilen Cronbach Alfa değeri. 74'tür. Ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında ise Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği'nin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu .36, Otonomi Ölçeği ile korelasyonu -.05, 627 üniversite öğrencisiyle yapılan bir başka çalışmada Kısa Semptom Envanteri'nin alt ölçekleri ile korelasyonlarının .16 ile .42 arasında değiştiği, ölçeğin strese yatkın olan ve olmayan grupları ayırt edebildiği görülmüştür (Savaşır ve Şahin, 1997: 102).

Atıcı (2011) tarafından yapılan çalışmada, Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği'nin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine uygunluğunu değerlendirmek amacıyla 200 ilköğretim ikinci kademe öğrencisine Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği uygulanmıştır.

Uygulama sonucunda ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alpha değeri .87 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği

Öğrencilerin yalnızlık düzeylerini ölçmeyi amaçlayan Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği'nde, 15'i asıl, 8'i dolgu maddesi olmak üzere toplam 23 madde bulunmaktadır. Dolgu maddeleri çocukların hobi ve ilgileri ile ilgili maddelerdir ve toplam yalnızlık puanının hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır.

Çocuklar her bir madde ile ilgili tepkilerini 5'li bir dereceleme üzerinden işaretlemektedirler. Öğrencilerin 'Benim için her zaman doğru', 'Benim için çoğunlukla doğru', 'Benim için bazen doğru', 'Benim için doğru değil' ve 'Benim için hiç doğru değil' ifadelerinden birini seçip işaretlemesi gerekmektedir. Cevap anahtarına göre, bazı maddeler için 'Benim için her zaman doğru', bazı maddeler içinse 'Benim için hiç doğru değil' yanıtlarına '5' puan verilir. Diğer şıklara ise sırasıyla '4', '3', '2', '1' puan verilir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 75, en düşük puan ise 15'tir.

Bu ölçek ilk kez Asher, Hymel ve Renshaw (1984) tarafından 3-6. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini ölçmek için geliştirilmiş, daha sonra Asher ve Wheeler (1985) tarafından küçük değişikliklerle (Örneğin; 'Kendimi yalnız hissediyorum' yerine 'Okulda kendimi yalnız hissediyorum' gibi) okul temelli yalnızlık ölçeği haline getirilmiştir. Daha sonra, Parkhurst ve Asher (1992) ölçeği, ortaokul öğrencilerine uygun hale getirmişler ve son olarak da Cassidy ve Asher (1992) ölçeği 5-7 yaş grubundaki çocuklar için revize etmişlerdir (Kaya, 2005: 222).

Ölçek, Kaya (2005) tarafından revize edilmiştir. 3-6. sınıf öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini ölçmek için geliştirilen ölçek, 7. ve 8. sınıflar da dahil edilerek revizyon çalışmaları yapılmıştır. Veriler üzerinde temel bileşenler analizi yöntemi ile faktör analizi yapılmış ve ölçeğin orijinali ile benzer olarak tek faktörlü bir yapı sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı her iki sınıf düzeyi için de .87, test-tekrar test yöntemi ile hesaplanan güvenirlik katsayısı 3-6. sınıflar için .76, 5-8. sınıflar için .87 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin ayırıcı geçerlik çalışmaları çerçevesinde, gerek 3-4. sınıflar, gerekse 5-8. sınıflar düzeyindeki reddedilen öğrencilerin popüler öğrencilerden daha fazla yalnızlık yaşadıkları yönündeki bulgu, alan yazındaki bulgularla uyumlu olup, ölçeğin ayırıcı geçerliği için bir kanıttır.

Araştırmaya konu olan örneklemden veri toplayabilmek amacıyla, araştırmanın evrenini oluşturan okullardan, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla Bursa İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Örneklem grubunun belirlenmesinde Bursa ilinde görev yapmakta olan milli eğitim müfettişlerinden görüş alınmıştır. Uygulama sırasında araştırmacı sınıfta hazır bulunmuş ve ölçeklerin doldurulması esnasında araştırmacı öğrencilerle birlikte bulunmuş ve yanlış anlaşılardan doğacak hatalar en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Ölçeklerden toplanacak verilerin güvenilirliğinin düşmemesi için ölçekler farklı zamanlarda uygulanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Kullanılan ölçme araçları ile elde edilen veriler, amaçlara uygun istatistiksel tekniklerle analiz edilmiştir. Araştırma sonunda elde edilen veriler kodlanarak bilgisayara yüklenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik programı kullanılmıştır.

Öğrencilerin demografik özellikleri, duygusal istismara, fiziksel istismara, ihmale, ekonomik istismara maruz kalma ile boyun eğici davranış ve yalnızlık düzeyleri frekans dağılımıyla; demografik özellikler açısından duygusal istismar, fiziksel istismar, ihmal, ekonomik istismar düzeyleri arasındaki farklılık bağımsız grup t-Testi, tek yönlü ANOVA Testi ve Post-Hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe Testi ve Dunnet-C Testi ile incelenmiştir. Öğrencilerin boyun eğici davranış ve yalnızlık düzeylerinin duygusal istismar, fiziksel istismar, ihmal, ekonomik istismar düzeylerine etkisini incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilere uygulanan Çocuk İstismarı ve İhmalini Tanılama Anketi Tarama Formu, Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği'nden elde edilen veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda analiz edilmiş ve sonuçlar; İstismar ve İhmal Düzeyinin Bazı Demografik Değişkenlere (cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyo-ekonomik düzey) Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular, İstismar ve İhmal Düzeyinin Bazı Psikolojik Değişkenlere (yalnızlık, boyun eğici davranış) Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular olmak üzere iki bölümde sunulmuştur.

4.1. İstismar ve İhmal Düzeyinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve buna ilişkin t değerleri ve F değerleri verilmiştir.

4.1.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Aşağıda Tablo-2'de araştırmaya katılan öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki fark incelenmiş ve t değerleri verilmiştir.

Tablo 2

Fiziksel, Duygusal, Ekonomik İstismarın ve İhmalin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına İlişkin t-Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	SD	t	p
Fiziksel İstismar	Kız	428	0.83	1.51	854	-2.092	.048*
	Erkek	428	1.02	1.56			
Duygusal İstismar	Kız	428	1.49	1.93	854	-0.110	.912
	Erkek	428	1.50	1.79			
Ekonomik İstismar	Kız	428	0.18	0.54	835,798	-3.741	.000*
	Erkek	428	0.49	0.94			
İhmal	Kız	428	2.21	2.98	683,522	-6.058	.000*
	Erkek	428	3.03	3.46			

Cinsiyet değişkenine göre t-Testi sonuçlarına bakıldığında, cinsiyet değişkeni ile fiziksel istismar düzeyi ($t = -2.092$ $p < .05$), ekonomik istismar düzeyi ($t = -3.741$ $p < .05$), ihmal düzeyi ($t = -6.058$ $p < .05$) arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni ile duygusal istismar düzeyi arasında ($t = -0.110$ $p < .05$) anlamlı farklılık bulunmamıştır. Erkek öğrencilerin fiziksel istismar düzeyi ($\bar{X} = 1.02$) kız öğrencilerden ($\bar{X} = 0.83$) daha yüksek; erkek öğrencilerin ekonomik istismar düzeyi ($\bar{X} = 0.49$) kız öğrencilerden ($\bar{X} = 0.18$) daha yüksek, erkek öğrencilerin ihmal düzeyi ($\bar{X} = 3.03$) kız öğrencilerden ($\bar{X} = 2.21$) daha yüksek bulunmuştur.

4.1.2. Sınıf Değişkenine İlişkin Bulgular

Aşağıda Tablo-3'te araştırmaya katılan öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri ile sınıf düzeyleri arasındaki fark incelenmiş ve F değerleri verilmiştir.

Tablo 3

Fiziksel, Duygusal, Ekonomik İstismarın ve İhmalin Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Boyut	Sınıf	N	$\bar{X}$	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p	Fark (Dunn et-C)
Fiziksel İstismar	6.Sınıf	296	0.93	1.47	Gruplararası	7.188	2	3.594	1.490	.226	
	7.Sınıf	305	0.82	1.39	Gruplarıçi	2010.027	769.35	2.356			
	8.Sınıf	255	1.05	1.75	Toplam	2017.215					
Duygusal İstismar	6.Sınıf	296	1.30	1.67	Gruplararası	32.866	2	16.433	4.641	.010*	8>6
	7.Sınıf	305	1.45	1.65	Gruplarıçi	2917.130	171.57	3.420			
	8.Sınıf	255	1.78	2.24	Toplam	2949.995					
Ekonomik İstismar	6.Sınıf	296	0.28	0.71	Gruplararası	1.455	2	0.727	1.181	.308	
	7.Sınıf	305	0.35	0.82	Gruplarıçi	522.989	818.52	0.613			
	8.Sınıf	255	0.38	0.82	Toplam	524.444					
İhmal	6.Sınıf	296	2.89	3.35	Gruplararası	45.720	2	22.860	2.151	.117	
	7.Sınıf	305	2.34	3.00	Gruplarıçi	8983.886	817.05	10.532			
	8.Sınıf	255	2.64	3.40	Toplam	9029.606					

Sınıf düzeyi değişkenine göre ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında, öğrencilerin sınıf düzeyi ile fiziksel istismar düzeyi [$F(2, 769.345) = 1.490, p < .05$], ekonomik istismar düzeyi [$F(2, 818.520) = 1.181, p < .05$], ihmal düzeyi [$F(2, 817.051) = 2.151, p < .05$] arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Sınıf düzeyi ile duygusal istismar düzeyi [$F(2, 171.565) = 4.641, p < .05$] arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Dunnett C testi sonucunda, 8. Sınıfların duygusal istismar düzeyinin 6. sınıflardan yüksek olduğu bulunmuştur.

4.1.3. Sosyo-ekonomik Düzey Değişkenine İlişkin Bulgular

Aşağıda Tablo-4'te araştırmaya katılan öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasındaki fark incelenmiş ve F değerleri verilmiştir.

Tablo 4.

Fiziksel, Duygusal, Ekonomik İstismarın ve İhmalin Sosyo-ekonomik Düzey Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Boyut	SED	N	$\bar{X}$	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Kareler Ort.	F	p	Fark (Dunnett-C, Scheffe)
Fiziksel İstismar	Yüksek	284	0.62	1.31	Gruplararası	51.232	2	25,62	11.114	.000*	O>Y
	Orta	304	1.21	1.81	Gruplariçi	1965.98	853	2.31			
	Düşük	268	0.92	1.35	Toplam	2017.22	855				
Duygusal İstismar	Yüksek	284	1.12	1.78	Gruplararası	83.25	2	41.63	12.386	.000*	O>Y, O>D
	Orta	304	1.87	2.02	Gruplariçi	2866.74	853	3.36			
	Düşük	268	1.47	1.65	Toplam	2949.99	855				
Ekonomik İstismar	Yüksek	284	0.14	0.52	Gruplararası	16.47	2	8.24	13.828	.000*	O>Y, D>Y
	Orta	304	0.43	0.85	Gruplariçi	507.97	853	0.59			
	Düşük	268	0.44	0.90	Toplam	524.44	855				
İhmal	Yüksek	284	2.15	3.09	Gruplararası	103.25	2	51.63	4.913	.008*	D>Y
	Orta	304	2.73	3.20	Gruplariçi	8926.36	833.7	10.47			
	Düşük	268	2.99	3.42	Toplam	9029.61					

*(Y=Yüksek, O=Orta, D=Düşük)

Sosyo-ekonomik düzey değişkenine göre ANOVA testi sonuçlarına bakıldığında, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi ile fiziksel istismar düzeyi [F (2, 853) = 11.114, p < .05], duygusal istismar düzeyi [F (2, 853) = 12.386, p < .05], ekonomik istismar düzeyi [F (2,853) = 13.828, p < .05], ihmal düzeyi [F (2, 833.677) =

4.913, $p < .05$] arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan Scheffe ve Dunnet-C testleri sonucunda sosyo-ekonomik düzey değişkeni ile fiziksel istismar düzeyi arasındaki anlamlı farklılık, orta tabaka ile yüksek tabaka arasında, orta tabakada daha yüksektir. Duygusal istismar düzeyinde anlamlı farklılık, orta tabaka ile diğer tabakalar arasında, orta tabakada daha yüksektir. Ekonomik istismar düzeyinde anlamlı farklılık, yüksek tabaka ile diğer tabakalar arasında, orta ve düşük tabakada daha yüksektir. İhmal düzeyinde anlamlı farklılık, düşük tabaka ile yüksek tabaka arasında düşük tabakada daha yüksektir.

4.2. İstismar ve İhmal Düzeyinin Bazı Psikolojik Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin; fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

4.2.1. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Fiziksel İstismar Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Aşağıda Tablo-5'te öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin fiziksel istismar düzeyini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

Tablo 5.

Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile Fiziksel İstismar Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

		Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p	İkili r	Kısmi r
Fiziksel İstismar	Sabit		-.256	.259		-.989	.323		
	Yalnızlık		.036	.007	.17	4.961	.000	.181	.167
	Boyun eğici davranış		.009	.006	.05	1.542	.123	.087	.053
R=.188		R ² =.035							
F _(2,853) =15.612		p=.000							

Fiziksel istismar düzeyi üzerinde etkisi olduğu düşünülen yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyinin fiziksel istismar düzeyini ne şekilde yordadığını ortaya koymaya yönelik olarak yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte fiziksel istismar düzeyini anlamlı olarak ($R=.188$, $R^2=.035$) yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. ($F_{(2,853)}=15.612$, $p<.05$). Söz konusu iki değişken birlikte fiziksel istismar düzeyinin yaklaşık % 4'ünü açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre yordayıcı değişkenlerin fiziksel istismar üzerindeki görece önem sırası yalnızlık ($\beta=.17$), boyun eğici davranış ($\beta=.05$)'tir. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeyi göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden yalnızlık düzeyi değişkeninin fiziksel istismar üzerinde anlamlı yordayıcı olduğu görülmektedir.

4.2.2. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Duygusal İstismar Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Aşağıda Tablo-6'da öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin duygusal istismar düzeyini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

Tablo 6.

Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile Duygusal İstismar Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p	İkili r	Kısmi r	
Duygusal İstismar	Sabit	-.087	.313		-.277	.782			
	Yalnızlık	.038	.009	.15	4.300	.000	.165	.146	
	Boyun eğici davranış	.019	.007	.09	2.600	.009	.118	.089	
R=.187		R ² =.035							
F _(2,853) =15.437		p=.000							

**p<.05

Duygusal istismar düzeyi üzerinde etkisi olduğu düşünülen yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyinin duygusal istismar düzeyini ne şekilde yordadığını ortaya koymaya yönelik olarak yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte duygusal istismar düzeyini anlamlı olarak ($R=.187$, $R^2=.035$) yordadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F_{(2,853)}=15.437$, $p<.05$). Söz konusu iki değişken birlikte duygusal istismar düzeyinin yaklaşık % 4'ünü açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre yordayıcı değişkenlerin duygusal istismar üzerindeki görece önem sırası yalnızlık ($\beta=.15$), boyun eğici davranış ($\beta=.09$)'dur. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeyi göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin duygusal istismar düzeyi üzerinde anlamlı yordayıcı olduğu görülmektedir.

4.2.3. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Ekonomik İstismar Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Aşağıda Tablo-7'de öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin ekonomik istismar düzeyini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

Tablo 7.

Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile Ekonomik İstismar Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

		Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p	İkili r	Kısmi r
Ekonomik İstismar	Sabit		-.417	.131		-	.002		
						3.175			
	Yalnızlık		.018	.004	.17	4.928	.000	.188	.166
	Boyun eğici davranış		.009	.003	.10	2.888	.004	.132	.098
R=.211		R ² =.045							
F _(2,853) =19.901		p=.000							

Ekonomik istismar düzeyi üzerinde etkisi olduğu düşünülen yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyinin ekonomik istismar düzeyini ne şekilde yordadığını ortaya

koymaya yönelik olarak yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte ekonomik istismar düzeyini anlamlı olarak ($R=.211$, $R^2=.045$) yordadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F_{(2,853)}=19.901$, $p<.05$). Söz konusu iki değişken birlikte ekonomik istismar düzeyinin yaklaşık % 5'ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre yordayıcı değişkenlerin ekonomik istismar üzerindeki göreceli önem sırası yalnızlık ($\beta=.17$), boyun eğici davranış ($\beta=.10$)'dur. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeyi göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin ekonomik istismar düzeyi üzerinde anlamlı yordayıcı olduğu görülmektedir.

4.2.4. Öğrencilerin Yalnızlık ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin İhmal Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Aşağıda Tablo-8'de öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin ihmal düzeyini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

Tablo 8.

Boyun Eğici Davranış ve Yalnızlık Düzeyi ile İhmal Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t	p	İkili r	Kısmi r
İhmal	Sabit	-.922	.541		-1.705	.089		
	Yalnızlık	.090	.015	.20	5.911	.000	.221	.198
	Boyun eğici davranış	.040	.013	.11	3.111	.002	.145	.106
R=.244		R ² =.060						
F _(2,853) =26.994		p=.000						

İhmal düzeyi üzerinde etkisi olduğu düşünülen yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyinin ihmal düzeyini ne şekilde yordadığını ortaya koymaya yönelik olarak yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte ihmal düzeyini anlamlı olarak ($R=.244$, $R^2=.060$) yordadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F_{(2,853)}=26.994$, $p<.05$). Söz konusu iki değişken birlikte ihmal

düzeyinin % 6'sını açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre yordayıcı değişkenlerin ihmal üzerindeki görelî önem sırası yalnızlık ($\beta=.20$), boyun eğici davranış ($\beta=.11$)'tir. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeyi göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin ihmal düzeyi üzerinde anlamlı şekilde yordayıcı olduğu görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulguları ve yorumlarına dayalı ulaşılan sonuçlar özetlenmiş ve bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Bu çalışmada 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, ayrıca öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin, istismar ve ihmal düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı incelenmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi doğrultusunda, ilköğretim 6., 7., 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Cinsiyet değişkeni ile fiziksel istismar, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Bu çalışmada, erkek öğrencilerin fiziksel istismara kız öğrencilerden daha fazla maruz kaldığı görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde, elde edilen bulguları destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışmanın bulguları, erkek öğrencilerin fiziksel istismara kız öğrencilerden daha fazla uğradıkları yönündedir (Güloğlu ve diğerleri, 2016). UNICEF (2010) tarafından yapılan araştırmada, erkeklerin kızlardan çok daha fazla fiziksel istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan başka bir çalışmada, “Çocukluğunuzda şiddete maruz kaldınız mı?” sorusuna ‘evet’ cevabı verenler %76.69’dur. Bu oran kadınlarda %69, erkeklerde %82’dir (Polat, 2007: 347). Bekçi (2006) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin fiziksel istismar puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı, erkeklerin fiziksel istismar puanlarının kızların fiziksel istismar puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Yenibaş (2002) tarafından yapılan araştırmada da erkek öğrencilerin fiziksel istismara maruz kalma düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde; genellikle aileler, çocukları üzerinde katı disiplin biçimi ve güçlü aile kontrolü kurma ihtiyacı

hissedebilmektedir. Toplumumuzda erkek çocukların kız çocuklarına göre daha az söz dinlediği göz önüne alındığında, ailelerin otoriter yapılarını korumak ve söz dinletmek için erkek çocukları üzerinde daha fazla fiziksel şiddete başvurduğu düşünülebilir.

Bu araştırmada, cinsiyet değişkeni ile duygusal istismar arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Birçok araştırmada, araştırmanın bu bulgusunu destekler nitelikte duygusal istismarın cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Şimşek ve Cenkseven Önder, 2011; Yalçın, 2007; Yıldız Arabacı, 2007; Siyez, 2003). Toplumun geleneksel aile yapısına bakıldığı zaman; erkek çocuk sahibi olma isteğiyle, kız çocuğuna gösterilmesi gereken ilgi ve sevgiyi azaltan bir cinsiyet ayrımcılığından dolayı her ne kadar kız çocukları duygusal istismara daha çok uğruyor gibi görünse de, erkek çocukların üzerindeki beklenti ve sorumluluk daha fazla olabilir. Okul başarısı, geleceğe yönelik beklentiler, meslek seçimi, gelir beklentisi, aile bütünlüğünü korumaya yönelik olabilen bazı olumsuz yaklaşımlar, cinsiyete göre çocuğa verilmeye çalışan bazı davranış kalıpları ve sorumluluklar erkek çocukların da duygusal istismara maruz kalmasına neden olabilir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına cinsiyet farkı gözetmeksizin aynı oranda duygusal istismar uyguladıkları düşünülebilir.

Bu çalışmada, erkek öğrencilerin ekonomik istismara kız öğrencilerden daha fazla maruz kaldığı saptanmıştır. Bu bağlamda, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) küresel raporları ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından “Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı” teknik desteği ile Türkiye’de çalışan çocuklarla yapılan çalışmalar, bu çalışmada elde edilen bulguları destekler niteliktedir. ILO 2013 küresel raporlarında, Dünya’da 306 milyon çalışan çocuk bulunduğu, çalışan çocukların üçte ikisini erkeklerin oluşturduğu belirtilmiştir (www.ilo.org). Çocuk istihdamı cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde, 2006’da çalışan erkek çocuklar 601 bin (%67.5), kız çocuklar ise 289 bindir (%32.5). 2012 yılında ise çalışan erkek çocuk sayısı 614 bin (%68.8), kız çocukları sayısı ise 279 bindir (%31.2) (TÜİK, 2013). Görüldüğü gibi istihdam edilen erkek çocuklarının sayısı kız çocukların iki katıdır. Çocukları çalışmaya iten nedenler arasında ailelerin ekonomik yapısı kadar, toplumun sosyo-kültürel yapısının da önemli bir payı olduğu göz önüne alınırsa; ailelerin, kız çocuklarını daha az dışarı göndermeyi istemesi ve kızlara karşı daha koruyucu olmalarından dolayı, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla ekonomik istismara maruz kalması olasıdır.

Bu çalışmada, erkek öğrencilerin ihmale kız öğrencilerden daha fazla maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların ihmali, son yıllara kadar çocuk istismarının

gölgesinde kalmıştır. Çünkü genel istismar konusuna daha çok ilgi gösterilmiş ve çocuk ihmali, araştırmacılar tarafından pek ele alınmayan bir konu olmuştur (Topçu, 2009: 114). Alan yazın incelendiğinde çocuk ihmalinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmamıştır. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla ihmale maruz kalması; doğaları gereği erkeklerin fiziki yapısı, kendilerini koruma güdüsü, ihtiyaçlarını giderebileceği düşüncesi ve kızların yapı olarak daha korunmaya muhtaç olmasıyla açıklanabilir.

Araştırmanın ikinci alt problemi doğrultusunda, sınıf değişkeni ile öğrencilerin yalnızca duygusal istismar düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. 8. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerinden daha fazla duygusal istismara maruz kaldığı görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde, yapılan araştırmalar, araştırmanın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Tuna (2010), yaptığı çalışmanın sonucunda, 13 yaş grubunda yer alan öğrencilerin, 12 yaş ve altı grupta yer alan öğrencilere göre gelişimlerinin aileleri tarafından daha az desteklendiği sonucuna ulaşmıştır. Siyez (2003) 15, 16 ve 17 yaşındaki ergenlere yönelik olarak yaptığı araştırmada, anne-baba tarafından algılanan duygusal istismarın, yaşla doğru orantılı olarak arttığı sonucuna ulaşmıştır. Aile içi ilişkilerde çocuklar anne-babalarından buldukları yaşlara göre farklı davranışlar görebilirler. Anne-baba, küçük yaştaki çocukların davranışlarına daha az kalıcı özellikler atfedebilir. Çocuklar büyüdükçe, anne-baba, onların davranışlarını daha kalıcı kişilik özellikleriyle nitelendirir (Kulaksızoğlu, 2001: 81). Ergenlik bir kriz dönemidir. Hızla bedensel ve duygusal değişimler olmaya başlar. Gençler, ergenliğe geçiş döneminde çocuk bedenlerinden hızla sıyrılırken zorlandıklarından, yaşadıkları uyum zorluğu, kaygı ve güvensizlik yaratır. Bu dönemin en tipik belirtileri karşı çıkış, çelişki ve zorluklardır (Schafer, 2006: 49). İstismar edici ebeveyn, çocuğun büyümesini ve kendi bağımsızlığını kazanmasını otoritesine yönelik bir tehdit olarak algılayabilir. Böylece; çocuğun gelişimini sağlayan fırsat ve ortamlar yaratmak, çocuğun kendi kendine yetebilmesini sağlayacak deneyimleri desteklemek gibi konularda uygun olmayan tutum ve davranışlar sergileyerek, çocuğun gelişimini daha az destekleyebilir. Bu bilgiler ışığında, 8. sınıf öğrencileri, ergenlik dönemi içerisinde olduğundan anne-babalarıyla çatışmaları arttığı için 6. sınıf öğrencilerinden daha fazla duygusal istismara maruz kalmış olabilirler.

Araştırmanın üçüncü alt problemi doğrultusunda, sosyo-ekonomik düzey (SED) değişkeni ile öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri

arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Alan yazın incelendiğinde, elde edilen bulguları destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, orta SED'deki öğrencilerin, yüksek SED'deki öğrencilerden daha fazla fiziksel ve duygusal istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili bir araştırmada, fiziksel istismara uğrayan çocukların %57'si ekonomik durumlarının orta olduğunu ifade ederlerken, sadece %27'si iyi olduğunu belirtmiştir (Yılmaz Irmak, 2008: 98). Arabacı (2007), ilköğretim 2. kademe öğrencileriyle yaptığı çalışmada benzer sonuca ulaşmıştır. Bekçi (2006) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim ikinci kademedeki orta gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının, yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre daha fazla fiziksel istismar yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Siyez (2003), araştırmasında orta SED'deki öğrencilerin yüksek SED'deki öğrencilerden daha fazla duygusal istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Toplumsal sınıf ayrılıkları aile ilişkilerine ve çocuk eğitimine yansır (Yörükoğlu, 2000: 180). Alan yazınında benzer araştırmalar incelendiğinde, toplumsal tabakalarda yukarıya çıkıldıkça çocuğun değerinin arttığı görülmüştür. Bu yüzden de orta SED'deki öğrencilerin yüksek SED'deki öğrencilerden daha fazla fiziksel veya duygusal istismara maruz kalması olasıdır.

Bu araştırmada, orta SED'deki öğrencilerin yüksek SED'deki öğrencilerden ve düşük SED'deki öğrencilerin yüksek SED'deki öğrencilerden daha fazla ekonomik istismara maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların çalıştırılma nedenleri Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel sorunları ile yakından ilgilidir. Birleşmiş Milletlerin yayınladığı "Çocuk Hakları Dünya Raporu, 2000: Polis İstismarı ve Sokak Çocuklarının Keyfi Alıkonulması" başlıklı raporuna göre, çocukların yaklaşık % 40'ının evsiz oldukları belirtilmektedir. Geriye kalan diğer % 60'ının da, ailelerinin ekonomik açıdan yetersiz ve kötü bir pozisyonda olmalarından dolayı ailelerine geçim mücadelelerinde yardımcı olmak ve destek çıkmak için çalıştıkları ifade edilmektedir (Kızmaz ve Bilgin, 2010: 270). Kızmaz ve Bilgin (2010), araştırmalarında çocukların çalıştırılmasında sosyo-ekonomik düzeyin etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çocuklar, maddi yetersizlikler, köyden kente göç, gelir dağılımındaki dengesizlik gibi nedenlerden ötürü ekonomik istismara maruz kalmaktadır. Ekonomik istismarın temelinde, çocuğun para kazanması ve aile ekonomisine katkıda bulunması yattığı için, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi azaldıkça, öğrencilerin ekonomik istismara maruz kalma oranları artmış olabilir.

Bu çalışmada düşük SED'deki öğrencilerin yüksek SED'deki öğrencilerden daha fazla ihmale maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, Oral ve İnancı (2004) yaptıkları araştırmada, aile gelir düzeyi en alt seviyede olanların daha fazla ihmal edildiği saptamışlardır. Düşük SED'deki aileler ekonomik koşullardan ötürü genellikle standardın altındaki evlerde ve olumsuz fiziki koşullarda yaşadıkları göz önüne alındığında, ebeveynler isteseler de her zaman için ebeveynliğin gereklerini yerine getiremeyebilirler. Ekonomik yetersizlikler, aile içindeki dengelerin bozulmasına ve ilişkilerin zayıflamasına neden olabileceğinden, aileler, çocuklarının sağlık, beslenme gibi fizyolojik ihtiyaçlarla birlikte, eğitim, ilgi, sevgi, destek gibi psikolojik ihtiyaçlarını da karşılayamayabilirler. Bu nedenlerden dolayı, ihmal düzeyi, düşük SED'deki öğrencilerde, yüksek SED'deki öğrencilerden daha fazla görülmüştür.

Araştırmanın dördüncü alt problemi doğrultusunda yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin, öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiş, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte, fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeylerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte fiziksel istismar düzeyinin anlamlı yordayıcısı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyi ile istismar düzeyleri arasındaki ilişki, alan yazınla tutarlılık göstermektedir. Malatya'da yarı kırsal bir bölgede ergenlerin boyun eğici davranış özellikleri ile fiziksel şiddete maruz kalması arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada, ergenlerin boyun eğme davranışlarının evde fiziksel şiddet görme düzeyleri üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yekeler ve Pehlivan, 2014). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin boyun eğici davranış düzeylerinin incelendiği bir araştırmada, anne veya babadan fiziksel şiddet gören öğrencilerin boyun eğici davranış düzeylerinin, anne veya babadan fiziksel şiddet görmeyen öğrencilerin boyun eğici davranış düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Atlı, Kaya ve Macit, 2010). Berber Çelik (2010) araştırmasında, boyun eğici davranışlar ile tüm örselenme türleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Öğrencilerin çocukluk çağı örselenme yaşantıları ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça boyun eğici davranışlarına ilişkin puanların da arttığı görülmüştür. Yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyi yüksek olan çocuklar, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte zorlanan, öfkelerini göstermekte zorluk

çeken, sürekli onaylanma gereksinimi duyan, düşüncelerini ve haklarını savunamayan davranışlarıyla, ebeveyni üzerinde, kendisine saldırıldığı zaman, buna karşı çıkmayacağı, tepki göstermeyeceği ve kendini koruyamayacağı duygusunu yaratabilir. Çocuğun, fiziksel olarak kötü muameleye maruz kalması, çaresizlik, çözümsüzlük, çekingenlik hissetmesine, sessizleşmesine ve içe dönmesine, kendini aile içinde dışlanmış ve yalnız hissetmesine neden olabileceğinden, olumsuz durumlar karşısında korkup, çaresizlik hissetmesiyle ailenin saldırgan davranışlarına izin verici bir tutuma girebilirler. Saldırgan davranışlara karşı çocuğun bu izin verici tutumu, ebeveynin kendisi üzerinde güç gösterici yöntemler kullanmasına sebep olmuş olabilir. Yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyi yüksek olan çocuklar, desteklemeyen ve ilgi göstermeyen ebeveynlere sahip olup, hem anneleriyle, hem babalarıyla anlaşmazlığa düşebilirler. Bu anlaşmazlıklar sonucunda anne-babalar, geleneksel disiplin yöntemi gibi gördüğü dayağı, çocuğun üzerinde otorite kurma amaçlı kullanabilir.

Bu çalışmada, yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenleri birlikte duygusal istismar düzeyinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çeçen (2008) yaptığı çalışmada, ebeveynlerini eşitlikçi-demokratik algılayan öğrencilerin yalnızlık puanlarının, anlamlı olarak diğer ebeveyn tutumlarına (baskıcı/otoriter, tutarsız, koruyucu) sahip öğrencilerin yalnızlık puanlarından düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yalnızlık genelde istenmeyen bir durum olduğu için, çocuğun bu durumla baş edememesi, aile ilişkilerini olumsuz etkileyebilir. Herhangi bir nedenden dolayı kendini yalnız hisseden çocuk, ailesinin yanında da kendini yalıtılmış hissedebilir. Yalnızlık duygusu çekenler kendi ana-babaları ile sönük ilişki içindedirler. Onlarla olan ilişkileri olumsuz olmuştur ya da reddedilmişlerdir (Kulaksızoğlu, 2001: 91). Kendilerini ifade edemeyen bu çocukların reddedilmesi, psikolojik olarak yalnız bırakılması, duygusal gereksinimlerinin karşılanmaması olasıdır. Boyun eğici davranışa sahip çocuklar, doğal hareketlerini bastırabilirler. Bu çocuklar, anne-babaya karşı itaatkâr ve zayıf bir kişilik sergileyebilir. Bu durum, ailenin çocuğu aşağılamasına, korkutmasına, suça yöneltmesine veya baskı altında bırakmasına zemin hazırlayabilir. Bu durum da onların yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyini daha da arttıracığından, ailenin çocuğu duygusal istismara da maruz bırakmasına zemin hazırlayabilir.

Yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte ekonomik istismar düzeyinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çaresizlik, boyun eğici davranışların gelişimine olanak verdikçe, aile içi kriz büyümekte ve boyun

eğiciliği pekiştirmektedir (Kaya ve diğerleri, 2004: 9). Yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyi yüksek olan çocuk, ev geçindirmeye ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaya katkı sağlama, okul harçlığını çıkarma gibi nedenlerle çalıştırılmak istenmesine de tıpkı diğer istismar türlerinde olduğu gibi karşı çıkamayıp ekonomik istismara maruz kalabilir.

Yalnızlık ve boyun eğici davranış değişkenlerinin birlikte ihmal düzeyinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yalnızlık düzeyi yüksek olan çocuk, kendini aile içinde de dışlanmış hissedebilir. Çocuğun boyun eğici davranış düzeyi de yüksek olunca, bu durumu kabullenmiş görünüp istek ve ihtiyaçlarını ailesiyle paylaşamayabilir. Çocuğun istek ve ihtiyaçları, kendini ifade edemediği için ailesi tarafından fark edilmeyebilir. Çocuğun neye ihtiyacı olduğunu bilmeyen anne-baba, çocuğu fiziksel, duygusal ya da eğitim yönünden ihmal edebilir. Yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeyi yüksek çocukların kendini göstermesi çok daha zor olabileceğinden, ebeveynlerinden psikolojik, fiziksel ya da eğitsel hiçbir talebi olamayacağından, anne-babanın gözünde ‘sorunsuz’ olarak yaşamına devam edebilir.

5.2. Öneriler

5.2.1. Uygulayıcılar İçin Öneriler

1. Araştırmanın sonuçlarına göre, kız öğrencilerin fiziksel istismara, ekonomik istismara ve ihmale erkek öğrencilerden daha az maruz kaldığı görüldüğü için, özellikle erkek çocuğu olan ebeveynlere ve erkek öğrencilere çocuk istismarı ve ihmaliyle ilgili eğitimler verilmelidir.
2. Araştırmanın sonucu doğrultusunda, 8. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerinden daha fazla duygusal istismara maruz kaldığı görülmüştür. Ergenlik döneminin fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri ve bu özelliklerin doğurduğu sonuçlar konusunda öğrenciler ve ebeveynleri bilgilendirilmeli; eğitim ve sağlık kuruluşları konuyla ilgili afiş ve broşür hazırlamalıdır.
3. Bu çalışmada orta sosyo-ekonomik düzeydeki (SED) öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden daha fazla fiziksel ve duygusal istismara maruz kaldığı; orta SED’deki öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden ve düşük SED’deki öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden daha fazla ekonomik istismara maruz kaldığı; düşük SED’deki öğrencilerin yüksek SED’deki öğrencilerden daha fazla ihmale maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar göz önünde

bulundurularak özellikle alt ve orta tabakanın yoğun olarak bulunduğu okullarda çocuk istismarı ve ihmaliyle ilgili bilgilendirme çalışmalarına daha çok ağırlık verilmelidir ve ders programına çocuk istismarı ile ilgili dersler konulmalıdır.

4. Bu araştırmada yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerinin öğrencilerin fiziksel, duygusal, ekonomik istismar ve ihmal düzeyleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuç göz önüne alınarak, okul psikolojik danışmanları tarafından, öğrencilere boyun eğici davranış düzeylerinin azalması için atılganlık eğitimi, yalnızlık düzeylerinin azalması içinse sosyal beceri eğitimleri verilebilir.
5. Eğitim politikasında çocuk istismarı ve ihmali önleme konusunda geliştirilmeli, bilimsel verilere dayalı planlar ile sorunu çözmeye yönelik somut adımlar atılıp belirlenen adımların uygulamaya geçirilmesinde kararlılıkla hareket edilmelidir.
6. Öğrencilere, okuldaki rehberlik çalışmaları çerçevesinde psikolojik danışmanlar tarafından, yalnızlık ve boyun eğici davranış düzeylerini belirlemek amacıyla ölçekler uygulanıp, istismar ve ihmale uğramada risk grubundaki öğrenciler belirlenerek öğrenci ve velilerine yönelik çalışmalar yapılabilir.
7. Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi için, konuyla ilgili açık ve caydırıcılık niteliği yüksek cezaları öngören özel yasalar düzenlenebilir.
8. Çıkarılacak her yasada ve uygulamada çocuğun yüksek yararı öncelikli olmalıdır. "Aile toplumun temeli, çocuk geleceğidir" ilkesinden hareketle çocuk ailesi ile bütün olarak ele alınmalı ve aile bütünlüğünün korunması ve çocuğun aile ortamında sağlıklı gelişimi konusunda aile ve çocuğa yönelik psiko-sosyal, sosyal-ekonomik vb. destek programları yürütülmelidir.
9. Aileler ve toplum çocuğun değerini, gelecek için önemini kavradıkları ölçüde, çocukların istismar ve ihmale maruz kalma oranı azalacaktır. Ayrıca yasal ortamın çocukların yararına oluşabilmesi için, çocukların hakları konusunda bilgi ve bilinç sahibi olunması gerekir. Bunun için toplumu bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
10. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda toplumun medya aracılığıyla bilgilendirilmesi, eğitilmesi ve soruna duyarlı hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bunun için görsel, yazılı ve sosyal medyanın konuya daha duyarlı yaklaşması, istismar ve ihmal konusunda ebeveynleri bilgilendirici ve caydırıcı çalışmalar yapması gerekmektedir.

11. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda hukuki danışmanlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde kurulabilmesi için mekanizmalar oluşturulmalı ve bunun için barolarla işbirliği yapılmalıdır.
12. Çocuklara karşı olumsuz davranışların zararlı etkileri ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi kararlarının yerine getirilmesinin gerekliliği göz önüne alındığında, istismardan çocukları korumak amacıyla, geniş anlamda toplumda hassasiyet yaratacak eğitim kampanyaları başlatılmalıdır.
13. Çalışmalar çoğunlukla istismara maruz kalan bireye yönelik müdahalelere ve bu bireyin desteklenilmesine yoğunlaşmaktadır. Oysa istismar uygulayanın da rehabilite edilmesi şiddetin önlenmesi için son derece önemli ve gereklidir. Her iki tarafın ruh sağlığını düzeltebilecek etkili tekniklerden faydalanılmalıdır.
14. Üniversitelerde, başta Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü olmak üzere eğitim fakültelerinde çocuk istismar ve ihmaline yönelik dersler müfredata alınmalı, öğretmen adayları bu konuda bilinçlendirilmelidir.
15. Öğretmenlere çocuk istismar ve ihmalinin tespitine ve önlenmesine yönelik bilgilendirme amacıyla hizmet içi eğitim verilmelidir.
16. Eğitim alanı kadar sosyal hizmetler, sağlık, hukuk, emniyet gibi çocukların da hizmet gördüğü kurum ve kuruluşlarda çalışanların bu konuya duyarlılığının artırılması için eğitimler düzenlenmelidir.
17. Okul rehber öğretmenleri konuyla ilgili olarak velilere yönelik seminerler düzenlemelidir.

5.2.2. Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Çocuk İstismarı ve İhmaline yönelik yapılan bu araştırmada nicel bir yöntem izlenmiştir. Konunun daha detaylı incelenebilmesi için araştırmacılar, konunun nitel yönüne de eğilmelidir.
2. Bu araştırma Bursa ilinde gerçekleştirilmiştir. Daha kapsamlı bir araştırma yapılabilmesi için farklı bölgelerde, farklı örneklem gruplarıyla çalışılabilir.
3. Çocuk istismarı ve ihmali yordamada farklı psikolojik değişkenler (psikolojik sağlık, zorbalık, umut vb.) ele alınabilir.
4. Bu araştırmada çocuk istismarının fiziksel, duygusal, ekonomik yönü ve ihmal ele alınmıştır. Ancak, özellikle son dönemlerde artan cinsel istismar konusunda araştırmalar yapılması, istismar konusunun önemi bakımından tamamlayıcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Ş. (2008). *İstanbul Üniversitesine bağlı tıp fakültelerinde çocuk sağlığı ve hastalıkları anabilim dalları ile travma ve acil cerrahi birimlerinde görev yapan son dönem tıpta uzmanlık öğrencilerinin çocuk ihmali ve istismarı konusunda bilgi, deneyim ve davranışlarını belirleme araştırması*. Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, İstanbul.
- Akdaş, A. (2005). *Çocuk istismarı tarama anketi: Geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95-119.
- Alikaşifoğlu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayrak Kaymak, D., Uysal, O. ve Ilter, O. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child Abuse & Neglect*, 30(3), 247-255.
- Alpaslan, A. H. (2014). *Çocukluk döneminde cinsel istismar*. Kocatepe Tıp Dergisi, 15(2), 194-201.
- Altıparmak, S., Yıldırım, G. Yardımcı, F. ve Ergin, D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 354-361.
- American Humane (2011). *Child Physical Abuse*. Web: <http://www.americanhumane.org/children/stop-child-abuse/fact-sheets/child-physical-abuse>.adresinden 18.12.2011'de alınmıştır.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 36-39.
- Arslan, G. (2015). *Psikolojik istismar, psikolojik sağlamlık, sosyal bağlılık ve aidiyet duygusu arasındaki ilişki*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36, 47-58.
- Arslan, G. ve Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8-22.

- Atıcı, A. (2011). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin boyun eğme davranışlarının yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Atlı, A., Kaya, A. ve Macit, Z. (2010). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin boyun eğici davranış düzeylerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 61-79.
- Ayan, S. ve Kocacık, F. (2009). Çocuk istismarı: Sivas (Türkiye) örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Bagley, C. ve King, K. (2004). *Child sexual abuse the search for healing*. New York: Taylor & Francis e-Library.
- Bahar, G., Savaş, H. ve Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 4(12), 51-65.
- Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Benitez, C.P., Yen, S., Shea, M.T., Edelen, M.O., Markowitz, J. C., McGlashan, T.H., et al. (2010). Ethnicity in trauma and psychiatric disorders: Findings from the collaborative longitudinal study of personality disorders. *Journal of Clinical Psychology*. 66(6), 583-598.
- Berber Çelik, Ç. (2010). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı örselenme yaşantılarının kendilik algısı ve boyun eğici davranışlar üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Bilen, M. ve Topçuoğlu, A. (2008). *Yaşamın gizemi cinsellik*. Ankara: Betik Kitap.
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., Atik, B. ve San, P.(1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4 – 12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(1), 53-66.
- Bostancı, N., Albayrak, B., Bakoğlu, İ. ve Çoban, Ş. (2006). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının depresif belirtileri üzerine etkisi. *New/Yeni Symposium Journal*, 44(2), 100-106.
- Brewerton, T. (2007). Eating disorders, trauma, and comorbidity: Focus on PTSD. *Eating Disorders*, 15(4), 285-304.

- Brodsky, B. S. ve Stanley, B. (2008). Adverse childhood experiences and suicidal behavior. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(2), 223-235.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bulut, S. (2007). Çocuk cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 139-156.
- Burack, J. A., Flanagan, T., Peled, T., Sutton, H. M., Zygmontowicz, C. ve Manly, J.T. (2006). Social perspective-taking skills in maltreated children and adolescents. *Developmental Psychology*, 42(2), 207–217.
- Butchart, A. ve Kahane, T. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect Report.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Campbell, J.(2007). *Assessing dangerousness, violence by batterers and child abuse*. New York: Springer Publishing Company.
- Chapple, C.L., Tyler, K. ve Bersani, B.E. (2005). Child neglect and adolescent violence: Examining the effects of self-control and peer rejection. *Violence and Victims*. 20(1), 39–53.
- Chitiyo, R.A. (2014). *Predictors of child neglect: Mothers' parentification, stress, marital status, education, and financial situation*. Unpublished doctoral dissertation Tennessee Technological University, Tennessee.
- Coalition for Children (2011). *Recognizing Physical Abuse*. Web: <http://www.safechild.org/new/2011/12/06/recognizing-physical-abuse/> adresinden 06.12.2011'de alınmıştır.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Yetişkin çocuklar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çeçen Eroğul, A. R. ve Bilge Türk, S. (2013). Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1421-1439.
- Çeçen, R. (2008). Öğrencilerin cinsiyetlerine ve ana-baba tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 415-431.

- Çoban, S. (2015). Türkiye’de risk altındaki çocuklar ve çocuk suçluluğu üzerine bir değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 52, 791-810
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989). Web:<http://www.unicef.org/turkey/crc/cr23e.html> adresinden 14.12.2016'da alınmıştır.
- Demirtaş, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, E. (2006). Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk- utanç arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Educational Research*, 22, 89-99.
- Depanfilis, D. (2006). *Child neglect: A guide for prevention, assessment, and intervention*. U.S.: U.S. Department of Health and Human Services Administration for Children and Families Administration on Children, Youth and Families Children’s Bureau Office on Child Abuse and Neglect. Web: <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/neglect.pdf> adresinden 19.12.2016’da alınmıştır.
- Dervişoğlu, S. (2012). *Çocuk istismarı ve ihmali açısından sokakta çalışan çocuklar ve Avrupa Birliği uygulamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmez, B. ve Demirtaş, H. (2009). Lise öğretmenlerinin boyun eğici davranışlarına ilişkin algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (2), 445-456.
- Dönmez, E. (2009). *Okul öncesi eğitimi öğretmenleri ve velilerin çocuk istismarına ve ihmaline yönelik görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dunkley D., Masheb, R. ve Grilo, C. (2010). Childhood maltreatment, depressive symptoms, and body dissatisfaction in patients with binge eating disorder: The mediating role of self-criticism. *International Journal of Eating Disorders*, 43(3), 274-281.
- Durak Batıgün, A. (2005). İntihar olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 29-39.
- Durmuşoğlu N. ve Doğru S. (2006). Çocukluk örseleyici yaşantılarının ergenlikteki yakın ilişkilerde bireye etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 237-247.
- Ekşi, A. (1999). *Ben hasta değilim*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.

- Eripek, S. (1982). Kuramsal açıdan çocuklardaki problem davranışların nedenleri ve bir sınıflandırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 35-46.
- Ertuğrul, H. (2009). *Ailede ve okulda çocuk eğitimi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Eskin, M. (2001). Ergenlikte yalnızlık, başetme yöntemleri ve yalnızlığın intihar davranışı ile ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4(1), 5-11.
- Evinç, Ş. G. (2011). *DEHB olan ve olmayan çocuklarda çocuk istismarı ve sonuçlarıyla ilişkili etkenler: Karşılaştırmalı bir çalışma -Sözün bittiği yerde?*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Finzi, R., Ram, A., Even, D. H., Shnit, D. ve Weizman, A. (2001). Attachment styles and aggression in physically abused and neglected children. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(6), 769-787.
- Flaherty, E., Thompson, R., Litrownik, A., Theodore, A., English, D., Black, M., et al. (2006). Effect of early childhood adversity on child health. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 160, 1232-1238.
- Frederico, M., Jackson, A. ve Black, C.M. (2008). Understanding the impact of abuse and neglect on children and young people referred to a therapeutic program. *Journal of Family Studies*, 14, 342-361.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2005). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev. B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gaudin, J. (1993). *Child neglect: A guide for intervention*. U.S.: U.S. Department of Health and Human Services National Center on Child Abuse and Neglect. Web: https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/neglect_1993.pdf adresinden 20.04.2015'te alınmıştır.
- Ghirmay, M. (2015). Three Potential Mediators of Effects of Child Abuse and Neglect on Smoking In Middle Adulthood. Unpublished doctoral dissertation. The City University of New York, New York.
- Gilbert, P. ve S. Allan. (1994). Assertiveness, submissive behaviour and social comparison. *British Journal of Clinical Psychology*, 33(3), 295-306.
- Gilbert, P., Pehl, J. ve Allan, S., (1994). The phenomenology of shame and guilt: an empirical investigation. *British Journal of Medical Psychology*, 67, 23-36.
- Gilgun, J. ve Sharma, A. (2008). *Child sexual abuse: Child Survivors, Mothers and Perpetrators Tell Their ,Stories*. USA: Lulu Enterprises.

- Göde, O., Savi, F. ve Savi, S. (2000). Eğitimin bütünlüğü içinde sporun duygusal istismara uğrayan ergenlerin benlik kavramlarına etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 22-34.
- Gökçe İmren, S., Ayaz, A.B., Yusufoglu, C. ve Rodopman Arman, A. (2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*, 26, 11-16.
- Gökler, I. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali: erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9(1), 47-57.
- Gökler, R. (2006). Eğitimde çocuk istismarı ve ihmaline genel bir bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3.
- Güloğlu, B., Kararımak, Ö. ve Emiral, E. (2016). Çocukluk çağı travmalarını tinsellik ve affetme üzerinde rolü. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(4):309-316.
- Gültekin, G., Ruban, C., Akduman, B. ve Korkusuz, İ. (2006). Çocuk ve cinsel istismar. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 3(1), 9-14.
- Günay, C. (2008). *Şiddetin bahanesi olmaz*. İstanbul: Tepe Yayınları.
- Günçe, G. (1991). *Çocuğun cinsel istismarı*. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresinde sunuldu, Ankara.
- Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13, 29-41.
- Hamarman, S. ve Bernet, W. (2000). Evaluating and reporting emotional abuse in children: parent-based, action-based focus aids in clinical decision-making. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39 (7), 928-930.
- Haskan Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168.
- Havelin, K. (2000). *Child abuse 'Why do my parents hit me?'*. USA: Capstone Press.
- Hildyard, K. L. ve Wolfe, D. A. (2002). Child neglect: Developmental issues and outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 679-695.
- Horton, C.B. ve Cruise, T. K. (2001). *Child abuse & Neglect*. New York: The Guilford Press.
- Hughes, J.B. (2014). *Parental substance abuse and child neglect: Findings from a family treatment drug court*. Unpublished doctoral dissertation, University of California, Santa Barbara.

- Hussey, J., Chang, J. ve Kotch, J. (2006). Child maltreatment in the united states: Prevalence, risk factors, and adolescent health consequences. *Pediatrics*, 118(3), 933-942.
- ILO (2013). *Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı*. Web: <http://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang-en/index.htm> adresinden 20.11.2016'da alınmıştır.
- İçer, İ. (2016). Bir yatılı okulda öğrenimini sürdüren parçalanmış ve tam aileden gelen ergenlerin benlik ve yalnızlık algıları arasındaki ilişkinin incelenmesine ilişkin bir çalışma. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 2016(1), 15–23.
- İkizoğlu, M. Önal Dölek, B. ve Gökçearslan Çifçi, E. (2007). Çalışan Çocukların Sorunları ve Geleceğe İlişkin Beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2), 21-36.
- İnsan Hakları Derneği (2008). *Çocuk ihmali ve istismarını önleme: öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu*. Ankara: Berkay Ofset
- İş Kanunu (2003). Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.485720140910> adresinden 02.12.2016'da alınmıştır.
- Kabasakal, K. (2007). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinde boyun eğici davranışlar ve şiddetle ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Hastalıkları ve Sağlığı Dergisi*, 47(2), 140-151.
- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: Çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 25-41.
- Karaoğlu, N., Avşaroğlu, S. ve Deniz, M.E. (2009). Yalnız mısın? Selçuk Üniversitesi öğrencilerinde yalnızlık düzeyi ile ilgili bir çalışma. *Marmara Medical Journal*, 22(1), 19-26.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Anne-babaların kız ve erkek çocuklarına uyguladıkları psikolojik saldırganlık davranışları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 230-241.
- Kaya, A. (2005). Çocuklar için yalnızlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19, 220-237.
- Kaya, M., Güneş, G. Kaya, B. ve Pehlivan, E. (2004). Tıp fakültesi öğrencilerinde boyun eğici davranışlar ve şiddetle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 5-10.

- Kellogg, N. (2005). The Evaluation of Sexual Abuse in Children. *Pediatrics*, 116, 506-512.
- Kempe R. S. ve Kempe, C. H. (1997). *Child abuse (The developing child series)*. USA: Harvard University Press
- Kılıç, M. ve Karakuş, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3): 3837-3852.
- Kılıçoğlu, A. (2003). *Kadın ve Çocuk Hakları Açısından Yeni Türk Medeni Kanunu*. Ankara: Başbakanlık
- Kızıldağ, S. (2009). *Akademik başarının yordayıcısı olarak yalnızlık, davranışlar ve sosyal destek*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kızmaz, Z. ve Bilgin, R. (2010). Sokakta çalışan/yaşayan çocuklar ve suç: Diyarbakır örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 269-311.
- Koç, M., Bayraktar, B. ve Çolak, S. (2010). Üniversite öğrencilerinde boyun eğici davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 57-280.
- Koçak, E. (2008). *Ergenlerde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Konaç, E. (1987). Türk hukuk sisteminde çocuk istismarı ve ihmali. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1), 1-10.
- Kulakçı Altınbaş, H., Korkmaz Aslan, G., Kuzlu Ayyıldız, T., Ayoğlu, F. ve Veren, F. (2016). Üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde yaşadıkları örseleyici davranışların öfke durumları üzerine etkisinin değerlendirilmesi. *Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 15(6), 518-524.
- Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lök, N., Başoğlu, C. ve Öncel, S. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 155-161.
- Lynch, M. (1991). *Sağlık, sosyal hizmet, hukuk ve eğitim alanlarında çalışanların türkiye'de çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili görüşleri*. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresinde sunuldu, Ankara.
- Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi duygusal gelişim*. Ankara: MEB.

- Navaro, L. (2005). *Gerçekten beni duyuyor musun?*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Neider, B.M. (2003). *An investigation of the relationship between child welfare reform efforts and child abuse and neglect*. Unpublished master's thesis, Kutztown University, Pennsylvania.
- Nottinghamshire and Nottingham City Local Safeguarding Children Boards (2006). *Emotional abuse multi-agency practice guidance*.
- Oates, K. (1991). *Çocukların cinsel istismarının kalıcı etkileri*. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresinde sunuldu, Ankara.
- Ocakçı, A. (2011). *Aile Çocuk İlişkileri*. Web: <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailecocukiliskisi.htm> adresinden 06.02.2012'de alınmıştır.
- Office of Children's Administration Research (2005). *Facts about child neglect*. Washington State Department of Social & Health Services.
- Okeke, C.W. (2006). *Dimensions of child abuse and neglect: Their relationship to academic achievement*. Unpublished doctoral dissertation, Texas Southern University, Texas.
- Onat, G., Dinç, H., Günaydın, S. ve Uğurlu, F. (2016). Çocukluk döneminde yaşanan ihmal veya istismarın benlik saygısına etkisinin incelenmesi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 9-15.
- Oral, G. ve İnancı, M. K. (2004). *Risk altındaki çocukların saptanmasında öğretmenin rolü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö. ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4), 13-22.
- Özgülven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özkan, İ. ve Özen, A. (2008). Öğrenci hemşirelerde boyun eğici davranışlar ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 7(1), 53-58.
- Özmen, S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.
- Öztürk, S. (2007). *Çocuklarda duygusal istismar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Pembecioğlu, N. (2006). *İletişim ve çocuk*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Perkins, D.F. ve Jones, K. R. (2004). Risk behaviors and resiliency within physically abused adolescents. *Child Abuse & Neglect*. 28 (5), 547-563.
- Perlman, D. ve Peplau, L.A. (1984). *Preventing the harmful consequences of severe and loneliness*. U.S.: Government Printing Office.

- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı- I*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Pollet, S. (2011). Economic abuse: The unseen side of domestic violence. *New York State Bar Journal*, 83(2), 40-45.
- Roye, D. (2009). *Problem çocuk sorunları çözümede izlenecek yollar*. (Çev: E. Özbaş). İstanbul: Ekinoks Yayınları.
- Sarason, I., Sarason, B. (1985). *Social support: theory, research and applications*. USA: Martinus Nijhoff Publishers.
- Sarıbeyoğlu, S. (2007). *Lise öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Schafer, C. (2006). *Ömür törpüsü mü? Bal küpü mü? Ana babalar için ergenlikte Montessori yaklaşımı*. (Çev. C. Aydın). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve toplum bilimleri terimleri ansiklopedik sosyal bilimler sözlüğü*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Siyez, D. M. (2003). *Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik algıları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (2009). *Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu ve Hizmet Esasları*. Web: <http://www.shcek.gov.tr/sokakta-yasayan-cocuklar-sorunu-ve-hizmet-esaslari.aspx> adresinden 03.03.2012'de alınmıştır.
- Söylemez, S. (2004). *Çocuk ve disiplin 'Çocuğumu nasıl yetiştirmeliyim?'*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Streeck-Fischer A., ve van der Kolk, B. A. (2000). Down will come baby, cradle and all: diagnostic and therapeutic implications of chronic trauma on child development. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 34(6), 903-918.
- Sullivan, K. (2002). *Baskı altındaki çocuklar*. (Çev. Sermin Can). İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Sullivan, S. (1998). *Child neglect: Current definitions and models- a review of child neglect research*. Canada: Family Violence Prevention Unit.
- Süer, H. (1998). *Şiddet içeren ve içermeyen suç davranışı gösteren antisosyal kişilik bozukluğu olgularının, kişilik özellikleri ve geçmiş yaşam deneyimleri açısından*

- karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, F. (2002). Çocuk İhmali: Tanı ve Tedavide Hekimler İçin İpuçları. *Klinik Pediatri*, 1(3), 103- 106.
- Şahin, F. ve Taşar, M. A. (2012). Cinsel istismar ve ensest. *Türk Pediatri Arşivi*, 47, 159-164.
- Şimşek, S. ve Cenkseven Önder, F. (2011). Ergenlerde davranış problemlerinin, anne-babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(3), 1124-1137.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- TBMM (2010). *Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Web: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/Kayıp-cocuk-TBMM-raporu-2> adresinden 14.06.2014'te alınmıştır.
- Tekin, M. ve Filiz, K. (2008). Beden eğitimi ve spor yüksekokullarının antrenörlük eğitimi ve spor yöneticiliği bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin umutsuzluk ve boyun eğici davranışlar düzeylerinin değişkenlere göre incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 27-37.
- Terzi, S. ve Özbay, Y. (2014). Çocuk istismarı ile ilgili gazete haberlerinin istismarın türü, istismarcı ile mağdurun cinsiyeti ve bağlam açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 126-133.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Çocukların korunmasına ilişkin milletlerarası sözleşmeler ve Türk hukuku*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Milletlerarası özel hukukta çocuklara ilişkin kurallar*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Topçu, S. (2009). *Cinsel istismar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tuna, S. (2010). Aile içi çocuk istismarı: Annelerin bazı risk faktörleri açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuzcuoğlu, S. ve Korkmaz, B. (2001). Psikolojik danışma ve rehberlik öğrencilerinin boyun eğici davranış ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14, 135-152.

- Türk Ceza Kanunu. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237-20150327.pdf> adresinden 02.12.2016'da alınmıştır.
- Türk Medeni Kanunu. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721-20130711.pdf> adresinden 02.12.2016'da alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2007). *Çocuk işgücü araştırması 2006*. T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 61.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 13659.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). İstatistiklerle Çocuk. Haber Bülteni, 21521.
- United Nations International Children's Emergency Fund ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, (2010). *Türkiye'de Çocuk İstismarı Ve Aile İçi Şiddet Araştırması*. Web: <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> adresinden 19.12.2016'da alınmıştır.
- United Nations International Children's Emergency Fund ve Council of Europe, (2005). *Communication kit. regional consultation on violence against children in Europe and Central Asia*. Ljubljana, Slovenia.
- Uysal, A. (1998). *Çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılamada hemşire ve ebelerin bilgi düzeylerinin saptanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ünal, E. (2014). *Çocuk istismarı ve ihmalinin psikopatolojik semptomlar üzerindeki etkisi: Erken dönem uyumsuz şemaların ve şema baş etme biçimlerinin rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(8), 85-93.
- Vahip, I. (2002). Evdeki şiddet ve gelişimsel boyutu farklı bir açıdan bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 312-319.
- Veltman, M. ve Browne, K. (2001). Three decades of child maltreatment research: implications for the school years. *Trauma, Violence and Abuse*, 2(3), 215-39.
- Wolff, S. (2002). *Problem çocuklar stres altındaki çocukları tedavi etme yöntemleri*. (Çev. A. Oral ve S. Kara). İstanbul: Say Yayınları.
- World Health Organization (2011). *Child Maltreatment*. Web: http://www.who.int/topics/child_abuse/en/ adresinden 16.08.2011'de alınmıştır.

- World Health Organization (2012). *Prevention of Child Maltreatment*. Web: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/child_maltreatment/en/index.html adresinden 09.04.2012'de alınmıştır.
- World Health Organization ve International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect, (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. Web: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf adresinden 11.12.2011 tarihinde ulaşılmıştır.
- Yalçın, S. (2007). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile uyum düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşar, R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 237-260.
- Yavuzer, H. (1999). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2008). *Çocuk eğitimi el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yekeler, B. ve Pehlivan, E. (2014). Malatya'da yarı kırsal bir bölgede ergenlerde boyun eğici davranış ile fiziksel şiddete maruziyet arasındaki ilişki. *Medicine Science*, 3(3), 1382-95.
- Yenibaş, R. (2002). *Aile içi istismarın ergenin umutsuzluk düzeyi ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, İ. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 224-234.
- Yıldırım, İ. (2004). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışların yaygınlığı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 220-228.
- Yıldız Arabacı, S. (2007). *İlköğretim II. kademedeki çocuklara yönelik istismarın ve ihmalin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, E., Yılmaz, E. ve Karaca, F. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 18(2), 71-79.

- Yılmaz, G. (2009). *Cinsel istismara uğramış ve uğramamış 6-12 yaş grubundaki çocukların aile resmi çizimleri, davranış sorunları ve ailelerin işlevsel özelliklerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, G., İşiten, N., Ertan, Ü. ve Öner, A. (2003). Bir çocuk istismarı vakası. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 295-298.
- Yılmaz, H. (2002). *Sevgili anne ve babacığım, lütfen bu kitabı okur musunuz?*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüce, M., Karabekiroğlu, K., Yıldırım, Z., Şahin, S., Sapmaz, D., Babadağı, Z. vd. (2015). Çocuk ve ergenlerde cinsel istismarın psikiyatrik sonuçları. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 52, 393-399.
- Zeytinoğlu, S. (1991). *Sağlık, sosyal hizmet, hukuk ve eğitim alanlarında çalışanların Türkiye'de çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili görüşleri*. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresinde sunuldu, Ankara.
- Zoroğlu S.S., Tüzün Ü., Şar V., Öztürk M., Eröcal M.K. ve Alyanak B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

EKLER

EK 1. Çocuk İstismarı ve İhmali Tanılama Anketi-Tarama Formu

ÇİTA T FORM 3 (6., 7., VE 8. SINIFLAR İÇİN)

Okul No : _____

SINIF : _____ YAŞ : _____ CİNSİYETİ: KIZ ERKEK

“Şimdi sana bazı ailelerde, bazı çocukların yaşadığı bazı olayları tek tek okuyacağım. Her birisini senin de yaşayıp yaşamadığını bana söylemeni istiyorum. Böyle bir şeyi hiç yaşamadıysan “hiç”, arada sırada oluyorsa “zaman zaman”, çok defalar başına geldiyse veya her zaman yaşadığın bir şeyse “her zaman” diye cevap vermeni istiyorum. Sadece doğruları söylemen gerekiyor. Sana sorduğum soruların cevaplarını ben bilmiyorum, sadece sen biliyorsun. Sormak istediğin bir şey var mı?.....Hazırsan başlayalım.”

1. Annem-babam bana şu sözleri söylediler:

-“geri zekâlı, aptal” gibi aşağılayıcı sözler

0 1 2
 _____ _____
hiçbir zaman zaman zaman her zaman

- “seni döverim, evden atarım”

0 1 2
 _____ _____
hiçbir zaman zaman zaman her zaman

-“bodruma / kömürlüğe / karanlık bir yere kapatırım”

0 1 2
 _____ _____
hiçbir zaman zaman zaman her zaman

- “canını yakarım, kemiklerini kırarım, öldürürüm”

0 1 2
 _____ _____
hiçbir zaman zaman zaman her zaman

- “hiç doğmasaydın”

0 1 2
 _____ _____
hiçbir zaman zaman zaman her zaman

- “seni sevmiyorum, senden nefret ediyorum” gibi kırıcı, üzücü sözler

0 1 2
 _____ _____

hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

2. Annem-babam benim önümde birbirlerine küfür ederler.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

3. Annem-babam benim önümde birbirlerine vururlar, birbirlerini itip kakarlar.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

4. Annem-babam beni bodrum, kömürlük, karanlık oda gibi bir yerlere kapatırlar.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

5. Ailemde bana bağırp-çağırın biri var.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

6. Kardeşlerimi dövülürken ya da onlara vurulurken gördüm. Kardeşim yok.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

7. Ailemden birisi beni o kadar kötü dövdü ki;

- çürüklerin ve yaraların izi uzun süre geçmedi

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

- öğretmenimin veya komşuların, tanıdıkların dikkatini çekti.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

- doktora ya da hastaneye gitmek zorunda kaldım

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

- bir yerlerim kırıldı.

0   1   2
 _____ _____
hiçbir zaman   zaman zaman   her zaman

8. Annem-babam beni kaynar suyla veya kızgın bir şeyle yaktı.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

9. Annem-babam beni tokatlar.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

10. Annem-babam beni arada sırada cezalandırmak için çimdikler, saçımı çeker, veya itekler.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

11. Annem-babam beni yumruklar veya tekmeler.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

12. Annem-babam bana kızınca terlikle, sopayla veya başka bir şeyle vurur.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

13. Ailemde kendimi dövüşerek, ona vurarak, ya da ondan kaçarak korumak zorunda olduğum birileri var.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

14. Kemer, sopa, oklava veya benzeri sert cisimlerle dövülerek cezalandırılıyorum.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

15. Ailemdeki kişiler beni itip-kakar.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

16. Annem-babam okulu kırmamı (kaçmamı, gitmememi) umursamaz.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman
 umursamaz umursamaz umursar

17. Zayıf notlar alsam da ailem umursamaz.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman
 umursamaz umursamaz umursar

18. Giyecek temiz çamaşır-kıyafet bulamadığımdan üstüm-başım kirlidir.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

19. Annem-babam içki veya sigara bulmama veya kullanmama karışmaz.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman
 karışmaz karışmaz karışır

20. Annem-babam eve geç gelsem de fark etmezler.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman
 fark etmezler fark etmezler fark ederler

21. Üzüldüğümde, sıkıldığımda, ağladığımda ailemde benimle ilgilenen birisi olur.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

22. Yaşadığım evde sevildiğimi hissediyorum.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

23. Ailemde bana güvenen birileri var.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

24. Ailem için önemli olduğumu hissediyorum.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

25. Ailemde beni koruyan kollayan birileri vardır.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

26. Annem-babam diğer kardeşlerime benden daha fazla ilgi gösterir.
 Kardeşim yok.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

27. Zaman zaman karnımı doyurmak, ihtiyaçlarımı karşılamak için çalışmam gerekir.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

28. Okul dışındaki zamanlarımda ve tatillerde para karşılığı çalışırım.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

29. Ailemden birileri, benim okula gitmek yerine, çalışarak eve para getirmemi istiyor.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

30. Bir işte çalıştırıldığımda, bana verilmesi gereken parayı ailemden birisi alır.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

31. Bana para karşılığı çok zor, gücümün yetmediği işler yaptırıyorlar.

0 1 2
 _____ _____
 hiçbir zaman zaman zaman her zaman

EK-2. Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği

ÇOTYÖ

AÇIKLAMA: Sevgili öğrenciler aşağıda çocukların bazı durumlara ilişkin düşüncelerini ifade eden cümleler bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyarak o durumun size ne kadar uyduğunu düşünün ve kararınıza en uygun seçeneğin içine çarpı koyarak düşüncenizi belirtin. Cevaplarınızın kimseyle paylaşılmayacağından emin olun. Bu anketin sizin okul çalışmalarınızla bir ilgisi yoktur. Sizden düşüncelerinizi içten bir şekilde ifade etmeniz beklenmektedir. Lütfen tüm soruları cevaplamaya çalışın.		(5) Her zaman doğru	(4) Çoğunlukla doğru	(3) Bazen doğru	(2) Doğru değil	(1) Hiç doğru değil
1	Kitap okumayı severim.					
2	Sınıfta konuşabileceğim kimse yok.					
3	Sınıftaki diğer çocuklarla uyumlu bir şekilde çalışırım.					
4	Televizyonu çok izlerim.					
5	Benim için okulda yeni arkadaşlar edinmek zordur.					
6	Okulu seviyorum.					
7	Sınıfımda birçok arkadaşım var.					
8	Okulda kendimi yalnız hissediyorum.					
9	Birine ihtiyaç duyduğumda sınıfımda bir arkadaş bulabilirim.					
10	Spor yapmayı severim.					
11	Okulda kimsenin beni sevmediğini düşünüyorum.					
12	Fen bilgisi derslerini severim.					
13	Okulda birlikte oynayabileceğim kimse yok.					
14	Müzik dinlemeyi severim.					
15	Sınıf arkadaşlarımla iyi geçinirim.					
16	Okulda arkadaşlarımla beni içlerine almadıklarını düşünüyorum.					
17	Okulda yardıma ihtiyaç duyduğumda yardım edecek hiç arkadaşım yok.					
18	Resim yapmayı ve boyamayı severim.					
19	Okuldaki çocuklarla iyi geçinemem.					
20	Okulda yalnızım.					
21	Arkadaşlarım tarafından oldukça sevilen biriyim.					
22	Satranç, dama, tavla gibi tahta üzerinde oynanan oyunları severim.					
23	Sınıfta hiç arkadaşım yok.					

EK-3. Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği**BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLAR ÖLÇEĞİ**

Aşağıda Boyun eğici davranışlara ve tutumlara ilişkin 16 madde bulunmaktadır. Bu cümlelerden her birinin yanında da “hiç tanımlamıyor”, “biraz tanımlıyor”, “oldukça tanımlıyor”, “iyi tanımlıyor”, “çok iyi tanımlıyor” seçenekleri yer almaktadır. Her cümleyi dikkatle okuyunuz ve sizin için uygun seçeneğe çarpı (×) koyarak işaretleyiniz.

MADDELER	1- Hiç tanımlamıyor	2-Biraz tanımlıyor	3-Oldukça tanımlıyor	4-İyi tanımlıyor	5-Çok iyi tanımlıyor
1.Belirli bir konu da benim hatam olmasa da, hatalı olduğum söyleniyorsa tatsızlık çıkmasın diye sesimi çıkarmam.					
2. Kendim yapmaktan hoşlanmasam da diğer insanlar yapıyor diye, bazı davranışları yaparım.					
3. Paranın üstü eksik verilmiş olsa da, sesimi çıkarmadan, oradan uzaklaşıyorum.					
4. Başkalarının beni eleştirmesine ve aşağılamasına izin verir, kendimi savunmam.					
5. Sevdiğim kişi benden yakınlık istediğinde, o anda içimden gelmesi de yakınlık göstermeye çalışırım.					
6. Konuşmaya çalışırken birisi lafımı ağzımdan alıp konuşmayı sürdürürse, ben susarım.					
7. Küçük hatalarım yüzünden sürekli özür dilerim.					
8. Annem/babam benim hakkımda hoş olmayan şeyler söylerken, ben sessizce dinlerim.					
9. Arkadaşlarıma kızdığım zaman bu kızgınlığımı onlara söylemem.					
10. Arkadaş toplantılarında konuşmaları yönlendirmeyi başkalarına bırakırım.					
11. İnsanların benimle konuşurken gözlerimin içine bakmalarından hoşlanırım.					
12. Herhangi biri benim için küçük bir iyilikte bile bulursa, içtenlikle ve tekrar tekrar teşekkür ederim.					
13. İnsanlarla göz göze gelmekten kaçınırım.					
14. Arkadaş toplantılarında, konuyu açan kişi hiçbir zaman ben olmam.					
15. İnsanlar ısrarla bana baktıklarında yüzüm kızarır.					
16. Birinin davetini geri çevirirken mutlaka hastalık gibi önemli bir bahane bulmaya çalışırım.					